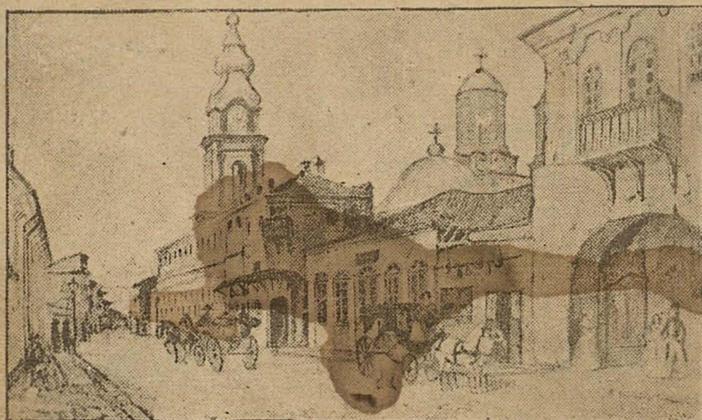
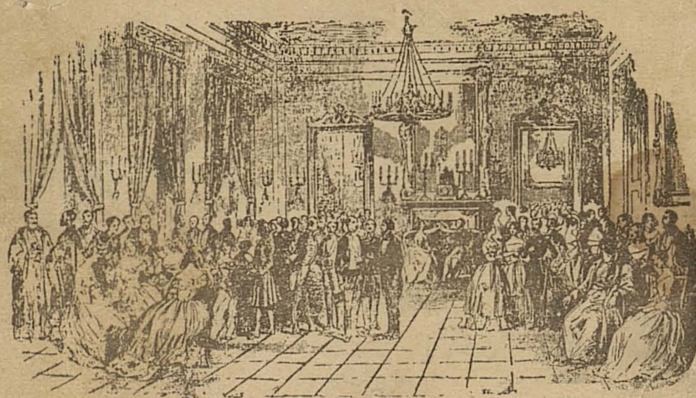

C. GANE

PE ARIPA VREMEI

PREȚUL 35 LEI

Lui Metaxa
cu semn de prietenie
Gane
1923.

C. GANE

PE ARIPA VREMEI

BUCUREȘTI

1923

IN LOC DE

PREFAȚĂ

O

TABLĂ DE MATERIE

CAP. I

In care autorul, în ciuda unui boer mare, s'arată mai mare decât el.

Mărturisesc că un om care trăeşte în secolul al XX-a în România întregită şi'şi începe amintirile cu Intemeierea Principatelor poate fi privit, cu drept cuvânt, ca puţin într'o parte.

Dar nu e vina mea.

Scriam liniştit însemnările unei vieţi, începând cu ziua când mi-am dat seama întâi că sunt „ceva", apoi că sunt „cineva" şi înainte de-a trage încheierea că sunt „nimic", iată îmi cad în mână amintirile d-lui Radu Rosetti. Spre marea mea mirare văd că ele încep dela Vasile Lupu şi se isprăvesc la Divanurile ad-hoc! „Dacă-e aşa" mi-am zis „lasă!" Şi-am luat-o dela Dragoş Vodă!

***

Inceputurile neamului Gănesc nu sunt bine cunoscute. Unii zic că s'ar trage din Adam şi Eva, alţii spun din potrivă că din Goril şi Şimpanzeu. Şi dacă nu se pot înţelege oameni cu vază ca Moise şi Darwin, ce pot ştie eu?

Că din unii, că din alţii, fapt e că neamul e foarte vechi. Documentele ni-l arată, înainte de descălecare, aşezat în Maramureş, leagănul românismului.

Mă rog să credeţi că dacă 'mi este felul glumeţ, asta nu înseamnă că născocesc. Am o mare dragoste de adevăr şi n'am de gând să vă mint, nici cu fapte, nici cu vorbe.

Dar că neamul Gănesc e neaoş românesc din Maramureş, n'am încotro. Diplomele crăeşti din secolul al XIV-a arătând legăturile dintre regii Ungarii şi Voevozii noştri d'intâi, vorbesc de localităţi de prin părţile Bistriţei şi a Remetelui cu numele de: Ganea, Ganiciu şi Ganyafalva. Iar printre locuitorii acestor munţi şi moşii găsim, în secolul al XV-a, pe un Iohannes de Nagy-Ganea, adică pe-un Ion din Ganea Mare. [1])

Deşi domnul Ghibănescu spune că apelativul „Gane" e slavon, eu văd că e un nume răspândit în toate limbele, în acele slavone (Gane=Eugeniu), ca şi în acea franceză (Ganne, Ganay), ca şi în acea engleză (Gane în Irlanda). C'au furat Galii sau Anglo-Saxonii apelativul dela Slavi, nu! N'ar putea deci fi numele şi curat românesc? Gan. O rădăcină atât de firească.

Unele din suspomenitele diplome confirmă ipoteza. Anume acele prin care regele Ungariei, după ce laudă şi răsplăteşte pe credinciosul său vasal Dragoş, duce de Maramureş, pentru cucerirea ţinuturilor de dincolo

1) Ion Myhály de Apşa. Diplome maramureşane din sec. al XIV şi al XV-a (Maramureş Szighet 1900) la p. p. 123, 201, 214, 217, 465, 608 etc.

de munţi (Moldova), câţiva ani mai târziu fulgeră şi tună împotriva necredinciosului său vasal Bogdan, fost duce de Maramureş, pentruca a îndrăznit, în noile ţinuturi ale Moldovei, să se scuture de jugul maghiar.

Drept pedeapsă pentru trădarea lui, i se confiscă toate domeniile din Ungaria, iar tovarăşilor lui *români* li se ia deasemenea satele şi moşiile, care sunt dăruite lui Balc, urmaşul credinciosului Dragoş.

Printre aceste moşii confiscate se află toată pleiada cea de Ganea şi Ganiciu.

Aşa dar, tovarăşii lui Dragoş şi ai lui Bogdan erau *Români*, iar printre ei se aflau stăpânii domeniilor Găneşti din Transilvania.

E deci stabilit, c'o trăsătură de condei, că neamul Gănesc e românesc din Maramureş şi venit în Moldova, odată cu descălicătorii.

Ba, după d-l Ghibănescu,[1]) Găneşti s'ar trage din chiar Balc Voevod, din Sas prin urmare, şi din Dragoş Vodă! Aşa încât am fi de viţă domnească şi încă din ce fel de viţă... din primii descălicători!

Un alt autor simpatic — şi, fără voia lui, glumeţ — Alexandru A. Sturza, în cartea lui despre domnia lui Vodă Mihalache, spune că'n toată România sunt numai 9 familii de boeri băştinaşi, mari, vechi „*feodali*“ ![2]) Printre ele: Găneştii! Iată-ne deci seniori medievali... te văd, te văd, străbun obscur, cu

1) „Gh. Ghibănescu in revista „Ion Neculce vol. III, 1923„

2) Al. A. Sturza. Le règne de Michel Sturza p. p. 136-137. Aceste familii ar fi: Balş, Băleanu, Bălăceanu, Cantacuzino, Creţulescu, Gane, Grădişteanu, Sturza şi Văcărescu.

coif şi cu armură, cu dreptul primei nopţi de nuntă!... Mari şmecheri, feodalii ăştia!...

Ei, dar să lăsăm. Această strălucită origină poate fi contestată sau discutată de cine-o crede de cuviinţă. Eu n'am vreme să mă opresc. Ceilalţi străbuni mă chiamă.

La început îi cam încurc. De! s'au trecut atâţia ani! Şi erau mulţi pe-atunci. Dacă nu le mai dau de urmă, pricina e a unui prost obicei de pe vremuri să se scrie când se vorbea de boeri: Jupânul Costea sau Hatmanul Andrei — păs să se ştie din ce neam erau!

Cel întâi care'mi esă în cale, din isvoadele lui Ghibănescu, e Jupân *Toader Gănescu* în vleat 6952 (1445 [1]). E un bătrân interesant, fiind-că, deşi tace în slove moarte, spune Domnul despre dânsul lucruri înţelepte: Că Jupân Gănescu „boiarul nostru" e ginerele popei Oană de pe Ialan!

Ei?... Se pare puţin? Dar e foarte mult.

Intăi. Iată-l pe Ganea spunându-şi Gănescu, după obiceiul vremei, precum Jurjea îşi spunea Jurjescu şi Micle Miclescu.

Al doilea. Vorbind de Toader Gănescu, Domnul zice: „boiarul nostru". O lecţie de istorie dată de Ştefan Muşat încăpăţînatei posterităţi. S'a răspândit o credinţă la noi, cu puţine excepţii chiar printre cunoscători, că boerimea română era boerime de slujbă, nu castă nobiliară. De la Greci încoace, da, însă nu la început... Dar, în această

1) Gh. Ghibănescu. Surete şi Izvoade. Vol. I. p. 138 urm.

privinţă s'a scris atât de mult, şi bine şi rău, mai mult rău de cât bine, cât n'ar fi locul aici să spunem decât doar un lucru: că Ştefan Vodă Muşat ştia mai bine decât noi ce se petrecea pe vremea lui.

Deci iată-l pe acest Domn zicând lui Toader Gănescu „Jupân" (de la „pan", domn, seigneur), adăogând că el este „boiarul nostru", deşi nu era slujbaş şi nici fost slujbaş.

Era sau nu era castă nobiliară? Tot dintr'un condei. Istoria în galop!

Al treilea. Socrul lui Jupân Gănescu fiind de pe Ialan, Domnul îi dărueşte ocini şi moşii la obârşia acelui râu, precum şi a Bârladului. Şi astfel se înţelege cum, din Vestul Moldovei, de la Cernăuţi la Fălticeni şi până în Trotuş, s'a umplut ţinutul Tutovei de sate Găneşti.

Al patrulea. Toader al nostru era ginere de popă. Nu că mă laud, dar era... Şi în 1445 popa era popă, alesul lui D-zeu pe pământ... S'au trecut de-atunci 500 de ani. Astăzi — de! — i cunoaştem cu toţii!

Jupănaşe Toader, fie-ţi ţerina uşoară, trecem înainte, lăsând la oparte pe fiul tău Fronie, foarte ipotetic! [1])

Lăsăm de asemeni în umbră — cel puţin deocamdată — pe Gane şi pe Coste, care în 1491 vând satul Cernica pe Berheci lui Marco, Spatarul lui Ştefan cel Mare!

Trecem deci la un alt Gănescu, *Pârcalab de Neamţ* pentru care am o deosebită consideraţie şi iată

1) Gh. Ghibănescu. Surete şi isvoade. vol. I.

dece. La moartea lui tată-seu şi-a strâns fraţii la împărţiala moştenirei, anume pe *Cozma Postelnicul* şi pe sora lor *Magdalena* [1]). Veselii moştenitori îşi aleg moşiile — una mie, una ţie — scule şi ţigani. Asta era în 1517. Iar 23 de ani mai târziu, în 1540, se întâmplă dandanaua cea mare despre care sunt pline toate cronicele noastre: omorârea lui Ştefan Vodă Lăcustă de către boerii Găneşti şi Arbureşti [2]). Şi anume în împrejurarea următoare: „Nişte lupi turbaţi" (ăştia erau străbunii mei săracii) „s'au vorovit într'o seară ca să vâneze oaia cea neslobiva" (Sic. Vorbele lui Gr'gore Urechie. El îl face pe Lăcustă oaie, nu eu) şi dând învăţătură slujilor sale ca toţi să se 'ntrarmeze şi punându-le şi jurământ să le fie cu dreptate, s'au pornit cu toţii şi într'un foişor, sus în cetate, unde odihnea, au risipit uşa; neştiind Ştefan Vodă *nemică* de aceasta s'au sculat fiind numai în cămaşă, iar ei cu toţii, ca nişte *lei selbateci*, au năvălit asupra-i şi multe răni făcându-i, l'au omorât". Amin!

Asta este dela Ureche Vornicul citire. Iar Costin fiul adaogă: „... cât şi astăzi se cunoaşte sângele pe zidul pereţilor casei aceia, în cetatea Sucevei, pistrulat din Ştefan Vodă şi tăindu-i capul l'au scos afară!"

Grozav! Mi-e ruşine şi azi, după patru veacuri, de fapta aceasta.

Când mă gândesc c'aşi putea să mă trag din

1) N. Iorga. Studii şi documente. vol. VI p. 74.
2) M. Kogălniceanu. Letopiseţii Ţărei Moldovei Ed. 1852 vol. I. p. 167 şi urm.

acei lupi, din acei lei — mai ales că erau selbateci — mă apucă un necaz, pe care nu'l pot mângâia decât cu gândul că nici până azi nu ştiu cine anume erau acei Găneşti flămânzi. Adevărat e că Azarie, Urechie, Costin şi Şincai spun că „acest lucru urât şi necuviincios“ s'a făcut de către Mihul Hatmanul şi Trotuşan Logofătul. Bine, bine — dar care-i Gănesc, care-i Arburesc? Vorba mirelui care, trebuind să se hotărască într'o şchioapă şi o chioară, stă nedumerit şi cântă :

„Care, care, care,“
„Care s-o aleg ?“

Am ales pe logofătul, fiindcă la urma urmei, dacă e vorba pe ghicite, apoi mai bine îmi vine să cred că Trotuşan era Gănesc, de oarece, pe vremea lui, mai trăia un anume Ion Gănescu cu moşii pe Trotuş şi mi-au zis : poate de-acolo i se trage numele. — Dar nu ţin mortic. Il vrea unul pe Mihul Hatmanul — slobod, sá şi-l ia ! Eu îl revendic însă pe Cozma.... Uite, frate, c'am uitat să spun lucrul de căpetenie ! Ucigaşii aceştia mai aveau doi tovarăşi nedespărţiţi, pe Crasneş şi pe Cozma. D'aia ziceam mai sus că am o deosebită consideraţie pentru acel părcâlab de Neamţ, *Costea Gănescu*, care chemând la moştenirea bătrânului pe frate-seu *Cozma Postelnicul*, mi-a dat mie a înţelege că acest fericit moştenitor din 1517 e acelaş nechibzuit ucigaş, despre care spun Letopiseţii că în 1541 i s'a tăiat capul. Fiindcă aşa s'a isprăvit întâmplarea. Petru Rareş li-a tăiat capul la toţi, lui Trotuşan,

lui Mihul, lui Crasnăş şi lui Cozma. „Ia-n socotiţi Dumneavoastră" zice cronicarul „cum pedepseşte Dumnezeu celora ce fac rău!" [1]).

... Şi pedeapsa lui Dumnezeu nu e numai una. L'a blestemat Domnul pe Cozma, vel postelnic, cu'n cârd de fete, cu Anghelina, cu Nastasia, cu Maria şi Sofia!.. vai de el săracul! Iar Anghelina s'a apucat, la moartea surorilor, poate şi pentru ispăşirea păcatelor lui Cozma, să-şi dăruiască moşiile Mănăstirei Probota... [2]) să te tot faci călugăr!

Şi acum că ştim toate aceste, ne putem întoarce la *Coste* şi la *Gane*, cei cari în 1491 vindeau spătarului Marco cu 60 de zloţi tătăreşti satul Cernica pe Berheci Ei erau nepoţii Magdei şi strănepoţii lui popa Filip, un bătrân de pe timpul lui Alexandru Cel Bun [3]).

Mult m-am certat cu D-l Ghibănescu din pricina lor. Nu vrea şi nu vrea să le dea boerie lui Coste şi lui Gane, pe când eu ţin mortic să-l fac pe unul Părcălab şi pe cellalt Postelnic.

Mi-am pus de gând să nu plictisesc pe cititor cu aere doctrinale. Mă mărginesc deci a spune cum că părerea mea este următoarea: Coste este jupânul Gănescu, Părcălab de Neamţ, iar Gane este frate-seu, Cosma Postelnicul. Cine vrea să

1) Vornicul Grigore Ureche în Letopiseţii lui Kogălniceanu.

2) N, Iorga, Studii şi documente vol. VI p. 75.

3) Ion Bogdan. Documentele lui Ştefan Cel Mare, vol. I. p. 470-72.

mă creadă bine; cine nu, să citească nota din josul paginei.[1])

Istoria pe scurt a lui Coste şi Gane ar fi deci, după mine unul, următoarea:

Nepoţii Magdei şi poate ai lui Toader Gănescu, poate deci fii lui Fronie Gănescu, erau, pe la sfârşitul domniei lui Ştefan Cel Mare, doi tineri, încă fără boerie, cari ajung, pe la 40-45 de ani, sub Ştefăniţă Vodă, boeri de seamă şi oameni cu stare. Iar la bătrâneţe, cu vre-o 70 de toamne în spinare, amărâţi de cine ştie ce neajunsuri sau poate muşcaţi de vipera râvnei, se înţeleg cu Arbureştii şi se duc, noaptea, în cetatea Sucevei, să-şi omoare voevodul. Pun pe-un om de-al lor în scaun, pe Alexandru Cornea, de la care nu pot trage foloasele aşteptate, căci după abia 3 luni, noul voevod este omorât de Petru Rareş, împreună cu cei care-l înălţase la domnie.

Inrudirea acestor boeri cu ceilalţi Găneşti n-o pot stabili, decât ipotetic, dar erau de sigur din acelaş neam, Suceveni şi ei, cu moşiile în apropierea Probotei, acea mănăstire de care, în cursul vremurilor, au fost mereu legaţi Găneştii, ba cu daruri, ba cu certuri — ba cu lăcrămi, ba cu bâta!

***

Tot pe vremea aceia, contiporan cu Trotuşanul, cu Costea şi cu Cozma, poate şi el conspirator şi poate ucigaş, trăia boerul *Ion Gănescu*[2]).

---

1) Vezi Apendice No 1.

2) Gh. Ghibănescu, Surete şi izvoade vol. II. pp. 155 160; A. R. Pachet XXVIII.

Trebue să fi fost vre-un om cu vază multă, slujbaş de frunte, bogătaş mare, căci mama lui pare a fi fost o Stravici, soră cu Marica Buhuş, iar nevasta lui un vlăstar din neamul Orăş—frişca neamurilor [1]). Amintirea lui rămâne atât de vie în mintea tuturor urmaşilor, cât nu se pot certa două rude de la un petec de pământ, fără să-şi spună unul altuia: Şi eu sunt nepot sau răsstrănepot de-al lui Ion Gănescu!

Printre multe moşii ce-a avut pe Trotuş şi la Strunga şi aiurea, Costeştii din Suceava e mai de căpetenie, căci de numele ei se leagă, printre veacuri, toţi Găneştii răsleţi, făcându-mă să'ntrevăd, fără a-l cunoaşte bine, şirul neîntrerupt al străbunilor mei.

Ion Gănescu e deci, după mine, adevăratul întemeetor al neamului Gănesc. Fie-i numele slăvit (ce eram de nu era!?) şi să trecem mai departe cu iuţala gândului.

Mă închin în treacăt Jupâniţei *Ana*, că-e fata lui Ion (1561) [2]), iar lui *Miron Gane*, pârcălab de Soroca, ctitor de biserici (1595) îi strig: „La revedre, jupâne, mă 'ntorc, c'avem o socoteală împreună... mă rog?.. n'am vreme acuma, mă chiamă Maria, rămâi D-ta cu Vasilca!" Şi pe aripa vremei ameţit de atâta mărire, de-atâta boerie şi atâta bo-

---

1) N. Iorga. Studii şi documente vol. VI. p, 77; A. R. Pachet XXVIII. Familia Orăş era dintre cele mai însemnate familii boereşti dinainte de 1450 până pe la 1650.

2) A. R. pachet XXVIII; Ghibănescu, Surete şi Izvoade vol. II. p. 155—160.

găţie, întru în veacolul al 17-a, mirat, nedumerit, trist, cu Maria Gane în cârcă, văduvă săracă.

***

Căci roata lumei se 'nvârte.

In secolul al 14-lea Găneştii vin la cot cu descălicătorii, inrudiţi poate cu ei, într'al 15-a sunt vechi boeri de ţară, într'al 16-a stau în fruntea boerimei... şi într'al 17-a se dau de-a berbeleaca! Ajung, într'o sută de ani, aproape toţi răzeşi. Câteva neamuri se mai ţin scaì de-o mică boerie, a doua sau a treia; se ridică în secolul al 18-a, încet, greu, ajung din nou la stările d'întâi, mai mult prin agerimea minţii, decât prin bani şi alianţe; într'al 19-a, cuprinşi de vârtejul vremei, se cultivă, traduc şi scriu; în 58 li se iau privilegiile; între 60 şi 70 îşi pierd averile şi în 1923 unul moţăe la Casaţie, altul târâe o sabie, unul vrea să cucerească pieţele de sare, altul piaţa de petrol, iar eu stau şi înşir la vorbe, să le fi citit bătrânii m'alegeam c'o păruială...!

Mari am mai fost Doamne şi vezi ce-am ajuns!

CAP. II

In care autorul, mâhnit, cade din înălţime fără a se răni.

Biata *Maria* născută nu ştiu cum (adică vorba vine; ştiu cum e născută, dar nu ştiu fata cui era) fusese nevasta visternicelului *Ionaşcu Gane*, cumpărase împreună cu soţul ei părţi de sate şi mai multe case în Mihăeşti, Miteşti şi Cihoreni (Suceava), era pe cale poate să se facă boeroaică de frunte, când, în anii d'întâi ai veacului nou, îi moare bărbatul. In 1604 şi 1606 o găsim judecându-se cu soacra ei *Sofronia Gane*, şi cu cumnaţii *Nichifor* şi *Isac*. Câştigă într'o parte, pierde într'alta, se sbuciumă şi moare, lăsând doi feciori, pe care-i găsim peste 60 de ani bătrâni răzeşi de Mihăeşti şi de Costeşti [1]).

Şi astfel urmaşii lui Ion Gănescu din Costeşti ajung, în veacolul în care Grecii încep a-şi scoate coarne boereşti — boerinaşi, mazili, răzeşi! Abia dacă *Gheorghe Gane*, tot din partea locului, ajunge Jicnicer (1669) [2]), iar un alt Gănesc vătav de ţigani (1696) [3])... e drept că de ţigani *domneşti!!*

---

1) Gh. Ghibănescu. Surete şi Izvoade vol. II. pag. 56-66.
2) Ib.
3) A. R. Creştere 1912.

Vătavul acesta are un fiu *Ştefan* pe care-l aflăm în 1726 înălţat la rangul de Pârcălab [1]), iar Ştefan lasă doi copii: un fiu *Lupu Gane*, boer cu oarecare vază (1760) [2]) şi-o fată *Maria*, măritată cu iscusitul mănuitor al condeiului, cronicarul *Vasile Buhăescu* [3]), căminar şi paharnic. Dar i se stânge neamul într'a doua jumătate a veacolului 18-a şi nici o urmă n'ar fi rămas de n'ar fi născocit Metode şi Chiril nişte semne încâlcite, pe care în secol lul maşinelor câţi-va nebuni se mai căznesc să le descurce!

* * *

Spuneam mai sus că în 1445 Ştefan Vodă Muşat dăruise lui Toader Gănescu moşii şi ocini pe Bârlad şi Ialan. Şi acum, iată că, după 150 de ani, dăm de urmele coborâtorilor acestui boer. Tocmai în celalt capăt al ţarei, prin ţinuturile Tutovei, depărtat prin timp şi spaţiu de neamul Găneştilor din Suceava, răsare din praful vechilor hârtii *Condrea Şărbuscă de Găneşti* (1601) [4]).

Las că nu mă pot îndoi că omul acesta este un coborâtor de-al popei Oană şi de-al lui Toader Gănescu [5]), dar de-aşi putea n'aşi vrea. Şăr-

---

1) A. R. Creştere 1905. Din Archiva familiei Sturza de la Miclenşeni. Mss. 137 | CXI.

2) Ibidem:

3) A. R. Man. 143 | CXI.

4) A. R. Creştere 1918.

5) Faptul că în 1445 i se întăreşte jupânului Toader *Gănescu* moşii pe Ialan şi Berheci, şi că în 1601, adică peste 156 de ani, se găseşte în acelaş loc o aşezare răzăşească „*Găneşti*" e, mi se pare, destul de explicit ca să mai aibă nevoe de mult comentar.

buşcă ăsta mă 'nebuneşte! Şărbuşcă de Găneşti! Ce-aşi da să mă mai pot chema aşa!... ..aşi da... întreg avutul ce-am câştigat pe urma operilor mele anterioare de la foştii mei editori [1]).

Şi neamul lui se 'ntinde, se 'ntinde... *Drăgăilă*, fratele Condrei, e Armăşel în 1616, iar bătrânii care-i urmează se înmulţesc, se ceartă, se trag la judecăţi — două sute şi mai bine de ani nu mai au astâmpăr, nici hodină [2]). Fac însemnări cum se împart bătrânii ot Găneşti (1777), izvoade după cum au curs neamurile Condrei (1778), spiţă de neam Gănesc de la 1601 la 1803, mă rog, un material genealogic să-i saturi şi pe Octav Lecca şi pe Sever de Zotta... Numai că din toate aceste nu rămâne nimic de cât o însemnare în catalogul Academiei. Documentele sunt duse, pornite în pribegie, călătorite 'n depărtări... ţin de urât, la Moscova, tezaurului nostru naţional!

De altfel, cu toată depărtarea dintre Găneştii Sucevei şi acei ai Tutovei, un document despre care vom mai vorbì, arată lămurit, nu numai că obârşia este aceiaşi, dar chiar că legăturile, întărite prin stăpânirea pământului, au rămas strânse în timpul veacurilor. Boerii Gane din Suceava sunt încă, în veacolul al 18-a, răzeşi în Găneştii Tutovei, despăr-

---

1) „Amintirile unui fost holeric" 1914. Ed. I, Editura Minerva, 1000 exemplare, epuisat. Beneficii: minus 1000 lei.

Idem, 1916. Ed. II-a, Editura Flacăra, 1000 exemplare. epuisat. Beneficii: Lei 0, bani 0.

„Prin viroage şi coclauri" 1922, Ed. I. Editura „Cultura Naţională" 5000 exemplare. Beneficii: Lei 00, bani 00.

2) Vezi apendice No. 2.

ţiţi de neamul lui Şărbuşcă poate chiar de pe timpul Jupânului Toader, însă cu drepturile lor la „bătrâni", neprescrise din 1445 la 1768 şi chiar — după cum se va vedea — până la 1823 — patru sute de ani !.

In vremuri, omul avea două griji care-l călăuzeau în viaţă: păstrarea dreptului de proprietate şi mântuirea sufletului. Astăzi, proprietatea, puţină cât mai este, se căzneşte s'o facă obştească, cât despre suflet... are oare ce mântui ?

***

Din toată sărăcia asta, se revarsă totuşi în secolul al 17-a şi-o rază de mărire peste neamul Gănesc. Puţină poate, şi pe cale piezişă, dar a fost ca o poleială dată neamului. E vorba de căsătoria *Ruxandei Gane* cu *Constantin Cantemir*, viitorul Domn !

Acest Cantemir era un mazil de prin părţile Fălciului, cu pretenţii, mai târziu, de coborâtor dintr'un han tătăresc (căci boala aceasta e vechie în ţară, să fii de orice neam — chiar tatar — numai, păzească Dumnezeu, Român să nu fii).

Născut în 1612, îşi petrecu tinereţa în Polonia, unde învăţă carte, puţină — şi mânuirea armelor, bine. Trecea drept ostaş viteaz şi căpitan priceput. Intors dela Leşi cu'n astfel de renume, intră întâi în slujba lui Matei Basarab ; apoi, venind în Moldova, Vasile Lupu îl luă sub ocrotirea lui, îl înalţă în boerie şi-l însură cu nepoata lui Gheorghe Ghica bătrânul. [1]) Această căsătorie fu ca mingea de săpun, acu-ai

1) Operile Principelui Dimitrie Cantemir, publicate de A. R. Vol. VII. „Vita Constantini Cantemiri" etc. 1883 p. 6.

suflat, acu s'a dus! După 6 săptămâni nepoata Ghicăi moare de ciumă, lăsând, în 1646, un Cantemir tinerel şi plin de avânt războinic.

Frământat de neastâmpăr, îşi întoarce privirile spre locul lui de baştină şi-şi alege o mireasă — cunoscută poate din copilărie — „pe Ruxanda, din familia boerească a Găneştilor" „Ex nobile Ganestiorum familia" spune Dumitru Cantemir în cartea lui despre viaţa părintelui său. [1])

Ruxanda pare a fi fost orfană când s'a măritat, fără parinţi şi fără fraţi şi surori „Quae unica totius familiae remanserat" — însă bogată, stăpânitoare a multe moşii şi a unui însemnat număr de robi. Din această căsnicie se naşte o fată — „primogenita" — numită şi ea Ruxanda, sau mai elegant „Roxana" cum îi zice pe latineşte savantul ei frate. O fată care, fiind odraslă domnească, se mărită mai târziu cu Marele Hatman Lupu Bogdan, unul din cei mai de frunte boeri ai Moldovei de atunci şi întemeetor al unui neam, care mai traeşte şi astăzi.

Cu o nevastă tânără şi bogată; cu 'n copil pe care, după felul cum şi-a iubit el ginerele se vede cum trebue să-şi fi iubit şi fata, cu încrederea Domnului care-l tot miluià cu boerii crescânde — Constantin Cantemir se putea bizui în steaua lui cea bună. Însă, nici de data aceasta nu-l îndrăgi norocul pe deplin, căci, după abia 3 ani de căsnicie, biata Ruxanda îşi dă şi ea duhul. Lasă, la rândul ei, un Cantemir bogat de banii fetei lui, tot încă tinerel şi tot neastâmpărat.

1) Ibidem p. 9.

Un an doi de jale şi de haine cernite şi viteazul boer îşi ia o a treia nevastă.

Maria Bantăş [1]), dintr'un vechi neam de ţară, fu mai norocoasă de cât înaintaşele sale, căci ea fu mama unei case de copii, fete măritate după boeri mari, băeţi care-au ajuns Domni, fu mama lui Dumitru Cantemir, una din gloriile neamului nostru românesc. Dar acest noroc rămâne postum, căci nici ea n'are parte să se vadă Doamnă. Cantemir bătrânul a fost un fel de cioclu. A îngropat-o şi p' asta!

Mereu înălţat în rang, căpitan, vel armaş, mare hatman, când boerul acesta ajunge la 1685 Domn în Ţara Moldovei, el este văduv pentru a treia oară... un văduv, de data asta, pe care-l părăsise avântul războinic — de ambele feluri. Domnia lui şi-o ilustrează prin oarecare înţelepciune şi prin omorârea lui Miron Costin!

***

Credeam că neamul Bântăşesc este stins de mult. O întâmplare mă făcu să descopăr cele ce urmează:

Eram într'o seară la Mircea pe Bulevard. Stăteam de vorbă cu 'n prieten — Emilian — care-mi povestea frumoase lucruri despre legăturile familiei lui cu Mihai Eminescu şi amintiri personale despre Petre Liciu copil, care în curtea acelei familii din Iaşi, inprovizase un teatru în care-şi desfăşoră începătoru-i talent. Grajdul erà scenă şi şura parter. In stalul I — 10 bani locul — stăteau stăpânii casei şi

1) Ibidem.

prietenii lor, iar în stalul al II-a — un loc 5 parale — jupâneasa şi argatul...

In fumul de ţigară şi 'n aburii de vin, cu fruntea 'n palme, coatele răzimate de masă, ochii nicăeri şi gândul departe, ascultam cu nesaţ comoara duioaselor amintiri, reminiscenţe diafane desprinse din negură de vremi...

Un domn trece pe lângă noi. Se clatină, se opreşte şi-şi scoate pălăria. Mă uit la el. E între două vrâste şi între două pahare. Se prezintă:

— „Da-ţi voe... Bantăş" !

— „Bantăş ? Moldovean ?"

— „Da, Dom'le... Dumneata ?"

— „Eu ? Gane"

— „Uite, Dom'le !.:. păi atunci.. ne 'nrudim !"

— „Cum aşa ?" întreb mirat.

— „E de demult.. dar ne 'nrudim.. de la Vodă Cantemir..."

— „A ! da„ zic „Ştiu ! Cantemir bătrânul a avut trei neveste, o Ghiculeasă, o Găneasă şi-o Băntăşească. Intre aceste femei nu era nici o rudenie, deci ne 'nrudim. Ce mai faci, vere ?"

Şi ne-am strâns mâna cu simpatie, cum se şi cuvenea între rude care nu se văzuse de 260 de ani.

***

Acuma, lăsând pe Eminescu, pe Liciu şi pe Domnul Bantăş, interesant ar fi să ştim cine era Ruxanda Gane. Insă, după cum am mai spus, n'am de gând să născocesc nimic. Nu ştiu cine era. Las grijă aceasta viitorilor biografi ai familiei Cantemir. Despre mine, am hotărât în gândul meu că e din

neamul lui Şărbuşcă, fiindcă mi se pare firesc că boeri din acelaş ţinut să se unească prin căsnicii pentru a-şi rotunji moşiile. Aşà s'a făcut în Moldova în tot cursul veacurilor trecute, aşa o fi făcut şi Cantemir bătrânul.

Cu această nouă ipoteză la pasivul nostru, să părăsim pe toţi aceşti Găneşti fumurii şi să ne 'ntoarcem la Miron Gane, căruia îi dădusem, se pare, o întâlnire!

Ba chiar, cu voia D-voastre, o să mai urc scara cu o sută de ani şi-o să vă vorbesc de Jupân Alexandru, tovarăşul de arme al celor trei Muşaţi, Ştefan, Bogdan şi Ştefăniţă.

CAP. III

În care se perindă repede icoane sterse din trecut

Inşiră-te mărgarite. Mă fac povestitor. Căci de-acum înainte mă ţin de „Arborele Genealogic„ alcătuit în 1849 [1]) şi iau pe Găneşti unul după altul, aşa cum stau înşiraţi în spiţă, dela Alexandru, zis Paharnic Mare, până la bunicul meu Iordachi, mort în 84.

Greşelile, vădite sau presupuse, voi încerca să le îndrept; încolo răspunderile cad asupra Agăi Dumitrache Gane, făuritorul spiţei şi asupra domnilor Haddig şi Jambois, cari-au legalizat-o cu iscăliturí şi peceţi. Are unul vre-o reclamaţie, să-i tragă pe ei la răspundere... la cimitirul din Tataraşi sau la masa de spiritism!

Era odată ca nici odată un domn în Ţara Moldovei, înţelept şi viteaz cum nu mai fusese şi cum n-o să mai fie. Il chemà Ştefan, poporul îi zicea

1) „Spiţa Neamului Gănesc dela vechime" din Martie 1849. Cunosc 3 exemplare. Unul fost al lui Nicu Gane, astăzi în posesiunea fiului Alexandru, al 2-a în stăpânirea D-nei Emilia Gane şi al 3-a intr'-a autorului.

СПИЦА

NЕАМУЛУІ ГЪNЕСКУ

DE ЛА ВЕКІМЕ

Прекум аў фігурат ін Nоблесъ din ценераціе ін ценераціе de ла лет 6946. декънd съ въdеще Nеамул ін dрептате de Боері пъмінтені а Прінципатулуі Молdавеі. алкътуітъ пе темеюрі Dокументале. Ѓн Орашул Іашіі. Анул 1849. Луна Мартіе.

ТЕМЕІУРІЛЕ

Тъламурірі din ХРОNІКА ЦЪРІІ, інтітулатъ ЛЕТОПІСІЦІЛЕ МОЛDАВІІ ...

[illegible]

DОКУМЕNТАЛЕ

Скрісорі ші Dокументе.

[illegible]

ЕNАКАКІ ГАNЕ

ІОАN ГАNЕ

МІРОN ГАNЕ

ТОАDЕР ГАNЕ

МІРОN ГАNЕ

І.ЛІЕШ ГАNЕ

АЛЕКСАNDРУ ГАNЕ. ПАХАРNІК МАРЕ

[illegible]

ХЕРБУЛ

De Nоблесъ а фаміліеі ГАNЕ, dечтат dапъ dескріерен de маі жос че фігуреазъ de ла лет 1444.

[illegible]

АDЕВЕРІРЕ ТАЛМАЧУЛУІ

[illegible]

ЛЕГАЛІЗАЦІЕ

[illegible]

Spița neamului Gănesc

alcătuită de Aga D. Gane în 1849.

„Cel Mare“ şi n'avea nici un amestec cu povestirea de faţă şi nici cu neamul Gănesc. Pe vremea lui trăia însă un boer ce-i zicea *Alexandru* Gane sau *Gănescu*, care era Paharnic Mare. Adecă vorbă să fie, căci nu era paharnic nici mare, nici mic, fiindcă în lista paharnicilor lui Ştefan Cel Mare, publicată în Uricarul, nu figurează nici un Alexandru. Dar însfârşit, aşa era părerea agăi Dumitrache că era paharnic mare, şi ce-o fi fost a fost, dar a trăit multă vreme de-a avut şi durerea să-şi îngroape voevodul în anul dela Mântuitorul 1504.

Se însurase de timpuriu şi avusese un fiu botezat întru Domnul cu numele de *Ilie*. Când a murit Ştefan Vodă, Ilie Gane era şi el bărbat acum, cu nevastă şi cu trei copii. Fericirea familiei părea întemeiată, dar voia lui Dumnezeu, pe cât e de dreaptă, pe atât e de neînduratoare. Zece ani mai târziu, în 1514, iată se ridică un Trifăilă „ce se făcea fecior de domn“ şi vine în ţară cu oaste ungurească ca să-l răstoarne pe Bogdan Vodă din scaun. Domnul îşi strânge oştile în grabă şi, vrednic urmaş al părintelui seu, întâmpină pe Unguri lângă Vaslui, îi bate şi-i pune pe fugă. Trifăilă e prins şi plăteşte cu capul pofta lui de domnie !

La acea bătălie, la care luase parte toată floarea boerimei moldovene, moare vitejeşte, pe câmpul de luptă, Ilie Gane Cupărelul.

Iată deci pe Alexandru rămas, la bătrâneţe, nemângâiat părinte, cu trei nepoţi în cârcă. Dar bătrânul e încă verde. Şi-a îngropat feciorul, a îngropat doi Domni, tată şi fiu, pe Ştefan şi Bogdan,

şi acum, credincios, slujeşte înainte pe nepotul de fiu, pe Ştefăniţă Vodă.

Zic letopiseţii că „la domnia acestuia au intrat în ţară Albul Sultanul cu Tatarii, fără veste, spre Prut, până la Şerbanca din sus de Ştefăneşti şi s-au apucat a prădare ţara“. Oştile moldovene sunt strânse din nou şi Ştefan Cel Tânăr, ca părintele, ca bunicul, loveşte, luptă şi înfrânge.

Intorcându-se apoi în scaun, a poruncit boerilor să se strângă în Hârlău, toamna, de Sfântul Dumitru „şi acolo, dacă s-au adunat, ospăţ şi mare bucurie au fost şi pe toţi vitejii i-au dăruit Ştefan Vodă“.

In rând cu ceilalţi viteji, la bătălia dela Şerbanca, fiind şi bătrânul boer Alexandru, a cărui spadă neruginită slujea a treia generaţie de domni, partea lui din darurile domneşti îi veni moşiile dela ţinutul Cernăuţului. Dar acea bogăţie — mult puţină cât era — nu i-a fost cu noroc Jupânului Alexandru. In învălmăşala luptelor şi a prădăciunilor Albului Sultan, Tatarii îi omoară nepoţii, pe *Grigoraş* şi pe *Aniţa*. Copii lui Ilieş urmează, după abia 4 ani, pe părintele lor în mormânt, lăsând pe bietul lor bunic, bătrân, amărât, cu-n singur nepot rămas viu, spre fericirea şi prosperitatea neamului Gănesc.

***

Acest nepot, fiul lui Ilie Cupărelul, ar fi, după arătările spiţei, *Miron Gane, Pârcalabul de Soroca.*

Dar eu nu cred lucrul acesta. Nici Domnul Ghibănescu nu crede. Cât am pus noi la cale să-l

scoatem pe Miron fiu al lui Ilieş, nu s-a putut. Ilieş moare tânăr de tot în 1514, lăsând trei copii, care s-ar fi născut deci între 1510 şi 14. Pe Miron îl aflăm clădind biserici în 1595, iar pe văduva lui trăind în 1631 — o sută douăzeci de ani pentru o generaţie! S'ar fi putut aşa ceva în Palestina, pe vremea lui Ruth, dar nu se putea în Moldova lui Alexandru Lăpuşneanu.

Intre Ilie şi Miron s'a mai strecurat o generaţie, nu se încape îndoială. Cine o fi 'ntrupat-o, nu ştiu. Il cam bănuesc pe Ion Gănescu, proprietarul Costeştilor, o cunoştinţă veche. Dar n'am dovezi la mână, încât sunt silit să prezint cititorilor pe Miron Pârcălabul, fără paternitate stabilită.

Cu străbunul acesta intrăm în domeniul familiei. Din el ne tragem — fără lipsuri de înplinit — toţi Găneştii de astăzi, Găneştii fără a, nu Ganea — Gane! — Mă rog, foarte important! Cinstea neamului atârnă de cea dintăi literă a alfabetului. O legi de coadă, eşti rudă cu Marin V. Ganea, fabricant de mobile. Te lepezi de ea, eşti coborâtor din Miron Pârcălabul şi din Balc Voevod. Ori îţi ţii ighemonicul, ori se duce ţara de râpă, cu tradiţie cu tot.

Din documentele produse în sprijinul „spiţei neamului dela vechime" rezultă că Miron era Pârcălab de Soroca şi că avea moşii în ţinutul Cernăuţului — acele dăruite de Stefăniţă-Vodă lui Alexandru Gane. Judecată mare cu neamul Volcinschi pentru stabilirea dreptului de proprietate asupra acestor pământuri. In 1587 Petru Vodă Şchiopul, fiul Kiajnei, dă la mâna lui Miron un uric sârbesc, de pe care

Găneştii din 1849 mai aveau o copie, şi din care se vedea că Miron Gane „îşi câştigă procesul", cum s'ar zice azi, şi rămâne deplin stăpânitor asupra averei bătrâneşti.

Pe urmă îi pierdem urma până la 1595. In anul acela — cel din urmă al domniei lui Aron Vodă — domnul, pentru ispăşirea păcatelor sale, multe şi grele, se apucă de zidit o mănăstire în ţarina Iaşilor, care astăzi nu mai e în fiinţă, dar a cărei biserici se mai înalţă încă pe dealul din spatele Tataraşilor — Biserica Aroneanu!

In 1634 Vasilca, văduva lui Miron, capătă o însemnare depe pomelnicul cel mare, întărită cu pecetea mănăstirei, spre a fi cunoscut „răposatul" ei soţ, ca ctitor al acelei biserici! C'ar fi clădit-o el, împreună cu Aron Vodă, sau c'ar fi zidit-o din nou, mai târziu, nu se ştie. — M'am dus la Aroneanu să caut Pomelnicul cel mare, doar mă voi lămuri. M'au trimis însă la Bucureşti la Arhivele Statului, unde, ci-că, stau întrunite toate hărţoagele mânăstirilor moldovene. M'am dus la Arhive, în pitoreasca aşezare a lui Mihai Vodă, dar m'au trimis la Moscova, unde-s pornite documentele, împreună cu surorile lor dela Academie. Mâhnit, fără pomelnic, m'am întors acasă, căci n'am vrut să mă duc la Moscova. Mă trimiteau poate la Trotzki şi Trotzki la ţu haus [1]).

Miron Pârcălabul pare a se fi însurat de două

1) Am adoptat această ortografie, fiind-că, deşi expresiunea vine dela Zuchthaus-închisoare, Românul zice, cu mult haz, „ţu haus" ceeace ar însemnă: zu Haus-acasă!

ori. Cu *Ştefania Piedică* în'âi, o cernăuţeancă, a cărei familie de boeri cu stare a dat numele ei satului Piedicani, ce se mai află azi în nordul Bucovinei.

Ştefania era nepoata lui Mihăilă bătrânul, căruia Ştefan Cel Mare îi dăruise moşii în toate colţurile ţărei, pentru fărămăturile cărora se mai judeca în 1830 străbunul meu Stolnicul Pascal Gane.[1])

A doua soţie a lui Miron fu acea *Vasilcă*, pe care o întâmpinăm văduvă în 1634, făcând rugăciuni pentru sufletele morţilor la biserica Aroneanu.

Nu cred că jupânul Miron să fi avut copii cu Vasilca, pe care o fi luat-o în căsătorie târziu, ca să-i desmierde bătrâneţele.

Din Ştefania însă i s-au născut trei feciori, *Ion*, *Alexandru* şi *Toader*. Cel întâi purta poate numele bunicului, Ion Gănescu — nu mă pot lepăda de această ipoteză — şi lăsă două fete, pe *Panaghia şi pe Aniţa*; iar al doilea fiu, Alexandru, numai o singură fată.[2])

Al treilea fecior al lui Miron şi al Ştefaniei, a fost *Toader Gane*, ispravnic de aprozi.

Acest Toader este interesant în deosebi prin rangul de boerie ce-avea, căci el confirmă cele spuse mai înainte, cum că în secolul al 17-a steaua Găneştilor apusese. Pe când în secolul al 16-a n'am întâmpinat decât Pârcălabi şi Postelnici, într-al 17-a ni esă în cale doi visternicei, un jitnicer, un vătaf de ţigani, şi acum, pe Toader săracul, îl întâmpinăm mai mai mare peste aprozi.

Ispravnicul de aprozi nici nu era boer; era boe-

1) Arhivele Statului Iaşi. Dos. 611. fila 102.

2) Ibidem.

rinaş. Dumitru Cantemir, în Descrierea Moldovei[1]), spune despre el că: „...are asemene slujbă ca un Ceauş Başa la Poarta Ottomană. El împlineşte datoriile celor jeluitori şi la toţi cei ce sunt împreună judecători la Divan, le arată el locul lor".

După cum se vede, mare cinste nu trebue să fi fost să arăţi boerilor unde trebue să se aşeze când stau la judecată. Da, însă... „Pentru semnul drăgătoriei lui, adaogă Cantemir, poartă în mânele sale *biciu cu mănunchi învelit cu argint*".

O mângâere şi asta!

Viaţă amărâtă a avut bietul Toader. Bogat cred să fi fost. Avea o moşie, Popeştii, între Siretul cu apă şi Siretul sec, pământuri pe Humor, era răzăş în Costeştii şi Mihăieştii Sucevei, precum şi în Găneştii şi Ibăneştii Tutovei. Dar ce înseamnă banii, când nu este noroc!? Din trei copii să-ţi moară doi! Un băiat se pierde în chinurile ciumei, *Ion*, numit astfel după unchi şi după bunic, iar o fată... ascultaţi ce jalnică poveste:

La al doilea an al, domniei Dabijăi Vodă când s-a desvărat, îndată au venit poruncă să purceadă cu oştile ţărei la Uivar,... aceiaşi poruncă şi domnului muntenesc i-au mers" [2]).

Iar război! Eustratie Vodă Dabija s'a pornit cu oştile moldovene, Grigore Ghica cu cele munteneşti şi împreună cu Tătarii şi cu Seraskirul turcesc s-au dus cu toţii să se lupte cu Nemţii. Val-vârtej în toată ţara, jafuri şi omoruri, căci doar trecuse tă-

---

1) p. 159. Ediţia Socec. 1909.

2) Aceasta se întâmplă la anul 1662. (din Letopiseţi).

ţarii, drăguţii de ei! „La acea răsmeriţă s-au răsleţit *Marica*" zice amărâtul tată în dania lui din leat 7197.

Lovit de soartă atât de crud, în boerie neputându-se înălţà, moş Toader, bietul, se leapădă la bătrâneţe de toate petrecerile vieţei şi porneşte la mânăstire să-şi mântuiască sufletul, încărcat de păcate şi incercat de neplăceri. Acolo îl aflăm iar sub numele de Teofan monahul, făcând, în 1791 — bătrân, foarte bătrân — o danie nepoţilor lui, Condre şi Magdalena, copii slugerului Sandu, singurul fecior rămas încă în viaţă. Le dărueşte, în veşnică stăpânire, moşiile ce-avea pe pârâul Humorului. Apoi, cucernic, închide ochii pe vecie, fără a bănui că sânge din sângele lui va fi, în alte veacuri, duios povestitor al tineretului român, şi os din osul lui, va fi biograful unei vieţi chinuite.

***

Din Toader Gane s-a născut *Sandu*. Despre el ştim puţine. Te miri ce şi mai nimic. A văzut lumina soarelui în zilele lui Vasile Lupu, poate abia într'ale lui Gheorghe Ştefan. S'a însurat cu *Ana* — fata nu ştiu cui—a avut 6 copii, a moştenit moşiile bătrânului, şi-a mai rotungit pământurile, mai cu seamă în Suceava şi Roman, a cumpărat moşia Roşiorii lângă Popeştii de pe Siret, şi foarte bătrân, la aproape 80 de ani, îşi face testamentul în 1731.

Prin această diată împarte averea între băeţi şi fete şi, în cuvinte duioase, aminteşte de toţi bătrânii, morţi de curând s'au morţi de mult, datorită cărui fapt îi mai cunoaştem şi noi astăzi, puţin şi rău cât îi cunoaştem!

Boerii a avut, mult mai însemnate decât părintele său. A fost întâi mare Armaş, boer de frunte, şi apoi vel sluger. O singură pată în viaţa lui mă chinueşte pe mine. I-a plăcut, în loc de Gane, să-şi zică *Ganesi*. Il iert, pentrucă a murit, dar nu-l înţeleg. Să te cheme Ga-ne, uşor şi sonor, şi să-ţi legi un „*si*“ de coadă.

CAP. IV.

In care e vorba despre copii şi nepoţii lui Sandu slugerul.

Sandu Gane şi nevasta lui Ana au avut patru băeţi şi două fete. Fiicele erau: Magdalena — nume rămas din bătrâni în familie — şi Ana, o odraslă descoperită de curând de neobositul cercetător Gheorghe Ghibănescu. [1]) Băeţii erau: Condrea, Vasile, Miron şi Toader!

Să-i luăm în şir.

Condre şi *Magdalena* rămân necăsătoriţi. Intră amândoi la mânăstire, ea cu acelaş nume, el schimbându-l din Condrea în Calistru. Fiind proprietarii moşiilor dăruite de bunicul lor în 1691, o fi dus o viaţă lipsită de grijl, viaţa retrasă şi plăcută a călugărilor de pe acele vremuri chinuite, când nu puteai află odihnă decât numai în pustietatea mânăstirilor, în mijloc de codru şi-n preajma celor sfinte. Fără soţi şi copii, singuri pe lume, au prins dragoste — cum e şi firesc — de-un nepot de-al lor Ştefan, fiul lui Vasile Gane, căruia, la adânci bătrâneţe, îi dăruesc moşiile lor de pe pârâul Homorului. Calistrul monahul şi sora lui Magdalena se

1) Revista „Ion Neculce". Anul III.

mândresc de altfel şi ei, ca şi înaintaşii, cu toţi străbunii răposaţi. Vorbesc, în dania lor, de Alexandru, de Ilieş şi de pomelnicul dela biserica lui Aron Vodă.

Despre *Ana* ştim numai un lucru. Că se arată deodată, când nici n'a bănuit-o cineva, ca sora lui Vasile Gane, diacul de divan şi s'apucă să jure pe sfânta cruce că Tănase, neguţitorul, nu e feciorul fratelui ei, ci numai un pripăşit de mai ştiu eu unde, a cărui nevastă este o Găneasă. Atât! Inainte, pe urmă, nimic. I-o dăruesc Domnului Ghibănescu. Cu atât mai mult, cu cât nici n-o cred. Nu c-o fi minţit. Dar poate n'a ştiut. Mie Tănase Gane mi-e drag. Când vom vorbi de el, vom arăta că dacă nu e fiul lui Vasile, e în tot cazul infiat de el.

Aşa! Acum c'am vorbit de Condre, de Magdalena şi de Ana, trecem la băeţii care au lăsat moştenitori, umplând Moldova de prăsilele lor.

Intâi *Vasile*, că-i mai bătrân! — El e părintele spiritual al Găneştilor. E cel dintâi care a ştiut să mânuească pana, care a înţeles că n'ajunge a învăţà *scrisul*, că trebueşte învăţat *a scrie!* Şi pentru vremurile acele mai ales, a izbutit. Era Diac de Divan, şi în această calitate a umplut arhivele Moldovei cu hotărârile lui, redactate de într'un stil uşor şi limpede.

„Iscusitul diac", cum îl numeşte d-l Iorga [1]), pare a fi fost omul de casă a Callimachilor. Diata lui Ion Teodor Voevod e făcută de el şi tot de dânsul hrisovul de danie ce face Domnul Mitropolitului

1) Iorga. Doc. la Fam. Callimachi. Vol. I., p. 427 şi urm.

Iacob, despre care Vasile Diacul scrie că „aflându-se de-apururea cu necontenite şi dese patimi de boală, voind şi dorind ca să petreacă rămăşiţa vieţei sale cu linişte, fără tulburare şi fără valurile lumei aceştia trecătoare şi deşarte... au socotit de au lăsat păstoricescul său scaon şi-au făcut paretisis, ca să se odihnească„ [1]). Iată un model de stil. Raportorii dela ziarele din România Mare, care făuresc în secolul al 20-a o limbă nouă şi ciudată, cu „armoare" în loc de dulapuri şi cu „ble" în loc de albastru, ar putea învăţa dela diacul din 1760 cum se mai poate scrie româneşte.

Povestea cu paretisul Mitropolitului Iacob e atât de duioasă, cât ar fi păcat să n'o spun, chiar de ar fi să-l înfăţişez pe Vasile Gane într'o lumină nu tocmai strălucită.

Paretisis e un cuvânt grecesc, înlocuit astăzi printr'altul franţuzesc, nici mai frumos, nici mai urât: demisie!

Multă vâlvă a făcut, în 1760, această demitere a Mitropolitului Iacob. Când s'a urcat Ion Calimachi în scaunul Moldovei, una din grijile lui de căpetenie fu să chibzuiască, ca toţi înaintaşii lui, cum ar putea stoarce bani din ţară. Darea văcăritului, isvor de îmbogăţire a Fanarioţilor, fusese desfiinţată de către Constantin Racoviţă în 1757 printr'o carte de blestem a Patriarhului din Constantinopol şi a tuturor sfinţilor din Marele Sinod, cari în schimbul câtorva pungi de galbeni, ameninţase pe cine ar îndrăzni să înfiinţeze darea asta din nou, cu cele mai cumplite

1) Ibidem.

afurisenii: „Ferul şi pietrele să putrezească, iar trupul lui să rămâe în veci"!

Doar Eminescu a găsit un blestem mai grozav, când a spus:

„Cine-ar îndrăgi străinii"
„Mânca-i-ar inima câinii",
„Mânca-i-ar casa pustia"
„Şi neamul nemernicia".

Vodă Racoviţă strânse mulţime de norod la Mitropolie, boeri, mazili, ruptaşi, din toate colţurile ţării, câte 7 din fiecare ţinut, iar după ce s'a sfârşit citirea leturghii, Mitropolitul Jacob cu sfintele Daruri în cap şi în mână, a citit cartea de blestem a celor patru Patriarhi din Constantinopol, Alexandria, Antiohia şi Ierusalim... „strigând norodul la fieştecare cuvânt *amin*, care nu putem arăta ce huet era în biserică de strigarea norodului", zice Enachi Kogălniceanu, carele era de faţă.

Insă, după abia un an de zile, Racoviţă părăseşte domnia şi urmaşul său Scarlat Ghica, se ţine de capul Mitropolitului să deslege văcăritul de afurisenie. Bătrânul păstor duhovnicesc al Moldovei, se roagă de Domn să nu-l silească să deslege un lucru ce singur a legat şi arătându-i cârja. „Luaţi-o şi faceţi ce ştiţi!" zise. „Văzând că n'or isprăvi nimic, spune Cronica Ţării, s'au lăsat de această socoteală".

S'a lăsat Ghica Vodă, dar Callimachi nu. Cum se urcă în scaun, grija dintâi fu, după cum am arătat, să deslege văcăritul de afurisenie. Ştiind că Mitropolitul Iacob mai bine să lasă de păstoria lui, decât

să-şi ia focul gheenei în cap, s'a gândit să-l înduplece să părăsească scaunul.

„Socotind Vodă pe cine să pue la mijloc să isprăvească această slujbă, au găsit cu cale ca să pue pe Vasile Gane. Şi apucându-l Ganea pe Mitropolitul Iacob, de zi, de noapte, nelăsându-l în pace, îndemnându-l ca să ia câteva pungi pentru paretis peşin şi după aceia şi Domnul şi boerii îl vor căuta cu ridicături, cu scutiri şi cu alte mili, petrecându-şi viaţa în linişte, păzindu-şi biserica, şi-l vor avea toţi în cinste ca pe un Mitropolit vechi şi bătrân ce-au fost acestui pământ al Moldovei". [1])

Bietul om, de voe de nevoe, în schimbul a 30 de pungi, s'a înduplecat. A adunat la Mitropolie încă odată tot norodul şi i-a spus aceste cuvinte, cari ar fi mult mai frumoase, de nu ni-ar suna la urechi, odată cu vorbele lui, şi galbenii din pungă".

„Iată că m-am lepădat şi de Mitropolie şi de cinste şi de toate ale acestei lumi, numai focul jurământului să nu-l iau în cap şi în suflet; şi socotiţi că suntem toţi musafiri acestei lumi şi în ceia lume avem a trăi şi a răspunde la toate faptele noastre şi fiţi sănătoşi!"

„Zic că mulţi din boeri şi din jupânese au fost plângând" adaogă Kogălniceanu, care se poate să fi vărsat şi el o lacrimă la auzul acestor vorbe înălţătoare.

1) Toate citatele de faţă sunt scoase din cronicarul Enache Kogălniceanu, în Letopiseţii lui M. Kogălniceanu.

In locul lui Iacob, plecat la Putna, Domnul face Mitropolit pe frate-seu Gavril din Tesalonic şi îndată, în biserică, ca semn al păstoriei, îi dă paterița şi-i sărută mâna. Apoi se'ndreaptă cu toții către curte, unde li se aduce cafea, dulceață, şerbet şi fumătoare. „Atunci au chemat Domnul pe Vasile Gane ca să-l cinstească cu boerie pentru slujba ce i-a făcut. Intrebându-l ce pofteşte, el au răspuns că este om bătrân şi nu i se cade, iar mila ce este să o facă cu el, s'o facă cu fiul său Ştefan, că-i tânăr. Atunci au adus pe fiul său şi l'au îmbrăcat cu caftan, dându-i paiè de comisia cea mare".[1])

Acesta a fost Vasile Gane. Pană iscusită, minte ageră, părinte iubitor. Focul jurământului şi l'a luat în suflet. L-o fi ertat şi Dumnezeu, c'o să fie în curând 200 de ani de atunci.

***

Fiul seu *Ştefan, Mare comis* acum, stăpânitorul moşiilor strămoşeşti pe Homor, dăruite lui de Condrea şi de Magdalena, pleacă în Rusia să slujească în armata Impărătesăi Catarina.

La plecare, încredințează unchiului său Miron Gane Pitarul toate documentele familiei, spre a-i fi păstrate până la întoarcerea sa dela „oastea rossienească". Printre aceste hârtii se afla şi însemnarea de pe pomelnicul cel mare dela Mănăstirea lui Aron Vodă. Iar Pitarul Miron avea deosebita însărcinare „să poarte grija morților pe tot anul". [2])

Orice s'ar zice, e ceva duios în trecutul acesta

1) Enachi Kogălniceanu în M. Kogăl. vol. III p. 242.
2) Din documentele arătate în spița neamului.

de viaţă patriarhală, de viaţă, mai înapoiată poate, dar mai cuviincioasă.

Ştefan Gane nu se mai întoarce din Rusia. E făcut acolo căpitan, se zice chiar că l'ar fi miluit Impărăteasa cu titlul de conte — când e vorba de Caterina suntem îndreptăţiţi să ne întrebăm pentru care servicii — se însoară, şi rus de-al binelea, mută o parte din prăsila Gănească în Impărăţia Moscovită.

Bietul Vasile diacul, rămas singur în cancelaria curţei domneşti din Iaşi, se hotăreşte poate a-şi lua un hiastru, pe Tănase, care în 1783 iscălea încă *Tănase Ganea*, iar peste 30 de ani, bancher bogat, şi zicea mai ighemonicos *Athanasy Gany.* [1]) Că acest Tanasă n'o fi avut nici o legătură cu Vasile, nici de sânge, nici de lege, după cum mărturiseşte Ana Gane, soraDiacutui—nu se poate. Printre multe miluiri ce-a făcut Callimachi lui Vasile Gane drept mulţumire că-l hotărâse pe Mitropolitul Iacob să facă paretis, era o casă în Muntenimea de Sus dăruită de Vodă diacului seu în anul 1761.

In 1783 aflăm într'un document pe *„Tănase Gane, feciorul lui Vasile Gane, diacul de divan"*, judecându-se pentru acelaş loc, *„rămas dela părintele lui"*. [2]).

E deci în afară de orice îndoială că Tănase era, dacă nu chiar feciorul lui Vasile, în tot cazul un băiat înfiat de el.

Şi chir Athanasie e o figură interesantă, fiindcă,

1) N. Iorga. Doc. privitoare la familia Callimachi. Vo. II, p. 255, 561 ; Vol. II p, 137.

2) A. R. Ms. 179/CXI.

sărac la început, a ştiut să facă avere, nu prin mijloacele obişnuite de boerii noştri de pe atunci, adecă prin cumpărări şi râpiri de răzăşii, ci prin comerţ. şi speculaţii băneşti, la care, în deobştie, nu se pricepeau decât Grecii şi Evreii.

In 1816 capătă monopolul pieilor de epure în Moldova, iar în 1818 îl aflăm bancher, trimiţând la Viena bani Postelnicului Mihalache Mavrogheni şi lui Dumitru Alhazi. [1])

Moare în 1823, lăsând o văduvă *Elena* — după spusele Anei, o Găneasă şi ea — o fată *Anastasia*, măritată cu paharnicul *Ath. Gribenciu* [2]) şi un fiu *Alexandru*, care, după ce moşteneşte dela babaca bani mulţi, case în Iaşi şi vie la Socola, pleacă în Basarabia, de unde pare a nu se mai fi întors. [3])

***

Toader Gane Clucerul rămâne zălog pentru un alt capitol, căci i se cuvine deosebită cinste, din el trăgându-se autorul acestor amintiri!

Din fii Slugerului Sandu mai avem deci de cunoscut pe *Miron Pitarul*, care-a fost tatăl lui Ioniţă. bunicul lui Matei şi răsbunicul lui Nicu Gane. — Nu seamănă nici cu strănepotul său şi nici măcar cu fratele Vasile, diacul de divan. N-a scris nimic, n'a trăit la curte, s-a înfundat, cuminte, în conacul unei

---

1) N. Iorga. Ibid.; C. Gane. Arhiva genealogică. 1912. No. 2 şi 3.

2) A. R. 1909. Oct. Dec. p. 205 urm. Gribenciu e o familie pe cari am întâlnit-o întâi în primii ani ai Secolului 17-a sub Movileşti şi [de-atunci mereu, foarte des neguţători.

3) Ibid. p. 211.

moşii din Suceava şi toată dibăcia lui a fost: rotungirea pământurilor.

In 1743 se însoară cu *Maria*, fata vornicului Grigoraşcu *Stroescu*, dintr'un vechi neam de boeri câmpulungeni. Capătă în zestre jumătate din satul Ciumuleşti, la ţinutul Sucevei, iar 3 ani mai târziu cumpără de la socrul seu şi cealaltă jumătate. Această moşie a Ciumuleştilor a rămas de-atunci aşezare Gănească vreme de o sută şi mai bine de ani.

Miron Gane era deci om bogat. De la părintele seu îi rămăsese Roşiorii şi Popeştii de pe Siret, de la socrul seu mai cumpără în 1747 moşia Calna în Suceava şi de la Ion Stratul o vie la Cruce lângă Iaşi. [1]) Avea părţi de bătrâni în mai multe răzăşii, printre care acele din Costeşti ni-l înfăţişează, în mod neîndoelnic, ca un urmaş de-al lui Ion Gănescu din 1530. In privinţa coborârei lui din vechii Găneşti, judecata ce poartă Dumitraşcu Duca în 1768 cu Miron şi cu Toader pentru o parte de moşie din Găneştii Tutovei, e de mare însemnătate. [2]) Mă străpunge o bănuială că acei Miron şi Toader ar fi feciorii lui Sandu Gane, cari deci, împreună cu Duculeştii, ar fi coborâtori — colaterali de sigur — de-ai lui Şerbuşcă ot Găneşti din 1601 — şi ma departe deci, strănepoţi intr'a nu ştiu câtea spiţă de-ai lui Toader Gănescu din 1445 „boiarul" lui Petre Muşat.

---

1) Toate arătările „spiţei" corespund cu documentele cunoscute.

2) A. R. Creştere 1908. Documentele Şerbuştilor de Găneşti.

In viaţa noastră de altă dată, petrecută întăi în războae şi în rugăciuni, iar mai apoi în cele mai neînchipuite umilinţi, factorul de tradiţie a fost numai pământul. Ori cât de mult am crede că boerul pământean, badjocurit şi desbrăcat de Grec, ar fi pierdut conştiinţa unei aristocraţii, ne înşelăm. Legătura lui cu pământul i-a sădit în suflet, prin respectarea dreptului de proprietate şi prin amintirea unor vremuri mai bune, o conştiinţă aristocratică, înăbuşită dar în fiinţă, care-a dus mai târziu la reacţiunea împotriva Eteriei şi la zilele lui Ion Sandu Sturza.

***

Miron Pitarul, mort prin 1778, [1]) a avut cinci copii.

Cel mai mare — cu mult mai mare — era tizul meu *Constantin Gane* [2]). Ştiri despre el avem puţine. In 1757 trimite pe-un ţigan la părintele Veniamin, cerându-i, cu semerenie şi plecăciuni, banii ce-i datoreşte pentru două vedre de vin [3]), de unde se vede că Logofătul Costandin era un om cu frica lui Dumnezeu, dar chibzuit în socoteli — ceia ce eu nu sunt—şi de unde se mai vede că la

1) In anul acela Pităreasa Maria era văduvă.

2) Grigore Stroescu dă Ciumuleştii în zestre lui Miron Gane la 14 Iunie 1743, iar în 1757 îl găsim pe Costandin cu rangul de Logofăt. La vrâsta de 13 ani, copii n'aveau boerii. Aşa încât ar fi de bănuit că Constandin era feciorul lui Miron dintr'o căs torie anterioară. Totuşi într'un document al A. R. (Creştere 1907 p. 211) Pităreasa Maria vorbeşte, în 1770, de fii ei Constantin şi Ion.

3) A. R. Creştere 1907 p. 213.

popi dragostea pentru sângele Domnului e moştenită din bătrâni.

Nouă ani mai târziu, în 1766, îl găsim Vornic de Câmpulung [1]). A făcut carieră bună. Cu frumoasă iscălitură citeaţă şi cu pecetea Vorniciei, închee hotărârile lui, bine redactate.

A avut doi feciori, pe *Niculai*, holtei, şi pe *Iordachi*, sterp. Acesta din urmă a înfiat pe un nepot de văr, pe Iorgu Gane, care-a avut cinstea postumă să fie socrul lui A. C. Cuza, căruia neamul românesc îi datoreşte multe şi în deosebi recunoştinţa de-a fi, împreună cu D-rul Paulescu, spaima seminţiei lui Sim, Ham şi Iaffet.

***

Ceilalţi copii ai lui Miron Gane au fost: Ilânca, Maria, Mihai şi Ion. Pe *Ilânca* o ţine Panaiote ot Visterie, care după ce că e boerinaş „aghiè boer", [2]) cum se zicea pe-atunci, o şi mai lasă văduvă în 1780 [3]).

Maria, din potrivă, să mărită bine. Il ia pe marele comis Toader *Brădescu*, îi face opt copii, şi-apoi, împreună cu soţul ei, se duce în Impărăţia Cerurilor, lăsând grija pruncilor fratelui Mihai şi cumnatei Smărăndiţa. Brădeştii aceştia pricinuesc multe neajunsuri Spătarului Mihai, unchiul şi epitropul lor.

1) Ştefanelli. Documentele Câmpulungului moldovenesc 1915 pp. 86—88.

2) Abia boer.

3) N. Iorga. Studii şi Doc. Vol. VII p. 303.

Sunt nişte „copii cu totul cheltuitori“ [1]). Ii ţine cât mai strâns, iar înainte de-aşi da sufletul, li lasă venitul a trei părţi din moşia Movileni, însă nu şi proprietatea, căci îi este teamă ca nu cumva s-o vândă „şi apoi banii ce-i vor lua, îi vor prăpădi şi iar vor rămâne nişte ţărani umblând de la un sat la altul...“ cum făcuse după ce cheltuise averea rămasă dela părintele lor.

Safta, fata cea mai mare a soţilor Brădescu, se mărită cu Ionaşcu Carp, şi cum sângele apă nu se face, nu e mai brează de cât cei 7 fraţi ai ei. In 1811, rămasă văduvă, se apucă să vândă din averea răposatului nişte ţigani, cari nu erau ai ei, ci ai copiilor minori — aşa încât epitropii Ion şi Mihai Gane trebue să facă o rugătoare cerere către Divan, ca să le dee voe „ori la cine vom găsi ţigani de aceştia de-a nevârstnicilor clironomi... să putem a i lua în stăpânire“. Ţiganii sunt găsiţi la Iordachi Bossi, care se ceartă ani de-arândul pentru ei. [2]) Astăzi ne judecăm pentru hârtii Sospiro şi I. R. D. P. atunci se judecau oameni pentru suflete omeneşti.

După moartea unchiului Mihai, Safta Carp, împreună cu frăţiorii, încearcă să vândă şi Movilenii, pe care erau numai uzufructuari. Nu ştiu dacă au isbutit, căci nuda proprietară era o adversară puternică, Mânăstirea Neamţu. Nu ştiu de asemeni dacă Conu Petrachi Carp şi-a cunoscut rudele. In tot cazul coborâtorii lor nu mai au habar unii de

1) Testamentul lui Mihai Gane, spatar, în Istoricul Bisericii Pleşeşti-Gane, de Costachescu şi Pleşoianu 1913 p. 24.

2) A. R. Creştere 1908 p. 105 şi creştere 1912.

alţii, ceiace înseamnă că proverbele pot minţi, căci se întâmplă uneori ca sângele să se facă apă.

***

Pe *Mihai Gane* îl întâlnim în mai toate documentele timpului, în colecţiunile tipărite sau manuscrise. Am eu însumi un suret de pe decretul Cneazului Potemkin din anul 1790, prin care guvernatorul Moldovei de atunci îl înalţă la rangul de sluger. Il întâmpinăm apoi serdar cam o sumă de ani, pâna când în Ianuarie 1823 Ioniţă Vodă Sturza îi hărăzeşte rangul de spătar. Are moşii multe: Ciumuleşti, Bărăşti, Calna şi Costeşti, împreună cu frate-său Ion. Apoi singur, Bândeştii lângă Iaşi, Obârşenii şi Movilenii în Neamţ, şi însfârşit Pleşeştii în Suceava, pe Şoimuz cumpăraţi dela Mihalache Balş în 1793. Aici se aşează' el cu soţia lui *Smaranda*, fata Catrinei *Tuduri*, nepoata lui Ion Negri, paharnic [1]. Trăeşte o viaţă aşezată, turburată numai pe ici colea de năzbâtiile nepoţilor Brădeşti şi de plictiselile unor judecăţi pentru moşii şi case. Simţind hotarele vieţei apropiindu-se, în Februarie 1826 face o diată adeverită de Mitropolitul Veniamin Kostachi, în care arată că „în deşertăciuni se închee toate cele lumeşti şi numai sufletu rămâne veşnic" deci el „robul lui Dumnezeu crezând în Sfânta Troiţă" să roagă oricui o fi greşit, să fie ertat şi amintindu-şi de cuvântul Mântuitorului „Fiţi gata, că nu ştiţi nici ziua, nici ceasul" „care cuvânt —zice—îmi este îndrumător spre gătire de o călătorie mare", aflându-se în toate simţurile, rânduеşte

1). A. R. pachet CXXXV (Creştere 1911. Aprilie-Sept. p. 145).

şi hotărăşte averile lui. Neavând copii, îşi împarte moşiile între nepoţi şi intre mânăstirele Neamţu şi Văratic.

Copiilor nepoatei Safta Carp li lasă „pe Toader Gorgan, lăeş vezeteu cu femeia şi copii lor, ca pe nişte drept robi ai mei, i-ar pe ceilalţi robi, toţi îi iert şi-i slobod de jugul robiei... fiindcă m'au slujit bine şi cu credinţă spre mulţumirea mea [1]).

Inchee deci frumos o viaţă rânduită. Se sfârşeşte la 17 Mai 1826, lăsând o văduvă nemângâiată, care moare un an mai târziu, într'o mânăstire..... călugăriţa Sarafina [2]).

***

Călătorul, pe care vântul întâmplării l'ar împinge vreodată prin coclaurii Sucevei, ar găsi, nu departe de Ciumuleştii şi Pleşeştii Găneştilor, un sat alb şi vesel, răsfirat pe un dâmb. Bisericuţa lui sărăcăcioasă, cu hramul Sf. Niculai, a fost clădită în 1785 de Mihai şi Ion [3]).

Aceştia sunt fraţii Găneşti, feciorii lui Miron Pitarul. Iar satul alb şi vesel e Mihăeşti. Mihăeştii visternicelului Ionaşcu din 1604 şi a Mariei Gane, văduvă săracă. A rămas în familie atât amar de vreme. Şi cum am văzut că fraţii aceştia sunt încă proprietari ai unui şi mai vechi pământ, Costeştii, pe care banul Ioniţă îi lasă moştenire fiilor săi Enache şi Costache, înduioşaţi ne întoarcem la vremuri atât de

1). Costăchescu şi Pleşoianu. Istoricul Bisericii Pleşeşti Gane. pp. 22—25.

2). A. R. Ms. 1478 p. 81—90.

3) Lahovari şi Tocilescu. Dicţionar geografic al Româmâniei. Litera M. Cuvântul Mihăeşti.

îndepărtate, la Ionaşcu Gane şi la Ion Gănescu, stăpânitori aceloraşi pământuri. Iar, după aproape trei veacuri jumătate, întâmpinăm, în bună sănătate, pe strănepoţii lor, lipiţi de aceiaşi glie!

E frumos [1]. Şi, orice s-ar spune, e păcat că moşiile dăruite de voevozi bătrâni unor slugi credincioase, păstrate cu hărnicie de fii şi nepoţi, de strănepoţi până 'ntr'a 10-a spiţă, se duc aşa una după alta, înbucătăţite, în mâini de samsari sau de îmbogăţiţi, cari cu ochii aţintiţi înainte, nu pot înţelege trecutul şi, neînţelegându-l, nu pot şti ce 'nseamnă dragostea de moşie!

Acest *Ioniţă Gane*, fratele lui Mihai, proprietarul Costeştilor, a Mihăeştilor, şi a altor 9 moşii — s'a născut în jumătatea veacolului al 18-a din Miron şi Maria, la Ciumuleşti, aşezarea boerească a părinţilor lui.

In 1768 — când avea mult 20 de ani — începe cu cumpărăturile, de care nu se mai lasă până la bătrâneţe. Ia în bezmen de la pitarul Niculai Kogalniceanu un loc în Iaşi lângă Sf. Niculai Zlătăust (30 de lei pe an) şi-şi face dughene. [2] A mai luat mai târziu un loc lângă Sf. Ion cel Sărac (unde-a fost în urmă casa D-rului Russu, lângă Tuffli), altul în Muntenimea de mijloc lângă curtea lui boerească,

---

1) Şi foarte interesant, căci confirmă două ipoteze până la evidenţă: a) că Gănescu şi Gane e unul şi acelaş nume, de oarece Costeştii lui Ion Gănescu se află peste 200 de ani în stăpânirea fraţilor Gane, şi b) că acest Ion Gănescu e deci evident tatăl lui Miron Gane părcălabul şi deci probabil fiul lui Ilieş Cupăralul.

2) Gh. Ghibănescu. Fam. Răşcanu, p. 125.

ce este spre râpă, şi pretutindeni face dugheni şi le închiriază.[1]) Avea ceva din firea vărului său Tănase.

In 1775 se însoară. Ia, în primăvară, pe *Caterina Bozne*, fata răposatului Postelnicel Radu, care i-a fost o tovarăşă bună şi cinstită.

O soră mai mare a ei fiind măritată cu Pitarul Costache Pătraşcu, acesta poartă grija cumnăţicăi până la măritiş. La 8 Februarie 1775, scurt înainte de nuntă, îi face izvodul de zestre,[2]) începând cu icoana Maicei Domnului ferecată în argint „pisti tot", urmând cu moşiile Peripetca şi Cucueţii „dila ţinutul Sorocii di pisti Prut" şi cu moşia Roşiori din ţinutul Neamţului şi isprăvind cu „40 de suflete ţigani" giuvaere, argintărie, rufării şi rochii. „Cu arătata mai sus zăstre s'au măritat pe cumnata Catrina după dumnealui Logofătul Ioniţă Gane". Martori: Andronachi Donici, Toader Vârnav şi Dumitraşcu Stroici.

După câţiva ani moare şi bătrânul lui tată, lăsându-l, împreună cu frate-seu Mihai, stăpânitorul întregei averi părinteşti. Administraţie, cumpărături, schimburi, hotărnicii şi judecăţi, aces'a i-au fost îndeletnicirile.

Totuşi, joacă şi un rol politic. Austria, după râpirea Bucovinei, nu mai are astâmpăr până nu şi-ar mulţumi nesăţioasa poftă de-a mai fura Moldovei câteva ţinuturi. In 1787 ocupă partea de Nord, dintre Carpaţi şi Siret, iar Princepele de

1) Arhivele Statului Iaşi. Dos. 7, tr. 1765, f. 190 şi A. R. Creştere 1912.

2) Arhivele Statului Iaşi, Dos. 24 f. 199.

Coburg îşi aşează reşedinţa în Roman. Ruşii trec pe dată graniţa şi se aşază în Moldova, între Siret şi Nistru, astfel încât ţara se vede împărţită în două.

La Iaşi Kneazul Potemkin dădea ospeţe şi baluri, învăţà pe Moldovence să danseze „Poloneza", iar bărbaţilor, pentru a-i îndulci, le dădea boerii. Mihai Gane e făcut de el sluger la 22 Octombrie 1790, arătându-ne astfel că trecuse cu Ruşii, pe când frate-seu Ioniţă rămase la Austrieci. La 28 Februarie acelaş an, Principele de Coburg îl găseşte „bun de slujbă" şi-i încredinţează postul de secretar al Administraţiei Ţărei. Scrisoarea de numire, [1]) iscălită de Iohann Sidel, consilier gubernal imperial din Galiţia, e înzestrată cu o frumoasă pecete imperială, înconjurată de vorbele: K. K. Landesadministration in der Moldau" şi e scrisă într'o duioasă germană arhaică, care te afundă cu gândul la vremurile lui Lessing şi Schiller, la perucele blonde, gulerele negre şi pantalonii scurţi. Iohann Sidel Erggelet spune de altfel lui „Ionitza Ganie" că administraţia austriacă, având un caracter vremelnic, acesta să primească postul ce i se dă, fără a avea vre-odată pretenţii la vre-o pensiune!

Dacă Austriecii priveau această ocupaţie ca „vremelnică", fiindcă aveau de gând să plece din Moldova, sau fiindcă voiau să încorporeze ţara imperiului, nu ştiu.

Fapt e, că după păcile din Şiştov şi din Iaşi, Ruşi şi Austrieci s'au întors la căminurile lor, Moldova a scăpat — pe o vreme — de dragostea ve-

1) *Document propriu.*

cinilor, iar Ioniţă Gane a rămas cu o mie de coroane pe an mai puţin.

Ecaterina Gane, femee harnică, a dăruit lui Ioniţă cinci băeţi şi patru fete. Pe cea mai mare *Mariu*, o mărită în 1809 cu Postelnicul Iordachi *Hermeziu* [1]) un boer care a trăit foarte bătrân. Nicu Gane, în „Zile trăite" ne vorbeşte de dânsul, [2]) iar el însuşi, din rama unui vechi tablou, ne povesteşte că avea ochi frumoşi, nasul subţire, buzele groase, barba lungă cât işlicul şi blana de samur. Coana Maria Hermeziu, fata lui Ioniţă Gane, ar putea vorbi şi ea, povestind de părul ei lins pe tâmple, de broboada legată sub bărbie cu panglică albastră şi de câte toate. Dar cum îi e gura prea subţire şi nasul mult prea lung, poate nu i-ar plăcea să se desvăluiască ori cărui strein — iar eu, strănepot cuminte, mai bine tac din gură!

Mama Catrina, la bătrâneţe, s'apucă de-o năzbâtie. I se pare că Impărăţia Cerului nu i se poate deschide, dacă nu se duce în vre-un sfânt lăcaş să se roage, de zi, de noapte, la picioarele Maicei Preciste întru iertarea păcatelor sale. Şi uite de ce, după 38 de ani de căsătorie, s'apucă într'o dimineaţă de earnă să-şi strângă câteva bulendre şi să ia calea mânăstirei, întovărăşită de cele trei fete pe care nu le-a putut mărita, *Savastiţa*, *Agafiţa* şi *Smaranda*. Ajunsă la Varatic, scrie, la 4

1) Ibid.
2) p. 19.

Postelnicul Iordachi Hermeziu

Mărioara Hermeziu
născută Gane.

Februarie 1823, o scrisoare tovarăşului ei de viaţă pentru a-i cere iertare că şi-a părăsit casa şi culcuşul şi pentru a-l ruga să-i trimită binecuvântarea lui [1].

„Cu multă plecăciune închinându-mă sărut cinstită mâna Dumitale Cucoane". Astfel începe răvaşul, de stai nedumerit şi te'ntrebi, au ce-o fi mai bine: galanteria de azi sau smerenia de-atunci. Câtă depărtare — nu de timp, de concepţie — într'osută de ani!

Şi mai departe scrie: „De multă vreme am făcut Dumitale cunoscut scopul meu şi hotărârea care am de a face pasul acesta, de vreme ce cele lumeşti le-am cunoscut a fi deşărtăciuni. O sumă de ani m'am aflat gustând dulceţile lumei, sunt acum bătrână şi nu ştiu sfârşitul când mă va găsi. Amar mie să nu fiu între fetele cele nebune fără de untdelemn în candela mea când va bate acel ceas îngrozitor pentru mine".

După ce, cu lacrimi fierbinţi, cere iertare „iubitului ei soţ" şi ori cui o fi greşit, urmează astfel „Dacă nu aşi cunoaşte faptele mele şi dacă nu aşi fi încredinţată că din cursele vrăjmaşului nu voi putea scăpa, poate că pentru cinstea bătrâneţilor noastre şi pentre odihna trupească aşi protimisi mai bine a aştepta moartea în casa mea şi în aşternutul meu, acolo unde aproape de 40 de ani [2]) m'am aflat petrecătoare dinpreună cu Dum-

1) Document proprie.

2) 40 de ani. Acelaş lucru spune şi Ioniţă Gane în diata lui. Aşa încât bănuesc că data de pe foaia de zestre a Catrinei 1775 este greşită de cel ce-a copiat actul. Anul căsătoriei trebue deci să fie 1785.

neata; dar Dumnezău este de faţă că nimic nu cunosc a fi mai scump decât sufletul şi pentru a-i găti odihna sunt gata a mă lepăda de toate, până şi de legătura cea sfântă a însoţirei noastre pentru a intra în numărul acestui sobor, carele slujeşte lui Dumnezău şi care se roagă ziua şi noaptea pentru iertarea păcatelor sale".

Incă multe rânduri pline de pilde din Cartea Sfântă şi de arătarea temerei ce are pentru curăţirea sufletului ei, apoi vine sfârşitul, duios de-ţi stoarce lăcrimi.

„Hotărăşte pentru mine cu bunătatea cea sufletească care ai... Trei fete am aici împreună cu mine, lăcrămătoare şi rugătoare către prea bunul Dumnezeu pentru îndelungarea anilor vieţei D-tale şi pentru întemeierea şi fericirea familiei noastre. Nu las nici o greutate în casă, decât las părinteasca blagoslovenie copiilor noştri...

Te rog să am cinstit răspunsul D-tale pentru mângâerea mea, cu care dinpreună să cad la Icoana Maicei Domnului, rugându-mă ca să mă numere şi pe mine cu cei de-al unsprezecelea ceas. Aceste vestesc şi cu inima zdrobită, mă rog împlineşte dorinţa sufletului meu" !

In acest trecut atât de uitat, se perindă întruchipări luminoase, care întineresc posomorâtele noastre suflete de azi.

Cinsprezece zile după primirea acestei scrisori, cinstit dumnealui Ioniţă Gane, vel Ban, îşi face testamentul [1]), începând astfel:

---

1) 1823, Feb. 19 (A. R. Creştere 1909, p. 47).

„De vreme ce, după voinţa lui Dumnezeu, am trăit aproape 40 de ani cu soţia mea Ecaterina, când, dupăcum toate lucrurile au un vremelnic hotar în lume, urmând a noastră despărţire din însăşi voinţa noastră şi depărtare din toată grija deşărtăciunilor lumeşti — apoi, după părinteasca datorie, am făcut împărţirea dreptei noastre averi fiilor şi ficelor noastre".

Soţiei şi fetelor lui, ce sunt la mânăstire, le lasă 2200 de lei pe an, 24 mierţe făină de păpuşoi şi 16 mierţe de grâu. Moşiile toate le împarte între fii — Marioara Hermeziu fiind înzestrată — iar rugămintea lui din urmă este ca nici unul din feciorii lui „să nu fie volnic a înstrăina ori moşie, ori ţigani, căci unul ca acela care va înstrăina şi va băga străini în moşie sau în ţigani, să nu aibă blagostovenia lui Dumnezeu şi a me păcătosul!"

După plecarea soţiei, Banul Ioniţă trăeşte încă 6 ani. Se sfârşeşte la 29 August 1829 [1]) pe când Ecaterina, ce se simţea bătrână în 1823 duce, în posturi şi rugăciune pentru ispăşirea unor păcate închipuite, o viaţă foarte lungă. Moare abia la 3 Iulie 1840. Numele ei de călugăriţă a fost Elisabeta [2]).

* * *

Cele trei fete, râpite lumei în floarea tinereţei, s-au călugărit şi ele şi-au trăit o întreagă şi foarte lungă viaţă între zidurile frumoasei mânăstiri a Văratecului.

1) A. R. Mss. 1478 p. 81-90 (însemnarea fiului său Enacachi spătarul).

2) Ibidem.

Agafița a fost un suflet șters. *Savastița* era citită și pricepută. A rămas dela ea două peceți cu „Herbul gănesc" și câteva cărți iscălite. Dar cea mai deseamă a fost Smaranda — din călugărie *Singliti-chia* monahă. Fost stariță a mânăstirei, amintirea ei a rămas vie până azi printre bătrânele dela Varatic. Istorisea frumos întâmplări trecute, iar documentele familiei erau toate în mânele ei, păstrate cu sfințenie într'un sipet încins în curele de fier. Deși a călugărit peste 60 de ani, petrecerea lumească trebue să-i fi plăcut. Incât din ceia lume i se întâmplă să se mai amestece uneori în treburile noastre. La o masă de spiritism, mai anul trecut, paharul alerga dela S la I, dela I la N și dela N la G. Mediul, care nu pricepea, așeza, enervat, paharul în mijlocul hârtiei, iar acesta aluneca din nou, cu încăpățânare, dela S la I și dela I la N.

„Lasă, soro" i se spune „să vedem ce-o eși!" Paharul e lăsat în voe și cuvântul se întregește: Singlitichia. — „Sărut mâna, măicuță, ce te-aduce pe la noi?" Iar paharul spune: „Să nu eșiți mâne pe stradă, nici unul, o să fie bucluc!" A doua zi, prin Calea Văcărești, au fost mișcări antisemite, manifestări, armată și bătae!

Maica Singlitichia, dusă cu sila la mânăstire acum o sută de ani și moartă de peste 40, nu este încă dematerializată!

* * *

Nu pot ști care din băeții lui Ioniță Gane era

cel mai mare [1]). După felul cum îi rânduește părintele lor în diată, s'ar părea c'a fost Enacachi; după anii când s-au căsătorit, s-ar părea că Dumitrachi. Pentru a nu face o nedreptate, o să încep cu Costachi.

---

1) Dintr'o scriere a lui Nicu Gane, s-ar pare i că şirul e următorul: Enacachi, Dumitru, Grigore, Costachi şi Matei.

CAP. V.

In care e vorba despre începuturile unei boli ereditare în familie: boala scrisului.

Costache Gane, Spatar.

Acesta, cel puţin, a fost mai cuminte şi nu s-a însurat de loc. Il întâmpinăm comis întâi, apoi spatar, trăitor în Iaşi. Franţuzeşte o fi învăţat acasă cu un dascăl francez, căci prea cunoştea limba bine pentru ca s-o fi învăţat aiurea. O fi urmat mai târziu şi şcoala grecească, cea din Curtea Mitropoliei, numită, mai de multă vreme acuma, Academie. De bine de rău, un şcolar sârguitor putea căpăta acolo cunoştinţi destul de variate. E de mirare însă felul atât de frumos cum scrie româneşte. Cea dintâi instituţie culturală cu caracter naţional a fost şcoala lui Veniamin Kostachi din 1803, dar era o şcoală de popi. A doua a fost a lui Gheorghe Asachi din 1813, dar era o şcoală de ingineri... Unde a putut învăţa Costachi româneşte ? La vre-un dascăl dela Sfântul Niculai, care-i cânta pe nas: az-buchi-vede-glagoli. Fireşte, acolo a învăţat a scrie. Dar a scrie bine, a învăţa singur. Scrisul, ca orice artă, izvoreşte din sânge şi din nervi. Nici o şcoală din lume nu poate face pe-un om să scrie bine, dacă scrie

prost. Iar în vinele lui Costache curgea, nu numai sângele gănesc, cel trecut al diacului Vasile şi cel viitor al lui Nicu Gane, dar şi sângele maică-sei, Coanei Catrinei, a cărui nopot de frate Iancu Buznea [5]) se îndeletnicea cu literatura, traducând pe „Paul şi Virghinia" într'o limbă frumoasă şi curgătoare!

Pentru a fi însă drepţi, trebue mărturisit că traducerile lui Costachi Gane scrise la batrâneţe, sunt dintr'o vreme, nu numai când Gheorghe Asachi şi Eliade Rădulescu dăduse îndrumarea limba viitoare, dar când Negruzzi şi Alexandri îi dădeau o poleială aproape neîntrecută.

Nu mai puţin adevărat, limba lui e corectă, frumoasă, modernă. Cuvinte ca „sirc" în loc de „circ" expresia ca „bariera de Italie" aproape mai frumoasă decât „bariera Italiei" arată nesiguranţa unui curent nou şi încă foarte tânăr. In colo, limba lui dela 1840 este aproape limba de astăzi, de mâine, de totdeauna. Deschid una din cărţi, cu totul la întâmplate:

„Din deprindere se doarme tot aşa de bine pe pae, ca şi pe puf, şi este *un prejudeţ* de a se crede că se ospătează mai bine cu 30 de feluri de bucate, decât cu două. Să nu zicem că o odae împodobită de toate iscusinţele meşteşugului, va fi mai veselă decât o bujdeucă etc." (Prinţipii filosofice de Colonelul Vais. Traduse de comisul Costache Gane. Iaşi 1848).

Mă farmecă în deosebi lipsa de neologisme.

---

5) N. Iorga. Istoria literaturei române. vol. I, p. 125.

Ce bogată e limba noastră şi cum ne-am bătut joc de ea, cu atâtea cuvinte nefolositoare înfipte cu de-asila în măduva ei

Alta: „Ei rămân în tăcere, în tocmai ca doi jucători de cărţi, cari n-au încredere unul într'altul. In general începuse a se zămisli presimţiri vestitoare de nenorocire. Necunoscutul i se nălucea ş. c. l. (Fermecarea de Balzac. Traducere de C. Gane. Iaşi 1852).

Fără părtinire, să comparăm puţin. Cu Papiu Ilarian de pildă (şcoala lui Cipariu):

„Leptorule salute !"

E un poem întreg începutul acesta, cu care Ilarian dă buna dimineaţa cititorilor săi. Dar mai departe:

„...O naţiune ce nu si cunósce istoria nu si póte indivinà starea viitoriă ci órbecă (? sic) fără îndreptariu si rătesesce în tóte părţile..." (Tesaur de Monumente Istorice.)

Aceasta era în 1862.

In Sec. al 20-lea, pot spicui alte modele de stil românesc. Din Rampa de pildă:

In toamna trecută, când înfloreau întâiele-elegii
(dar când se 'nbolnăveau debile păpădii),
Halminia, treceai ducând în ochi povara unei nostalgii
şi te-ai oprit în faţa porţii-Firii mele...
Şi-a deslușit un parc tomnatic montat cu arabescuri.
grele şi m'ai văzut că-mi legănam sufletul ca pe-un
copil precoce şi anemic
în hamacul tristeţii ce spânzura de două crengi de gând".

Şi aşa—vai !—mai departe curg cuvinte după cuvinte, în fie care zi, în sute de foi, ca o sfidare bunului

gust, bunului simţ şi nemărginitei răbdări cu care este înzestrat Românul.

Şi să nu te prindă mâhnirea, când vezi că înainte de 48 se scria mai bine româneşte de cât azi!!

Costache Gane a mai dat multe traduceri la lumină, din Balzac, din Dumas şi din alţi autori, cărţi citite cu plăcere de bonjuriştii de altă-dată, astăzi uitate prin vrafuri prăfuite sau aruncate în dughenițele evreeşti de pe cheiul gârlei, într-o „juxtă" din Anabasis şi „Ce trebue să ştie o fată înainte de nuntă".

Buchiniştii Bucureştilor! Cei care-ţi cer doi poli pe o ediţie originală de Demidoff sau de Cantemir, dar nu lasă mai jos de-un sutar vre-o carte de Caïr sau de Vasile Popp!

Mă mut pe malul Senei—cu gândul fireşte—căci gândul care nu cunoaşte depărtare nici vreme, e cel mai ieftin mijloc de locomoţiune. Stau cu spatele la strada sgomotoasă şi frământată. Oameni grăbiţi aleargă, trăsurile se încrucişează, huruesc automobile, autobuse şi autocare. In faţa mea o plută încărcată alunecă pe apă, lin. Notre Dame să siluetează pe-un cer fumuriu, iar în fund, la stânga, se pierde în ceaţă Luvrul.

Paris!

Aproape fără ştire am pus mâna pe-o carte din dugheniţa buchinistului. Un bătrân sfrijit se scoală şi mă străpunge cu privirea unor ochi de-o tinereţă înspăimântătoare.

— „Aveţi în mână, Domnule, cel mai rar exemplar din tipografia dela Bel-Oeuil a Prinţului de Ligne. În afară de raritatea volumului, vă atrag luarea aminte asupra legăturei. Piele de antilopă, repusaj artistic,

fineţă în auritul liniilor. Cartea a aparţinut Ducelui de Choiseul, care a fost ministru sub Ludovic al XVIII.

— „Te rog, Domnule" îl întrerup eu. „De unde ştii D-ta asta? Cartea nu e iscălită".

— „De unde ştiu? Dar D-ta nu vezi pe dosul legăturei armele acele atât de fin lucrate: Azur cu crucea de aur, în fiecare canton câte cinci puncte albe. Acesta e blazonul familiei de Choiseul. Un neştiuitor ar putea întreba de ce n'ar fi putut aparţine cartea unui alt Choiseul oarecare, lui Choiseul Stainville de pildă. Dar D-ta care eşti om citit... şti de sigur mai bine decât mine că Marie-Gabriel-Florent de Choiseul-Gouffier, înainte de a fi ministru în Franţa, a fost directorul Academiei de Belle-Arte şi a tuturor bibliotecilor din Rusia, a fost ambasador la Constantinopol, membru al Academiei Franceze, a călătorit în Grecia şi a căpătat gustul rafinat a tot ce e vechi şi frumos dela profesorul lui, abatele Barthélemy, a cărui capo-d'operă „Voyage du jeune Anacharsis en Grèce" o am în ediţia originală din 1788, 7 volume în 8, cu atlas. Cine deci, afară de Choiseul-Gouffier, putea fi proprietarul acestei cărţi nepreţuite? Nu vă spun toate aceste pentru a vă hotărâ sa cumpăraţi volumul, fiindcă nu-l vând. Sunt buchinist de meserie, dar din manie colecţionez".

Arunc o privire îngrozită ciudatului om, negustor pe cheiul Voltaire de cărţi pe care nu le vinde. Cum stătea adus de şale, cu juvaerul dela Bel-Oeuil în mână — ca fund de decor Notre Dame şi Luvrul, pe-acăror pietre înnegrite mi s'arătă ca o nălucă istoria milenară a Franţei şi a Europei — bătrânul

parisian, cu părul alb, dar ochii tineri, jerpelit, dar mândru, căpătă deodată măreţie de simbol!

***

S-a dus dracului tot; am comis un plagiat. Dar pentru nimic în lume nu m-aşi hotărâ să-l înlătur. Căci precum V. A. Ureche a scotocit din vechi cronici o expresiune, întrebuinţată azi de toată lumea: „In vremuri de grea cumpănă“ — astfel poetul Topârceanu, vorbind despre un popă ce merge, earna, călare, pe-o coamă de deal, a scris — într'o inspiraţie dumnezăească—următoarele versuri:

„Iar cu plosca ridicată“
„Zugrăvit pe cerul gol“
„Popa *capătă de-odată*“
„*Măreţie de simbol*“.

Fraza aceasta este atât de frumoasă, încât nu poate rămâne proprietatea D-lui Topârceanu. E a noastră a tuturor.

***

Enacachi Gane, spatar.

Acesta e arătat în spiţa neamului ca fiind fiul mai mare al Banului Ioniţă, care în diata lui îl şi trece înaintea tuturor copiilor sei. Coborâtorii de azi se intitulează cu mândrie „La branche ainnée“ ceia ce le-ar fi fost de folos dacă — fiind în adevăr de origină feodală — ar trăi în apusul evului-mediu. Cu legile de pe atunci, toate alodiile neamului ar fi trecut în patrimoniu lor, pe când aşa suntem siliţi, ei, noi, cu toţii, să trăim, în era democratismului, din munca noastră, nu dintr'a altora!

De altfel spatarul Enacachi are în ochii noştri, nu meritul de-a fi trecut aşa sau altfel în Arhondologia Moldovei, ci acel de-aşi avea un locuşor în Antologia Română.

E scriitor—printre cei d'intâi, dacă nu printre cei mai buni. Boala asta a neamului a apucat a se lăţi de la fii lui Ioniţă Gane încoace cu o iuţeală înspăimântătoare. Cilen la judecătoria din Fălticeni, Enacachi fu trimis cu o cercetare în munţii Sucevei. In singurătatea de-acolo aşternù pe hârtie impresiuni puternice şi proaspete în versuri şchioape şi naive. Se găsesc totuşi multe versuri corecte şi din când în când, câte-o scânteere de artă. In tot cazul încercarea e lăudabilă, căci e făcută într'o vreme când haosul ce plutea asupra limbei abia începea a se distrămà. Literatura română, atunci în faşe, dibuià. Astăzi, dupăce au trecut Eminescu şi Coşbuc — Cerna ca un meteor—Minulescu, pildă rea, [1]) dar maestru rafinat — astăzi, când limba e formată şi gustul la fel, dibuirea nu mai e îngăduită, nici bătaia de joc. D'aia te şi prinde mirarea când citeşti producţii literare de felul următor:

„Deseară ne vor da ceai şi pesmeţi.
„Omoară-ţi sufletul mai bine de cu vreme,
„Ca să poţi mânca liniştit.
„(Ceaiul e bun ca să nu îngheţi).

Versuri sunt aceste? Poezie e asta? Dar ce este un vers dacă nu o frază cadenţată şi ritmată; ce este o poezie, dacă nu o înaripare a gândirei, exprimată

1) Din cauza nenorociţilor de imitatori.

într'un mănunchi de versuri cu acelaş cadenţă, acelaşi ritm şi cu rime la capăt?! Versurile albe — puţin obişnuite la noi—mai trec, dar versuri neritmate nu se poate, căci nu mai sunt versuri atunci, e proză. Să ascultăm de pildă, de acelaş autor, poezia intitulată „Inălţare":

„Trei zile viscolul turbat
„Gonind de după dealuri
„Orice urmă de viaţă,
„Ne-a închis cu totul în gropi!

E poezie doar fiindcă grupuri de cuvinte sunt scrise unele sub altele, cu litere mari. Căci nimeni în lume nu poate nega c'ar fi proză dacă am scrie fraza astfel: „Trei zile viscolul turbat, gonind de după dealuri orice urmă de viaţă, ne-a închis cu totul în gropi".

Şi la urma urmei poezia s'ar putea numi — la figurativ — o proză închegată din fraze sonore, frumoase şi bine îmbinate, exprimând idei sau simţiminte adânci sau înălţătoare. Dar când un autor, în proza lui intitulată versuri, vorbeşte de „excremente", apoi numai poate fi vorba nici măcar de literatură, necum de poezie! Autorul — D-l Camil Petrescu, — se crede totuşi:

„...Din acei...
„Cu sufletul mărit
„Căci a văzut idei.

Şi e dreptul lui să se creadă cum o vrea, dar mă ridic împotriva criticilor care-au putut bate din palme citind înălţătoarele versuri:

„De seară ni vor da ceai şi pesmeţi
„Caci ceaiul e bun ca să nu ingheţi".

Apoi cât da moderni, de decadenţi, de transcendenţi ar fi aceşti autori, cari vor un nume în literatura română, mai bine'mi place mie bătrânul Spătar când spune, cam naiv dar sugestiv:

„La Broşteni este vătav un Vasile Andrieş
„ . . . .
„Acest om fiindcă este acolo mai practisit
„Pe odăiţile casei le-au şi mobilarisit,
„Impodobind şi păreţii, cei de bârne învechite,
„Cu cadruri miniaturi şi portrete zugrăvite
„Care cadruri au în sine, natural închipuite
„A epocurilor noastre întâmplările trecute".

sau când descrie, amărât, grozăvia singurătăţii din fundul Carpaţilor.

„Când nourii se adună orizontul de închide
„Peste văi ca şi o noapte negura atuncea cade
s. c. l.

Drumul acesta dela Fălticeni la Broşteni pe care l-a făcut Spătarul Enacachi Gane acum 90 de ani, „cu a slujbei datorie" e istorisit de el cu toate amănuntele lui.

Porneşte din Fălticeni Marţi, 18 Aprilie 1833, şi trecând apa Moldovei seara, pe la zece, rămâne pentru noapte în satul Mălini.

Acolo îşi ia o călăuză, pe Clucerul Dragoş, care cunoaşte toate potecile munţilor şi, odată cu cele dintâi raze ale soarelui, se pornesc amândoi pe malul Suhăi. După câteva ceasuri de mers, călătorii noştri dau de-o cascadă care făcea mult „huet" şi-apoi se

tot afundă în pădure până nu mai găsesc — spune adorabil de naiv autorul:

„Nici o altă locuinţă decât ciobani păscând oi".

Locurile sunt atât de sălbatece, încât spătarul mărturiseşte, fără sfială, că i-a fost frică, şi încă foarte frică, fiindcă potecile acele părăsite sunt „fhiarilor numai lăsate". Cântă cucul şi privighitoarea, dar paşnicului cilen al judecătoriei din Fălticeni nu-i iesă din gând nenorocirea care l-a făcut să cadă „în munca pustietăţii". Insfârşit după două ceasuri de chin, ajunge la o poiană mare, unde găseşte şi nişte bordee acoperite cu coji de brad pentru adăpostul ciobanilor şi a oilor mănăstireş i. De acolo începe urcuşul prin munţi, călare la deal şi pe jos la vale, prin coclauri neumblaţi, printre stânci, de-alungul părâelor, până ajung noaptea, pe la 1 jumătate în satul Sabas, la Toader Alămâe, unde poposesc. Pe vreme rea, ploae şi vânt, purced a doua zi mai departe şi-o iau de-alungul Bistriţei, prin gropi şi văgăuni, până la Broşteni, unde rămâne mai bine de o lună pentru cercetarea judecătorească ce-avea de făcut. Descrie localitatea cu amănunte asupra faunei, a florei, asupra plutitului pe Bistriţa, asupra „cântărei fluerilor păstoreşti" „a căror jalnic glas" mărturiseşte cât e de „tristă soarta pustietăţii". Tânguirile spătarului asupra „pustietăţii" nu mai contenesc. Toate bune şi frumoase, dar singurătatea îl omoară. De aceia este bucuros să întâlnească acolo pe vatavul Vasile Andrieş, cu care mai poate schimba două vorbe. Omul acesta este vechilul Postelnicului Balş, proprietarul Broştenilor. Fiind un om „practisât" — am zice azi

civilizat — are casă bună, cu mobile moderne şi cu pereţii înpodobiţi cu „portreturi zugrăvite", închipuind scene istorice, ca depildă: trecerea oştilor ruseşti peste Balcani la 1829, pacea dela Adrianopol şi, nici că se putea, tabloul Ţarului Nicolae, asupra căruia Moldovenii Regulamentului organic Oruncau privirile smerite ale celor ce sufer către cei ce-i pot isbăvi !

Enacachi Gane rămâne, vorba cupletistului Iulian, *mot à mot* în faţa acestui tablou — probabil o litografie — în care Ţarul e închipuit stând în picioare, de-asupra lui doi îngeri buciumându-i vlaga dela apus la răsărit, iar în dreapta şi în stânga cei doi Feldmarşali, biruitori ai Turcilor :

„Ivan Ivanovici Graful Dibici za Balcanschi".

„Şi Ivan Teodorovici Graf Paşchevici-Erivanschi".

In timpul şederei lui la Broşteni, face o excursie până la Holda, unde i se spusese să este o biserica vestită. De oarece, de fapt, nimic nu-i place spătarului Gane în pustietăţile acele, trebue să meargă să vadă până unde se întinde râvna locuitorilor către cele sfinte, fiindcă nu-şi poate închipui ca nişte oameni:

„Negricioşi, la chip sluţi şi cu ochi sălbătăciţi" să aibă frică de Dumnezeu şi să clădească locaşuri de rugăciune. Sprea mirarea lui însă, biserica e frumoasă, cu temelie de piatră, bine durată şi cu o catapeteazmă săpată în lemn de un meşter priceput. Dascăl e Ion Mane şi preot Ioniţă, doi oameni dela munte cari pentru a mai petrece pe socoteala orăşanului, îi spun nişte poveşti de urşi şi de porci săl-

bateci, de nu mai ştie bietul Enacachi cum s'o şteargă mai repede.

Frumoasă e întâlnirea, pe apa Bistriţei, cu un tânăr ciobănaş, care pe-o plută, singur şi trist, cântă o doină:

Omenească soartă
Tu n-ai osebire
De această plută
In neliniştire.

Cum ea se supune
Repezilor valuri
Ce lovesc intr'una
De stânci şi de maluri

Aceleaşi ispite
De primejduire
Prin întâmplări multe
Are omenirea.

Aceasta este — frumoasă sau nu, fie-care cum o simte — „Călătoria me la munte" a Spatarului Enacachi Gane. [1]) Manuscriptul se isprăveşte prin câteva versuri făcute de Aga Gheorghe Grecianu, care pare a fi fost un om cu mult bun simţ. Căci, după ce huleşte pe Gane, colegul lui de judecătorie, fiindcă n-a ştiut să înţeleagă farmecul „pustietăţei", sfârşeşte totuşi prin aceste rânduri:

„Slavă, cinste, se cuvine la poet român născut
„Când prin limba greutăţei [2]) o poemă a făcut".

Printr'o ciudată întâmplare Aga Gheorghe Greceanu este străbunicul meu după mamă şi printr'o şi mai ciudată întâmplare, manuscriptul despre

1) A. R. Ms. 1478, pp. 81—90. A fost publicat de d-l T. G. Kirileanu în „Anuarul S. T. R. 1907—1908" sub titlul „O descriere de călătorie în versuri din 1833".

2) Greutatea limbei.

care-am vorbit a fost aflat la Academia Română şi dat în vileag de către Gh. Kirileanu, strănepotul popei Ioniţă din Holda, cel care, prin poveştile lui, băgase în boală pe Enacachi Gane.

***

„Călătoria me la munte" nu este singura producţie literară a spatarului Gane. A scris mai multe poeme, dintre care unele au fost publicate, iar altele au rămas inedite. In colecţiunea Academiei Române se mai află — pe când era ce nu mai este — o scriere istorică în versuri asupra întâmplărilor Eteriei şi a reînfiinţărei domniilor pământene. Scrisă în *1825*, Aprilie 30, în satul Ciumuleşti, ea a fost tipărită abea după un sfert de veac, la 1850, când autorul ei era pornit în lumea celor adormiţi întru Domnul. Titlul definitiv e următorul: „Călătoria lui Cupidon la pustiu, poemă în versuri, compusă de răposatul Enacachi Gane spatar, în prilejul catastrofului întâmplat în acest principat la anul 1821-22. Iaşi. Tipografia lui Dumitrachi Gane. In 8!"

Scriitorul acesta — printre cei d'intâi la număr în pleiada poeţilor români — s'a născut la Ciumuleşti în anii din urmă ai veacului al 18-a din Banul Ioniţă Gane şi Băneasa Ecaterina şi s'a însurat în 1822 (Ianuarie 25) cu Zoiţa Ciurea, care-l milueşte cu 12 copii! [1]) Dumnezeu i-a luat trei înapoi, aşa în cât rămâne numai cu 9, din care 3 băeţi şi 6 fete. Pe aceste le trimite buluc la mânăstire să ţie de urât mătuşelor Savastiţa şi Singliticbia. Are creşterea îngrijită pe care putea s'o aibă feciorii de boeri de pe

1) A. R. Ms. 1478.

vremea aceia, încât cu mult puţina cunoştiinţă a legilor ce căpătase prin cancelăriile judecătoriilor, ajunge cilen — adecă judecător — la Tribunalul de Suceava, unde l-am întâlnit în 1833 cu prilejul călătoriei lui la Broşteni. Peste câţiva ani e mutat în calitate de Preşedinte la Tribunalul de Botoşani. Se găsesc acolo multe hotărâri de-ale lui din anii 1836—38, adeverirea unui frumos testament al lui Ion Varlaam din Popouţi [1]) şi un atestat de bună purtare dat lui Manoil Vasilievici [2]) pe care-l împodobeşte cu pecetea gănească, lucrată frumos dar anapoda de-un meşter gravor, căruia hieroglifele lui Tut-Ank-Amon trebue să-i fi fost mai cunoscute decât arta heraldică !

Deşi la moartea părintelui moşteneşte, împreună cu frate-seu Cotachi, moşiile Ciumuleştii, Băreştii, Calna şi Costeştii, totuşi pare a fi locuit mai mult la Fălticeni şi Botoşani, cu slujba care nu-i dădea răgaz, decât în bătrâna aşezare, cu conac şi moară, a tatălui şi a bunicului său. La moartea lui, întâmplată înainte de 1850, văduva lui Zoiţa se mută acolo, însă moare curând după aceia, lăsând o clae de orfani !

Spătăreasa *Zoiţa Gane* era fata bătrânului şi bogatului boer *Ciurea*, care avea un document din 1630 pe pergamant de 2 metri lungime — în fiinţă şi astăzi [3])—o spiţă a neamului, care arată ascendenţa din fiu în tată până în vremea lui Alexandru cel Bun.

1) Acta Dombrowski.
2) Acte proprii.
3) Proprietatea strănepoatei Olga Eugenia Morariu Andreevici. N'am văzut documentul.

Acest Ciurea a avut trei fete, moştenitoare tinere, frumoase şi bogate, pe care le-a măritat, cum se şi cuvenea, cu boeri înstăriţi: Gheorghe Vârnav, Constantin Stamati şi Enacachi Gane. Copilul răsfăţat era însă Maria Stamati. La moartea babacăi moşteneşte, nu numai viţelul cel gras, dar şi dreptul pentru ea, soţul ei şi întreaga prăsilă viitoare, de-a purta numele defunctului. Şi astfel s'a născut, dincolo de Prut, familia cavalerilor de Stamati-Ciurea, care din punct de vedere arhondologic e printre cele d'intâi familii ale Basarabiei, înscrisă în nobilimea ţaristă, iar din punct de vedere cultural, e un neam cu loc răsărit în literatura română.

Cumnatul lui Enacache Gane, Constantin de Stamati-Ciurea, supranumit „Lebăda Bassarabiei" a scris versuri şi proză, printre care „Muza românească" şi „Povestea poveştilor" a avut răsunet peste apa Prutului, peste munţii Carpaţilor, până departe, la hotarele Ungariei ! [1])

E ciudată această întâmplare care-a făcut ca doi fraţi, un cumnat şi-un văr primar — Costachi şi Enachi Gane, Stamati-Ciurea şi Buznea — se fi crestat împreună podoaba leagănului literaturei române !

Fiul lui Stamati, Constantin şi el, a scris drame şi comedii, adunate, târziu, în două volume elegante. Opera literară a acestuia este departe de-a merita uitarea cu care a fost învăluită. In comedie a fost, poate bine poate rău, însă, pentru vremea când a scris, înapoiat. Dar în drame întrece pe mulţi începători, cari se produc, în veacolul al XX-a, la

---

1) I. Nistor. Ist. Basarabiei, 1823 p. 382.

Teatrul Naţional din Bucureşti. Cu înlocuirea câtorva arhaisme, „Magdalena păcătoasa" de pildă, ar face cinste, astăzi încă, scenelor bucureştene.

Când eram băeţandru cam de vre-o 14 ani, văzusem pe Agata Bârsescu în „Magda" lui Sudermann şi în „Dama cu Camelii" a lui Alexandru Dumas. Impresionat de soarta acestor femei, care plutind de-asupra prejudecăţii, sunt totuşi cinstite mai mult decât multe, pusesem o aureolă de divinizare pe fruntea „femeelor martire".

Un an mai târziu, scotocind prin vechea bibliotecă părăsită în camera de lângă bucătărie, am dat de biata Magdalenă a lui Stamati-Ciurea şi îndată m'am amorezat de ea. Am iubit această femee cu exagerarea adorabilei vrâste ce-aveam, cu puterea patimei dragostei d'intâi.

Cu aceiaşi patimă nebună, frate-meu, spirit practic, după aproape un sfert de veac, a iubit o altă progenitură de-a lui Stamati-Ciurea, nu spirituală, ci omenească, pe Elena, nepoata lui de fată, cu care s'a şi cununat.

Şi astfel, pentru a doua oară într'o sută de ani, s'a unit sângele Gănesc cu sângele Ciureştilor!

***

Pe scoarţa unui foarte vechi exemplar a Iliadei lui Homer, păstrat de Găneştii din Iaşi, se mai vede scrisul lui *Iancu Gane*, fiul lui Enacachi, care înseamnă cu oare-care lipsă de modestie: „Ce livre est à moi. Jean de Ganne". Iar dedesubt, mătuşa sau vara, tot pe franţuzeşte, mărturiseşte posterităţii că „Mon coeur balance entre l'amour et l'amitié. Marie de Varnav"[1].)

1) Proprietatea Emiliei Gane.

Despre acest Jean de Ganne nu ştim de fapt nimic, decât c'a rămas pe urma lui, în afară de iscălitura de pe cartea lui Homer—dovadă că era om citit — o frumoasă aquarelă care-l înfăţişează tânăr, oacheş, chipeş, îmbrăcat în haine pentru atunci moderne „dernier cri de Paris dix huit cent quarante huit", adecă din „paşopt"! Iancu fiind născut în Octombrie 1821 [1]), portretul ni-l arată la vrâsta de 25 de ani, cam pe vremea când s'a sfârşit, încă tânăr, spătarul Enacachi. Era cel mai mare din toţi copii, a căror grijă nu se vede a o fi purtat. Patru fete fură trimise la mânăstire—înainte sau după moartea părinţilor—iar dintre băeţi, *Mihalachi* s'a călugărit şi el cu numele de Emanoil.

Matei însă, născut la 1835, [2]) avea abia 10—12 ani când a rămas orfan, aşa încât, împreună cu surioarele cele mici *Sevastia* şi *Nastasica*, au fost luaţi de mătuşa lor Ecaterina Vârnav, care i-a dus în Botoşani, unde i-a crescut în bătrâna casă a Vârnăveştilor, în picioare şi astăzi şi încă în bună stare. E clădirea din spatele Tribunalului, arestul preventiv, sau, cum îi ziceam noi când eram şcolari, duba! Acolo a copilărit Matei, în Botoşani, oraşul plin de grădini şi de soare, iar când s'a făcut mare a fost trimis cu slujba tocmai în munţii din sudul Moldovei, la Târgul-Ocnei, ca director al închisorilor.

S'a însurat în acel orăşel, prin preajma anilor 1860, cu *Amalia*, fata serdarului Nastasachi *Mihail*,

1) A. R. Ms. 1178
2) Ibid.

proprietarul întregului masiv de munţi dintre Slănic şi Oituz, din Trotuş până la Poiana-Sărată şi Hârja.

Sunt locurile acele bătute şi frământate de soldaţii noştri, stropiţi de sângele lor în timpul războiului din urmă pentru reîntregirea neamului.

Băile Nastasachi din Gura Slănicului au fost înfiinţate de acest Mihail, socrul lui Matei Gane. Averea lui întreagă i-a fost suflată, nu cumpărată, de Vodă Mihalache Sturza, care a sărăcit o întreagă seamă de boeri moldoveni, luându-le moşiile în schimbul cărora le dădea, uneori, fotografia lui, cum a făcut cu străbunul meu după mamă, aga Gheorghe Grecianu, despre care-am vorbit mai sus.

Din Târgul-Ocnei Matei Gane a fost mutat prefect la Dorohoi, apoi s'a întors la Botoşani, unde-a trăit în locurile copilăriei, până când, numit prefect la Iaşi, s'a mutat acolo, unde a şi murit.

Văduva lui, Coana Amalia, mai trăeşte şi azi, la 82 de ani, oloagă, oarbă, dar cu mintea întreagă. Din patul din care nu se poate mişca, urmăreşte cu ochii din lăuntru toate sbuciumările vieţei moderne, amestecând mirarea celor ce-i este dat se audă cu părerea de rău pentru cele ce nu mai sunt.

La branche ainée, ramura mai mare a familiei, e reprezentată astăzi prin copiii lui Matei şi a Amaliei: *Ştefan Gane,* care trăeşte în Bucureşti, însurat, dar fără copii, aşa încât se duce fala primogeniturii. *Florica Xenopol,* cumnata marelui nostru istoric, *Lucia Aslan* şi *Emilia,* nemăritată. Un fiu *Mircea,* doctor în medicină, a murit în 1917, în timpul războiul, la postul de onoare!

***

Surorile lui Matei Gane, cele trimise la mânăstire, erau Elenca, Ruxanda, Profira şi Catinca — din călugărie *Epraxia*, *Fevronia*, *Xenia*, şi *Olimpiada*.

Pe cele două din urmă le-a cunoscut toată Moldova de Nord, cea de-acum 20 şi 30 de ani, fiindcă toată Moldova se ducea vara la Varatec, aşa cum merg Bucureştenii la Sinaia sau la Constanţa. Olimpiada a fost şi stariţă, mulţi ani de-arândul. Moştenise dela mătuşa ei, maica Singlitichia, sipetul cu documentele familiei, care a fost distrus de flăcări, împreună cu casa ei frumoasă şi cu toată gospodăria, în anul 1899 când a ars mânăstirea. Diata lui Sandu, dania lui Toader, pomelnicul cel vechi, câte alte comori, scrum împraştiat de vânt!

Iar eu eram acolo, copil, şi mă uitam cu plăcere la lumina cea mare cum se întinde şi nimiceşte... şi-aşi fi dorit să ardă toată mânăstirea cu pădure cu tot, cu pământ şi cu cer, numai pentru plăcerea de-a vedea lumină, cât mai multă lumină...

* * *

Grigore Gane, *Aga*, fiul lui Ioniţă, a trecut prin viaţă, şters. In 1829 moşteneşte, împreună cu frate-seu Matei, moşiile Peripetea şi Cucueţii dela ţinutul Sorocii, zestrea mamei Catrinei, iar dela nevasta lui, *Nastasia Botezat*, capătă o vie în valoare de 5000 de galbeni. Ori c'a fost prea cheltuitor sau că şi-a pierdut minţile, nu ştiu, însă în 1857 îl aflăm sub epitropia lui Dumitrachi, care vorbind de el, spune: „acest nenorocit al meu frate“ şi „aceşti nenorociţi soţi“! Bănuesc c'a fost nebunie, boală moştenită de una din nepoatele lui, care zace la Socola de 30 de ani.

Din cei 4 copii ai lui, *Iorgu*, cel mai mare, a fost înfiat de unchiul Iordachi, văr primar cu Grigore; al doiiea, *Toader*, a fost sub îngrijirea lui Costachi Negruzzi, care în 1860 scrie bunicului meu: „Pe Toader îl însurăm"; iar cei doi din urmă, *Costache* şi *Maria*, par a fi fost crescuţi de Dumitrache Gane.

Maria a fost mama lui *Cârjă*, bardul Teatrului Naţional din Iaşi, iar Iorgu a fost socrul lui *A. C. Cuza*, care n'are nevoe de recomandaţie.

Cum nici unul din fiii lui Grigore n'a avut băeţi, ramura lui s'a stâns!

CAP. VI

In care boala se întinde, până ajunge la culme

Matei Gane, postelnic.

Gloria scriitorilor revărsându-se puţin şi-asupra părinţilor, postelnicul Matei ar merita deci, ca părinte al lui Nicu Gane, o deosebită atenţie. Din nefericire ştiu prea puţine despre el. S'au păstrat în familie câteva scrisori interesante, însă deţinătorul lor de azi, nepotul Alexandru, le păzeşte de ochii indiscreţilor, printre care mă numără şi pe mine — sau poate mai ales pe mine — deşi suntem doi veri iubitori! Pornesc deci la drum cu geanta, nu cu lada.

Matei Gane s'a născut la 1789 la Ciumuleşti, ca toţi fraţii lui. A fost şi el prin şcoli, dar se vede că nu era foarte mulţumit de învăţătura ce-a căpătat,[1]) căci în 1855, când a aruncat pe Neculai dela vatra părintească în vâltoarea vieţei, i-a spus:

„Măi băete, de-acum nu mai aştepta nimic de la mine. Du-te şi-ţi fă singur cariera în lume, căci om eşti, şi ştii mai multă carte de cât am ştiut eu la vârsta ta.“ [2])

---

1) Totuşi îl întâlnim, la vârsta de 24 de ani (1813) transcriind, cu multă râvnă, operile literare de pe atunci, ca de pildă ale lui Alexandru Beldiman (A. R. Ms. 532.. Catalogul Ms. române. II. 1913).

2) N. Gane. Zile trăite. p. 18.

A avut de la tată-seu, Banul Ioniţă, moşiile dela Soroca, din a căror venit a trăit, împărţindu-l pe jumătate cu frate-seu Grigore. Şi-a cumpărat casă în Fălticeni şi s'a aşezat acolo, ducând traiul patriarhal şi ticnit al boerilor de pe-atunci, un trai pe care fiul seu Nicu, cu pana lui iscusită, ni-l des-

MATEI GANE, postelnic

crie ast-fel: „Erau primitive, barbare, dacă vreţi, acele vremi, când pentru câţiva stupi de miere se cumpăra o moşie, când fiecare îşi făcea numai atâta sămănătură cât îi trebuia pentru casă, iar restul pământului era acoperit cu turme de vite

şi herghelii de cai, când icosarii şi galbenii serveau pentru a umplea cobzele lăutarilor şi a cumpara şaluri turceşti pentru podoaba cucoanelor“ [1]).

Matei Gane era un om „bine cumpănit, voios, primitor şi bun la inimă“ [2]). Se însoară târziu, prin 1830, cu o botoşăneancă, *Ruxanda Văsescu*, sora lui Dimitrie şi a lui Alecu, cari au fost mai apoi deputaţi în Divanurile Ad-hoc, iar cel din urmă ministru de finanţe în primul guvern al lui Carol I.

In 1835 i se naşte fiul *Niculai* şi 3 ani mai târziu un alt fiu *Matei*, care-a murit în floarea vrâstei, neînsurat.

A trăit bătrân, 80 de ani împliniţi, având norocul să-şi vadă copii călcând cu paşi siguri în viaţă şi să se bucure de întâile succese literare ale lui Nicu'ai la Junimea şi la Convorbiri.

Moş Jac — cum îl chemăm noi toţi nepoţii pe unchiul nostru Iacob Negruzzi — mi-a povestit o întâmplare, care împreunată cu alta scrisă de Nicu Gane în „Zile trăite“ ar putea forma un capitol special în cărţile lui Camille Flamarion — într'acele de occultism, nu de astronomie!

In 1867, Iacob Negruzzi plecând c'o treabă din Iaşi la Fălticeni, trase în gazdă la Matei Gane, care-i era unchi, frate cu bunicul seu.

— „Dragă nepoate, îi spuse acesta, când o fi să te întorci la Iaşi să-mi aminteşti să-ţi dau nişte scrisori pentru bunicu-tău, că e nevoe mare pentru nişte treburi ce-avem împreună“.

---

1) N. Gane. Zile trăite p. 8—9.

2) Ibid. p. 13.

După câteva zile, urmând să plece acasă, moş Jac zice lui conu Matei: „Unchiule, mâine dimineaţă pornesc la drum. Nu uita scrisorile bunicului!

— „Nu uit, nepoate. Vino în zori la mine, înainte de-a pleca!"

A doua zi, trăsura la scară, vizitiul pe capră, conu Iacob buzna la moş Matei: „Sărut mâna, unchiule, rămâi sănătos şi dă-mi scrisorile către bunic".

— „Du-te sănătos, drăguţă, îi spune, şi Dumnezeu cu tine. Cât despre scrisori, nu mai e nevoe... e prea târziu acuma".

Nepotul mirat întrebă pentruce.

„Pentru că frate-meu Dumitrachi a murit *ast-noapte*" suspină moşneagul.

— „A murit bunicul? Când? A venit vre-o scrisoare?...".

— „Nici o scrisoare. A murit. *L'am văzut.* Şi du-te, băete, poate mai ajungi la înmormântare!"

Sosit seara în Iaşi, Iacob Negruzzi găsi pe Dumitrachi Gane întins rece pe masă. Il lăsase sănătos tun şi-l regăsise mort, mort chiar în noaptea în care îi văzuse frate-seu Matei din Fălticieni tocmai la Iaşi!

Doi ani mai târziu, în 1869, Nicu Gane se afla cu soţia lui în Basarabia, la o moşie unde-şi petrecea vacanţiile de vară.

Ii dau cuvântul:

„...Acolo mi s-a întâmplat un lucru ciudat, care m'a impresionat adânc. Am visat într'o noapte că mă găseam parcă într-o peşteră întunecoasă, unde de jur împrejurul pereţilor stăteau drepţi,

tăcuţi şi nemişcaţi ca nişte statui, toţi fraţii părintelui meu, morţi de mult: Enacachi, Dimitrie, Grigore şi Costachi Gane; iar la capătul şirului lor, înspre uşa de intrare, văzui şi pe părintele meu Matei, în aceiaşi atitudine. Se uitau toţi la mine cu nişte ochi sticloşi şi erau îmbracaţi în haine sacerdotale. — Am sărutat mâna tuturor fără să le zic un cuvânt, apoi înspăimântat, cu o impresiune de răceala pe buze, am eşit din înfricoşata peşteră şi m'am deşteptat scăldat într-o sudoare rece.

Acest vis mi-a tulburat toată firea. Părintele meu era om bătrân de 80 de ani împliniţi, dar era sănătos, fără nici o boală organică, teafăr ca oul. Deşi nu sunt crezetor în visuri şi vedenii, totuşi parcă-mi spunea un glas tainic că trebue să i se fi întâmplat ceva şi, lucru misterios, neexplicabil, peste *trei zile* primii trista ştire de la fratele meu din Fălticeni că tata e pe moarte." [1])

Astfel Matei Gane, ca şi frate-seu Dumitrachi, a ţinut să înştiinţeze pe cine i-a fost drag, despre călătoria în care se pornea. Fiul seu a avut însă vreme să gonească până la Fălticeni şi să mai apuce pe bătrânul lui tată în clipele din urmă.

Cu zâmbetul pe buze, moşneagul, al cărui suflet începusă să se desprindă de materie, întâmpină pe fiul seu cu vorbele: — „Copile, mi-a sunat ceasul.. Tu mângâe-te, c'aşa e în lume. Nu suntem veşnici!" [2]) Apoi i-a poruncit să oprească ceasornicul

1) Zile trăite p. 182.

2) Cuvintele lui Matei Gane au fost transcrise de fiul seu întocmai. (p. 183).

din perete, zicându-i că nu vrea să mai ştie *vremea cum curge!* I-a dictat vcinţa din urmă şi-a trecut şi el în rândul celor adormiţi întru Domnul!

Cu sau fără el, vremea totuşi curge..., ca mâne va bate ciasul celuia ce scrie, celor ce citesc.. dar vremea va curge, cu sau fără noi!

***

Niculai Gane

„Nicu Gane? Ce om plăcut!" De câte, câte ori am auzit aceste vorbe. Mai mult de cât prin literatură, mai mult de cât prin politică, omul acesta a strălucit prin darul de-a place. Un fel de-a fi, de-a vorbi, un nu ştiu ce, un vino 'ncoace care răspândea înprejurul lui o atmosferă de blândeţă în care te simţeai, după un sfert de ceas de convorbire, cu suflet potolit, parcă mai mulţumit de viaţă.

Era un optimist şi optimiştii sunt întotdeauna oameni plăcuţi. A primit viaţa cum i-a fost dată şi-a trăit-o bucuros, domol, îndelung, ocolind, fără a o smulge, mărăcina din cale, culegând floare de lângă floare până a făcut mănunchiul al căror miresme se răspândesc încă şi vin până la noi.

Născut la 1835 în Fălticeni, oraş micuţ, noroios, dar vesel, a trăit fără grijă anii copilăriei, până într-o bună zi, când a împlinit 20 de ani, fu aruncat, orbeşte, în vâltoarea vieţei.

Cei 10 ani dintâi, dibueşte. E director de închisoare, apoi judecător şi preşedinte de Tribunal, prefect de Dorohoi, iarăşi magistrat la Curtea de

Intărituri, la Curtea de Apel. Abia la vârsta de 30 de ani se stabileşte definitiv în Iaşi. Acolo, în atingere cu tot ce avea capitala Moldovei mai de seamă, cu Iacob Negruzzi, care-i era nepot, cu Vasile Pogor şi Mişu Cornea, care-i erau colegi, cu Petre Carp şi Titu Maiorescu — tânărul magistrat devine literat. In 1865 intră la Juminea şi la 1867, în chiar primul număr al „Convorbirilor Literare" publică întâia lui nuvelă „Fluerul lui Ştefan".

Când membrii acestei societăţi literare s'au unit sub preşedenţia lui Carp, pentru a forma un partid politic, Gane e unul din foarte puţinii care nu i-a urmat. S'a înscris în rândul liberalilor, fiind, în timpul guvernărei lor, primar al Iaşilor, în mai multe rânduri şi ministru în 1888. Partizan înfocat şi admirator pătimaş al lui Ion Brătianu, moartea acestuia l-a mâhnit atât de mult, încât ani în şir nici n'a mai putut scrie.

Literatura română a îmbogăţit o cu cele trei volume de „Nuvele", care rămân opera lui cea mai de seamă, cu „Zile trăite" „Păcate mărturisite" „Pagini răsleţe„ şi c'un volum de „Poezii" din tinereţe. Cariera literară şi-a încununat-o, la bătrâneţe, cu traducerea măeastră a „Infernului" lui Dante, care i-a deschis calea Academiei Române unde a fost ales în anul 1912.

In 1869, scurtă vreme înainte de-a pierde pe bătrânul lui tată, se însurase cu *Sofia Stoianovici* şi un an mai târziu i se născu întâiul copil, Alexandru, căruia au urmat şapte alţii.

In casa lui din Iaşi, în care a locuit patruzeci de ani şi mai bine, înconjurat de nevastă şi de toţi

Nicu Gane, la vrâsta de 23 de ani
(1858)

copii, s'a stâns, uşor, blând, cum trăise, într'o frumoasă zi de Mai a anului 1916. Şi dacă fu păcat că n'a putut vedea înfăptuirea acelui ideal pentru care am luptat noi toţi în anul morţii lui — fu poate şi-un bine. Căci viaţa asta de după războí abia de o putem îndura noi ceşti cu sângele care mai clocoteşte; pentru bătrâni senini cum era Nicu Gane, ar fi fost un chin!

Şi-acum c'am scris această searbădă biografie, care pare aproape un articol de dicţionar enciclopedic, să pun în viaţa lui puţin din viaţa mea, pentru a da colorit, relief şi perspectivă stamponatului tablou ce-am făcut despre el!

***

In vacanţele de Paşti, când eram copii, mergeam de obicei din Botoşani la Iaşi, să vedem pe bunicuţa. Aceasta — mama tatei — locuia într'o căsuţă din Strada Butu, gard în gard cu casa albă, mare, cu două rânduri, a lui Nicu Gane, vărul ei primar. Eram pe-atunci un piciu de 8-9 ani, „Moş Nicu" un om de 60 aproape. Nici o legătură, decât respect pentru barba lui albă şi-o nemaipomenită admiraţie pentru casa în care locuia şi care, înconjurată de grădini şi boltită pe dinăuntru, lua în mintea mea de copil, înfăţişare de palat fermecat, locuit de zmei şi de zâne!

Mai târziu, palatul învrăjit se prefăcu în sanctuar. Eram licean acum, pe Făt Frumos şi pe Consinzana îi înlocuisem, în inimă şi'n minte, cu eroii istoriei şi cu barzii literaturei. Când mă gândesc,.

Doamne! cu ce aureolă împodobeam atunci pe poeţi şi scriitori. Bieţii oameni cari pătimesc tot ce omeneşte se poate pătimi — erau pentru mine fiinţe diafane căzute din cer, cu vorba poezie, cu hrana trandafir şi cu dragostea nălucă.

Nicu Gane avea în ochii mei îndoita aureolă de a fi scriitor şi totodată rudă cu mine, o rudenie de care mă făleam, la 14 ani, cu o înflăcărare atot neştiutoare de neamestecul meritului meu în renumele lui.

Işi închipueşte oricine ce să petrecu în sufletul meu de şcolar zvăpăiat, când într-o dimineaţă de vară, moş Nicu ne strânse pe toţi câţi eram acolo, ca să ne citească ultima lui novelă.

In fundul grădinei era un pavilion acoperit cu verdeaţă. Mai e şi azi de altfel, dar e dărăpănat, parcă-şi plânge mortul. In colţul acela care-i era drag, se aşeză pe un scaun şi noi toţi pe-o bancă rotundă împrejurul lui. Incepu să citească, cu glas blând şi dicţiune plăcută, o povestire a cărui titlu l-am uitat, dar care începea cam aşa: că era pe cale să plece la Slănic, sătul fiind de zăduful şi de praful Iaşilor, plictisit de monotonia acestui oraş, de-aceiaşi oameni pe cari-i vezi în fiecare zi, de-acelaş vânzător de ziare, care în fiecare dimineaţă zbiară în colţ de stradă anosta lui marfă: Adevărul, Universul şi Evenimentul.

In clipa aceia, ca un ecou, din capătul strazei Butu, răsună glasul piţigăiat al micului vânzător de gazete, care răpezi în văzduh un cadenţat şi prelungit: „E-ve-ni-meeen-tuuu“!

Nicu Gane aruncă împrejur o privire înveselită, toată lumea izbucni într'un hohot de râs, iar eu mă simţeam fericit şi mândru, încredinţat c'am asistat la un moment istoric, care va fi trecut în analele Ţărei!

***

In anul următor am luat o hotărâre eroică. Cumpărasem dela o librărie novelele lui şi 'mi pusesem de gând să capăt dela el câteva rânduri dedicate mie şi întărite cu propria lui iscălitură!

Ajuns în Iaşi, în chiar seara sosirei, nerăbdător la culme, îmboldeam pe tata să mergem la moş Nicu.

— „Ho ţară, că nu vin Turcii, nici Tătarii" îmi răspunse părintele meu, „Las-o pe mâine dimineaţă".

A doua zi, mai devreme poate decât s'ar fi cuvenit, urcam amândoi scările care duceau la etajul de sus a casei de pe Strada Butu. Ţineam în mână volumul de nuvele şi inima îmi bătea... Tic-tac, tic-tac, să sară din loc sarmana de ea.

Când am intrat în odae, m'a apucat de-odată o sfială şi, simţând că nici odată nu voi avea curajul să-i cer „autograful" — am aruncat repede cartea pe-un scaun, lângă uşă.

Moş Nicu ne primi bucuros, ca întotdeauna. Il văd încă cum stătea la masa de scris — în faţa lui, pe călimare, bustul lui Dante, în spate biblioteca, care printre atâtea cărţi interesante, avea şi parte din operile lui în traduceri franceze, germane şi suedeze. Vorbi cu tata, de câte toate, politică, literatură, artă şi, cum e între rude, mai câteceva fără

însemnătate: „Ce-ţi face nevasta, cum o duci cu avocătura?“ O jumătate de ceas, un ceas, cât o fi ţinut, numai ce văd că se scoală şi-şi ia pălăria, spunând: Hai să mergem! Eu de colo — în gând fireşte — zic: „s'a dus dracului dedicaţia, cu iscălitură cu tot!“

Eşim.

Rămân în urmă şi c'o mişcare înciudată, culeg, în trecere, de pe scaunul de lângă uşă cartea de Novele, rămasă fecioară. La poartă, cum se oprise amândoi, unchiul meu şi tata, ca să-şi mai spună câte ceva, deodată moş Nicu îşi aruncă ochii asupra cărţii ce ţineam în mână şi s'apucă să mă întrebe: „Ce-ai tu acolo?“

Mi s-a părut că-mi cade cerul cu nimicul lui pe cap, nici nu ştiu, au început toate să se'nvârte şi repede am ascuns cartea după spate. Moş Nicu se uita nedumerit. Tata începu să râdă.

— „Uite, frate, c'am uitat“, zise. „Şi-a cumpărat băiatul o carte de tine şi voia să te roage să-i scrii câteva vorbe. Dar ce, gogomanule, (tata era junimist) te sfieşte acuma?!“

Moş Nicu se prinse a zâmbi, blând, foarte blând. Iar eu să intru în pământ şi altceva nu.

— „Hai, dă cartea încoa“ zise.

Şi cum era acolo în picioare, lângă poartă, scoase un creion din buzunar, răzimă cartea de-un stâlp şi scrise câteva cuvinte. Apoi mi-o dădu înnapoi, mă netezi pe obraz şi ne despărţirăm!

Tata mă certă, că sunt prea sfios, dar mie nu-mi păsà, căci aveam acum autograful lui! Mi-a rămas până azi, deşi de-atunci încoace, în anii de

pomină 1916—18, musafiri nepoftiţi mi-au cinstit biblioteca cu prelungite vizite.

Nemuritoarele cuvinte care, câteva zile cel puţin, au fost în stare să facă din mine cel mai fericit om din lume, erau următoarele: „18/31 August 1930. Strănepotului meu Constantin Ştefan Gane. Suvenir afectuos din partea autorului N. Gane".

Sfânt avânt al tinereţii, entusiasm copilăresc! Anii care trec aştern peste voi mantia *ironiei*, pretenţioasă cât se poate, dar ce neputincioasă.!

***

La vârsta de 21 de ani un tânăr s-a apucat să să scrie un roman. Se află pe-atunci la Berlin. Fiindcă scrisul este desigur o boală, care ca orice boală îşi urmează cursul firesc, când m'a apucat pe mine (hait! că m-am dat de gol) am părăsit studii şi petreceri, şi n'am mai lăsat creionul din mână până nu m'am tămăduit, adecă până nu am isprăvit povestea unui visător de stele, idealist cât se poate, pe care viaţa-l înfrânge şi-l îngenunchiază. Pe urmă, manuscrisul a rămas în săltar, doi ani de zile, când într'o bună dimineaţă m-am hotărât a-l trimite acasă, rugând pe tata să-l arate unchiului Niculai şi să-i ceară părerea. Răspunsul lui a fost cât se poate de favorabil:

„Chiar am rămas surprins, scrie el către tata, să văd asemenea lucrare eşită din pana unui tânăr începător" şi închee scrisoarea cu următoarele cuvinte:

„... Văd că patima scrisului e o boală în familia noastră. După fiul meu Alexandru, văd acum că şi Costică al tău s-a molipsit. Să le fie cu noroc.

Dacă ocupaţia literară nu e cea mai mănoasă, e însă desigur cea mai plăcută şi singură în stare să lase după om un nume care nu se uită ! [1])

Nu interesează care-a fost soarta acestui roman, copil pribeag care-a bătut la fel de fel de uşe, rămase zăvorite.

Nu s'a ştiut dacă nu este „prea scurt pentru un roman şi prea lung pentru o novelă" ca şi cum o inspiraţie de artist s'ar putea măsura cu metrul sau cântări cu cântarul !

Singur Nicu Gane, cu firea lui înţelegătoare, a ştiut că trebuia ocrotit un începător, care prin rândurile de faţă, îi aduce, târziu, mulţumirile lui postume.

***

Din cei 8 copii ai lui Nicu Gane, numai trei sunt băeţi, cari, însuraţi dar fără moştenitori, au lăsat —nu cu voe—să li se stingă neamul. Cel mai mare, *Alexandru*, ţine pe *Maria*, foasta nevastă a lui Artachino, un pictor în a cărui retină au rămas formele soţiei d'intăi, aşa încât orice model ar avea el azi, portretul esă la fel, o închipuire de femee drăgălaşă, care a fost dar nu mai e a lui. Al doilea fiu, *Niculai*, e însurat cu *Virginia Drăghici*, din neamul lui Manolachi cronicarul, iar cel din urmă, *Petre*, cu *Ema Negri*, din vechea familie boerească a lui Costachi Negri.

Alexandru, precum şi fata mai mare, *Elena Emandi*, s'au îndeletnicit şi ei cu literatura, scriind puţin, dar bine !

---

1) Scrisoarea este din 14 Noembrie 1908.

CAP. VII.

Care tratează despre trăsătura de unire dintre Fălticeni şi Bârlad

Dumitrachi Gane, Agă.

Deşi era probabil al doilea fecior al lui Ioniţă Gane, Aga Dumitrachi este trecut aici abia după toţi fraţii lui, căci el face, ca să zic aşa, legătura între neamul Gănesc sucevean şi cel tutovean.

Născut la Ciumuleşti, tot în preajma anilor 1790, avu, ca şi fraţii lui, o creştere îngrijită şi — fără a scrie nimic — a fost şi el iubitor de literatură şi poate în deosebi de istorie. Din fărămăturile bibliotecei lui, împrăştiată ici colea, mi-au rămas şi mie câteva volume, cari dovedesc o alegere pricepută a lecturilor sale.

Se însoară la Botoşani, la 14 Iulie 1818, [1]) cu *Sevastia Soroceanu,* [2]) dintr'o familie de boerinaşi, bogată pe vremuri, astăzi, ca atâtea altele, sărăcită şi scăpătată. Nu se stabileşte însă nici în Botoşani, nici în Fălticeni, ci în capitală, la Iaşi, unde, deşi are câteva proprietăţi, prea mici se vede, stă cu chirie în casa din curtea bisericii Banu, a cărui epitrop era.

---

1) A. R Doc. 532. Cat. Man. vol. 2, 1913.

2) A. R. Doc. 165/CXV. Creştere 1909. p. 49 şi altele.

D-l Iacob Nugruzzi, în „Amintiri din copilărie" ne spune că acea casă, astăzi dărămată, avea o eşire, de-oparte, prin curtea bisericei la Ul.ţa Mare, de altă parte în Uliţa Strâmbă. Aşa dar o locuinţă chiar în inima oraşului, între străzile numite astăzi Lăpuşneanu şi Banu, o casă lungă, cu cerdac, în care Aga Dumitru a trăit, iubit şi suferit şi în care s'a stâns, bătrân, în anul 1867.

Pentru iubitorii trecutului orice amănunt, cât de mic, îşi are însemnătatea. Astfel m-am bucurat ca un copil—şi parcă suntem altceva decât copii, noi ceşti incorijibili cercetători de hârtii prăfuite—când am citit în filele îngălbinite ale „Albinei Româneşti" că la 15 Decembrie 1837 Aga D. Gane s'a întors în Iaşi, venind de la moşie. Mare ispravă! De câte ori s'o fi dus, săracul, de câte ori s'o fi întors, de la Dumbraviţa de Sus sau de la Răciuleni, de la moşiile moştenite de la babaca sau de la cele de zestre, precum şi de la via lui de la Cruce, cumpărată de Miron Pitarul, de la Ion Stratul cu o sută de ani înainte. Fireşte, nici o importanţă... Totuşi, e un pitoresc colţ de viaţă trecută, desgropată, reînviată. Cu frânturi de amănunte, cu puţină fantezie, iată tabloul, viu, cum răsare din negură de vremi:

E earnă. Urlă crivăţul în copaci. Singură în pustiu, rohatca Păcurarilor geme sub zăpadă. Deodată, de undeva, de departe, s'aud zurgălăii unei sănii. S'apropie, tot mai mult; surugiul trosneşte din biciu, ţiue şi înjură. Sania intră pe rohatcă şi în fundul ei, învălit în blănuri, c'o căciulă albă ţurcuiată în cap, s'arată o faţă slabă,

Aga Dumitrachi Gane

puţin roşcată, cu ochi mici, posomorâţi, cu ţurţuri de ghiaţă prinşi de mustaţa lăsată în jos. E dumnealui Aga Dumitrachi Gane, care se 'ntoarce dela moşie. Vameşul se descoperă: „Sărut mâna, cucoane!" şi sania trece, repede, urcă Păcurarii, coteşte în Uliţa Mare, întoarce la dreapta pe Uliţa Strâmbă şi intră în curtea bisericii Banu. La scara din mijlocul cerdacului a casei lungueţe din faţa bisericei, vizitiul îşi opreşte caii şi dumnealui Aga e luat de subsiori, ridicat pe scări, de către doi ţigani, feciori boereşti. Se scutură de zăpadă, se descotoroseşte de blănurile lui şi intră în casa caldă şi primitoare, în care-l aşteaptă cucoana Savastiţa, micuţă, grăsulie, veselă şi vorbăreaţă. In sufragerie, masa e întinsă. Sunt şi fetele lui acolo, Maria şi Anica. Una e de măritat, viitoarea soţie a lui Costachi Negruzzi, alta încă micuţă — când mă gândesc c'a fost micuţă! — viitoarea mea bunică! In picioare, cu glas tare, stăpânul casei spune-un „Tatăl Nostru", ceilalţi ascultă smeriţi şi-apoi cu toţii se aşează la masă, împreună cu prietenul casei, Scobihorn, mâncău vestit.

Bucate vin peste bucate, înotânt în unt, farfurii cu pilaf, curechi cu slănină, sarmale şi găluşti, raţă cu mămăliguţă, apoi baclavale, sarailie şi cataifuri, fructe şi vinul din via dela Cruce. Amin şi Doamne ajută! Feciorul aduce lighianul, ibricul şi prosopul, mesenii se spală de-arândul pe mână, Aga Dumitrache mai se 'nchină odată şi-apoi trec cu toţii la cafele şi vutci, făcute în casă de Mama Maria, bătrâna jupâneasă. Boerul îşi aprinde

ciubucul, apoi încă unul, până în norii de fum şi în căldura vetrei îl prinde toropeala şi aţipeşte pe divan,... pe când în curte foesc ţiganii, bucătari, vizitii, lăcătuşi, potcovari, fiecare cu treaba lui. Numai Vasile scripicarul stă ghemuit într'un colţ lângă şură, stă şi nu face nimic... trage doar din arcuş, duios, încet de tot, ca să nu se trezească boerul, ca să n'audă cumva cum cântă bietul ţigan din scripcă dorul neamului despreţuit.

Și iată cum era, acum 100 de ani, căminul străbunului meu.

De unde ştiu? Din hârtii îngălbenite, din Albina Românească, din tabloul din perete, zugrăvit de Schöft în 1836, şi de la moş Jac, care a trăit copil în casa aceia, pe care ne-o descrie în „Amintirile" lui, cu o sumă de amănunte şi cu o duioşenie fără seamăn.

Mai sugestiv de cât penelul lui Schöft, Iacob Negruzzi îşi descrie bunicii în felul următor: „Aga Dumitrache Gane era un barbat slab la trup, serios la faţă, tăcut, sobru şi de-un temperament foarte iute. Bunica mea era o femee bună, jovială, grăsuţă, lacomă la mâncare, vorbăreaţă, plăcându-i glumele şi veselia. Masa ei era vestită... ea singură priveghia bucătăria cu multă îngrijire."

Nu spun mai departe, căci ar trebui să citez întreg capitolul 4 din cartea D-lui Negruzzi. Cine are placere, să-l citească singur. Nu şi-o pierde timpul!

In 1839 Dumitrache Gane îşi mărită fata *Maria* cu *Constantin Negruzzi*, devenind astfel socrul uneia din podoabele Moldovei de-atunci. Negruzzi era încă tânăr, 31 de ani, însă, prin calităţile sale

intelectuale şi prin puţinul cât scrisese până la acea vrâstă, era cunoscut în toată ţara, din Focşani la Dorohoi şi chiar peste Milcov, unde avea numeroşi prieteni. Grigore Alexandrescu şi Eliade-Rădulescu îi scriu cu ocazia căsătoriei lui, scrisori frumoase şi pline de avânt prietenesc, un avânt ce nu se mai cunoaşte azi, în secolul materialismului. Eliade de pildă, care pare om competinte în materie, îl sfătueşte s'o ia domol cu dragostea, s'o ducă întâi încet şi pe urmă crescând, căci de-ar lua-o razna dela început, s'ar putea întâmpla să i se stângă flacăra şi atunci femeia să caute dragoste aiurea. Termină scrisoarea spunându-i totuşi că nu-l socoteşte aşa de *puţin*, ca să nu ştie să *aleagă* şi să *păstreze* [1]). Iar Alexandrescu îi doreşte „O duzină de mici poeţi, care să semene tatălui lor" [2]). Şi unul şi altul au făcut preziceri bune. Negruzzi a ştiut să aleagă o consoartă vrednică de el, care i-a dăruit nu doisprezece, însă doi poeţi, pe Leon, autorul unor frumoase nuvele şi pe Iacob, cunoscutul scriitor, întemeitor al Junimei, director al Convorbirilor, fost şi actual Preşedinte al Academiei Române.

Din înrudirea aceasta a Găneştilor cu Negruţeştii şi din asemănarea, mai târziu, a verilor primari, s'a născut o glumă, cunoscută pe vremuri de toţi bătrânii ieşeni. Familiile fiind foarte unite, membrii lor sămănând unii cu alţii, ochi căprii, părul negru, faţă brună, când vedeai un Gane, vedeai şi un Negruzzi, fie că erau sau nu împreună — încât lumea spunea:

1) Convorbiri Literare 1879, XIII. 363.
2) Convorbiri Literare 1885, XIX. 801.

„Aista-i iar unul din neamul negru ţigănesc (Negruţi-Gănesc)".

Un an după nunta Mariei, Dumitrie Gane pierde pe mama lui Ecaterina, iar opt ani mai târziu îi moare şi soţia, buna şi vesela cucoană Savastiţa, care se sfârşeşte cum n'ar fi meritat, în chinurile holerei. Şaizeci şi cinci de ani mai târziu, strănepotul ei, care înşiră aice toate ăstea, s-a svârcolit şi el în durerile aceleiaşi boale, dar nu s'a îndurat Dumnezeu să-i ia sufletul înapoi., până n-o isprăvi biografia tuturor Găneştilor dinaintea lui!

Aga Dumitrachi rămâne deci singur cu Anica, o fată de vre-o 20 de ani, frumuşică, deşteaptă şi nervoasă. Trebue măritată. Şi uite cum, răsare tocmai dela Tutova, un tânăr chipeş şi nălţuţ, cu barba neagră tăiată scurt, comisul Iordachi Gane, care vine să ceară pe nepoata lui în căsătorie.

— „Nepoată ?... Gane ?... Cine eşti tu ?"

— Sunt feciorul lui Pascal Gane, batrânul stolnic din Ibăneşti, dela ţinutul Tutovei.

— „Nu cunosc", răspunde mândrul Agă „Găneşti suntem noi, fii şi nepoţii răposatului Ioniţă, vel Banul dela Ciumuleştii Sucevei. Alt nu mai e nimeni şi n'o să-mi dau fata după un pripăşit, un răzeş oarecare de prin părţile Prutului".

— „Să am iertare, cucoane, că suntem dintr'un neam. Părintele meu e feciorul Clucerului Toader, frate cu Miron Gane din Ciumuleşti şi deci el e văr primar cu părintele D-tale. Eu, deşi am vre-o 30 de ani mai puţin decât dumneata, îţi sunt văr al doilea şi sunt unchiul fetei d-tale, pe care-o cunosc, o iubesc şi-o cer, cu multă stăruinţă, în căsătorie. Avere avem

Anica Gane
fiica Agăi D. Gane

destulă, nu cer nici o zestre. Dă-mi fata să ţi-o fac fericită".

Aga Dumitrache rămâne încurcat. Se duce la Văratic, la sora lui Singlitichia, să cerceteze hârtiile vechi din sipetul încins în curele de fier. Cumpără letopiseţii lui Kogălniceanu, adună, răsfoeşte, mai încurcă, mai descurcă şi scoate la iveală în Martie 1849— „Spiţa neamului Gănesc dela vechime" prin care stabileşte că peţitorul fetei lui e fiul lui Pascal, nepotul lui Toader, strănepot lui Sandu şi deci văr cu el. Şi dacă e văr, îi poate fi şi ginere.

— „Iordachi dragă, iaţi-o pe Anica"!

Şi astfel s-au cununat bunicul cu bunica!

Zestrea a fost cam săracă. Trei mii de galbeni zimţi! Făcea vre-o 40.000 de lei. Pentru vremea de atunci era destul de bine! Insă nu-i dă nici o moşie, căci se lăudase doar tânărul că are el avere destulă. In schimb nu lipsesc icoanele ferecate în argint, trei la număr, şi juvaericale, printre cari, „o lună cu diamanturi" preţuită 20 galbeni [1]).

Luna aceasta îşi are epopea ei. O găsim întâi în foaea de zestre a Ecaterinei Bozne din anul 1775 [2]). Soţia Banului Ioniţă o fi purtat-o o sumă de ani pe când gusta „dulceţile lumei" pe vremea Moruzeştilor şi-a lui Ipsilanti. Când însă, bătrână, „a cunoscut a fi deşertăciuni toate cele lumeşti" o fi dăruit luna cu diamanturi noră-si Savastiţa, care „bună, jovială, grăsuţă" a purtat-o de sigur şi ea pe vremea lui Ioniţă Sturza şi a Regulamentului Organic. După moartea

1) Document propriu.
2) Vezi mai sus p. 44.

ei, luna ajunge, prin foae de zestre, în stăpânirea fetei ei, bunica mea, care s-a împodobit cu acest juvaer în timpul serbărilor ce se dădeau în Iaşi sub Grigore Ghica şi sub Cuza Vodă. In 1831 bijuteria a trecut dela bunica la mama, dar de nuntă a soacrei către noră. Copil, am admirat-o cum scânteia în părul negru şi frumos al maicei mele, care-o purta, când se ducea la baluri, sub domnia lui Brăteanu I. In 1916 a trecut în stăpânirea nurorei celei noi, cumnată-mea Silvia, care o purtă, sub domnia lui Brăteanu al II-a!—Astăzi, în România Mare, cumnata fiind despărţită, luna cu diamanturi, bătrână de 150 de ani, stă la mine părăsită într'un sertar, aşteptând alte vremuri, când sub alte domnii, să mai scânteeze pe piepţi de alte femei!

Aga Dumitrachi mai dă în zestre fetei lui 12 suflete de ţigani, un şal turcesc cu gumeturi, o rochie de mireasă, cinci alte de mătasă, o blană de râs, una de samur, pânzărie cât lumea, blagoslovenia lui Dumnezeu şi „a me păcătosului".

Bănuesc că moşii n'a putut să-i dea, fiindcă nu mai avea, decât doar una singură în Suceava, unde locuia vara, una din atâtea ce avusese cu 20 de ani în urmă, când îi murise părintele. Dar boerul acesta trebue să fi fost cheltuitor. Mereu îl aflăm în încurcături băneşti. Trei ani abia după căsătoria Anicăi, trimite ginerului seu Iordachi o scrisoare, prin care-l roagă să-l ierte că nu-i poate plăti o datorie ce are către el: „Rogu-te să nu te superi, nici să cugeţi ceva rău împotriva mea, pentrucă martur pun pe Împăratul Ceresc că mai bucuros mă voi lăsa numai în cămaşă, decât a păgubi pe d-ta până la cea mai de pe urmă para".

Enacachi Gane murind de cu vreme, după cum am văzut, Aga Dumitru, ca frate mai mare, rămâne el cu grija tuturor, un fel de om de afacere a familiei. Epitropia lui Grigore, nebun, o ţine el, şi tot el are banii surorilor dela mânăstire. Insă ce face, ce drege, îi încurcă pe toţi. Maica Sevastia aflând într'un rând că bietul Dumitrachi este bolnăv şi fiindu-i teamă ca nu cumva să moară, aleargă speriată dela Varatic la Fălticeni, la fratele Matei, stăruind din toate puterile să i se dea banii clironomiei, cât mai e încă vreme. [1])

Incolţit din toate părţile, de familie, de creditori, Dumitru Gane scrie ginerului său la Bârlad, în 28 Noembrie 1852, următoarele rânduri pline de duioşie:

„Despre a căreia nesfârşită supărare am şi venit în hotărâre, în vara aceasta, a mă desface de toate atât de aici, cât şi dela Iaşi, şi dacă va fi în putinţă şi bună primire să merg la D-ta, ca acolo împreună să-mi petrec rămăşiţa zilelor mele, dacă nu va fi însă cu îngreurere, ca unul ce aveţi şi alt bătrân pentru carele aveţi şi toată datoria, [2]) iar nu ca pentru mine, carele nu pot fi decât sarcină." [3])

Nu cunosc răspunsul bunicului. Insă ştiu c'a fost un om bun şi d'asta nu mă îndoesc că i-o fi scris să vie la Bârlad, căci îl aşteaptă bucuros.

Totuşi conu Dumitrachi rămâne în Iaşi. Avea cârlig în capitală. Cârligul era o femee tânără şi drăguţă, care de multişor acum înlocuise în inima

1) Document propriu.
2) Pascal Gane.
3) Document propriu.

bătrânului agă pe durdulia coană Savastiţă, moartă de holeră. De! oameni! Atunci, ca azi, ca totdeauna.

Tradiţia a rămas în familie că această femeiuşcă era o foastă jupânească, pe care boer Dumitru nu s-a încumetat s-o ia de nevastă, însă pe ai cărei feciori făcuţi cu el sau cu alţii, i-a înfiat în 1858, în chiar biserica Banu, „de oarece copii partea bărbătească au murit."

Actul de înfiere a lui *Ion* şi *Grigore* se află la Arhivele Statului din Iaşi [1]), aşa în cât nu încape îndoială că bunică-mea a avut doi fraţi, după lege cel puţin. Totuşi nimeni n-a ştiut vre-odată ce s-au făcut ei. Aga Dumitrachi, mort în 1867, a luat cu el în mormânt taina acestei înfieri!

* * *

Inainte de-a trece mai departe, ar fi locul aici să ne ocupăm de două chestiuni.

Intâi, cum e numele nostru: Gane sau Ganea? Am mai spus într'un loc că onoarea familiei atârnă de prima literă a alfabetului. Nucu Gane, fiul lui Niculai, când era preşedinte de Tribunal la Constanţa, dacă i se aducea la iscalit vre-o hotărâre în corpul căreia numele lui era scris cu *a* la urmă, rupea hârtia în patru şi-o dădea din nou la copiat „ca să înveţe, măgarii, cum mă chiamă!"

Eu însumi, în timpul războiului, când îmi venea vre-un ordin sau vre-un raport pe numele de Ganea, îndărjit, trăgeam cu creonul roş o dungă peste litera

1) Dos, 3825. Tr. 1788. filă 1.

a, aşa încât camarazii mei, când mă vedeau îmi strigau de departe: „Hei Ganea fără "*a*„ vino'n coa!"

E vorba, cum spuneam, să te poţi deosebi de vânzătorul de mobile sau de mai ştiu eu cine. E vanitatea care-şi bagă nasul, ca întotdeauna, în bietele noastre treburi omeneşti. Atât! In çolo... Gane, Ganea, tot una! Exact acelaş lucru!

De când a fost introdus alfabetul latin, membrii familiei s-au iscălit întotdeauna: „Gane", aşa încât am avea prescripţia la patrat. Dar aceasta nu înseamnă nimic, precum nu înseamnă nimic că Tănase Gane se iscălea: „Athanasy Gany" şi Iancu Gane „Jean de Ganne".

Intrebarea e alta: Cum se scria numele în slove chirilice?

Il întâlnim scris când cu ꙗ, când cu ѣ, când cu є. Adevărat este că aproape în totdeauna, în orice vremuri şi în orice parte a ţărei, când e vorba de-un Gănesc boer, întâlnim numele scris cu litera є. Dar nici aceasta nu înseamnă nimic. Căci principalul ar fi de ştiut, nu cum se scria, ci cum se pronunţa. Or, acest є când era aşezat la sfârşitul cuvântului— deşi toată lumea îl transcrie azi cu litera *e* — se pronunţă însă foarte des ca sunetul *ea*. Pilde cât lumea: „ In part*e* de răsărit" în loc de „In part*ea* de răsărit"; „Spre isbăvi*re* lui" în loc de „spre izbăvi*rea* lui" şi câte, câte toate. Aşa dar, cine poate şti dacă acest Gane scrie cu є, nu se pronunţă Ganea, chiar de către membrii familii. E de presupus că bătrânii de prin veacurile trecute îşi ziceau, mai pe româneşte, Ganea — că abia în toiul

fanariotismului, ca să se mai subţieze, au început să lepede pe *a* şi numai în epoca franţuzismului, după aberaţiuni a la Ganne şi Ganné, s-au hotărât să adopteza forma devinitivă: Gane.

De altmiltrelea nu felul cum îţi scrii numele are însemnătate, ci felul cum îl porţi!

Dar să trecem la altă chestiune, în care doamna Vanitate îşi bagă nu numai nasul, ci capul întreg, chestiunea blazonului!

Avem noi Românii blazoane? Şi ce înseamnă un blazon? Blazon sau armoarie (căci orice autor a încercat să facă o deosebire între aceste două cuvinte, a scris numai prostii) înseamnă totalitatea semnelor simbolice care disting unul de altul statele, oraşele, familiile. Evident că avem blazoane şi încă foarte vechi. Capul de bou, marca Moldovei, este o armoarie. Corbul, marca Muntenii, este o armoarie. Căci ele deosèbesc şi au deosebit, în toate vremurile, ţările aceste de alte ţări. Marca României, astăzi, şi mărcile de judeţ sunt armoarii. Oraşele noastre n'au avut nici odată un semn distinctiv fiindcă n'au avut organizaţia lor proprie, fără care armoariile unei colectivităţi n'au putut luà fiinţă. Tocmai acesta este motivul pentru care familiile româneşti, care n'au cunoscut organizaţia, n-au avut nici ele blazoane — afară de una singură, Basaraba, vom vedea pentru ce.

La apus — sau în ţările orientului în care catolicismul a întrodus mai târziu obiceiurile apusene, Polonia şi Ungaria — familiile nobile au avut semnele lor distinctive, blazonul, fiindcă fiecare din aceste familii avea organizaţia ei proprie, cu şefii

ei, cu pământurile ei, cu legile ei. Statele înseşi s'au născut din dezvoltarea acestei organizaţii familiare, feodale, specific apusană.

La noi? Poate fi vorba de vre-o organizaţie de familie, când influenţa slavă n'a îngăduit nici perpetuarea numelui patrimonial? Ion era fiul lui Radu, Vlad fiul lui Ion ot Leurdeni sau ot Popeşti, vel ban sau biv vel hatman, punct şi gata! In Muntenia, cu prea puţine excepţii, obiceiul de a nu-şi mai lepăda numele de familie a început abia în secolul al 17-a. Moldova, care, fapt cert, a ţinut mai mult la tradiţie, din pricina contactului cu Polonia, a avut o seamă de familii cari şi-au păstrat numele dela începutul începutului, Boldur, Stroici, Sturza, Gane, Şeptelici etc., însă şi aceste sunt foarte puţin numeroase.

Puteau oare familiile noastre să aibă *semne* care să le deosebească unele de altele, când ele n'aveau *nume* ca să le deosebească?

Singuri Basarabii şi-au avut blazonul: două capete de negri, şi chiar după toate regulile eraldice, asemănarea figurei cu asonanţa numelui: *arab.* Explicaţia e uşoară. Basarabii erau, mult înainte de descălicarea lui Radu Negru, o familie *organizată*, un clan, dacă nu de pe timpul Sarabilor din Dacia, cum ne învaţă Hasdeu, [1]) dar în tot cazul din vremea când trăiau în graniţele Ungariei, sub suzeranitatea regilor unguri. — Şi încă, chiar Basarabii, când eşind de sub acea suzeranitate, s'au depărtat de cultura

1) Hasdeu, Magnum Etym. La litera B, cuvântul Bassaraba.

catolică occidentală, au pierdut cu încetul şi organizarea lor (care totuşi a ţinut, slăbită, până târziu) şi priceperea desăvârşită a noţiunei de armoarie şi de eraldică. Blazonul lor a urmat cea mai fantastică evoluţiune. [1]) Din două capete de negri, s'au transformat cu încetul în Sfinţii Constantin şi Elena !! Capi de negri erau încă sub Mircea cel Bătrân; trupurile le-au căpătat sub Neagoe Basarab, picioarele sub Matei, iar Brâncovanu, găsindu-i întregi, le-a pus coroană în cap şi i-a sfinţit pe amândoi!

Aşa dar, dacă la noi, în afară de marca celor două state şi a Basarabilor, n'au avut şi nu putea avea la început blazoane nici oraşele, nici familiile, cum de s'a pomenit de-odată fie-care familie cu blazonul ei? Foarte simplu. L-au importat. Nu se poate împiedica azi pe-un terchia-berchia oare-care să-şi spună: Prinţ, deşi bunicu-său umbla în iţari, şi s'ar fi putut, pe vremuri, opri pe-un boer să-şi trântească armoarii, dacă astfel îi era placul?!

Blazonul a fost importat, la o anumită epocă, sub influenţa culturei greceşti, ca o modă, ca o marfă. Peceţi individuale au avut boerii noştri adeseori. Dar aceste nu pot fi privite ca blazoane. Cea dintâi familie străină care a venit la noi în ţară cu blazonul ei, autentic, a fost familia Cantacuzino. La începutul secolului al 17-a, Mavrocordaţii au adus şi ei din Fanar blazoanele lor, probabil făurite, dar în sfârşit, au intrat în ţară blazonaţi. Iar familiile fanariote, care-şi trăgeau origina din Italia, au adus cu ele vechi şi autentice armoarii medievale. La sfârşitul veacului

1) Ibid.

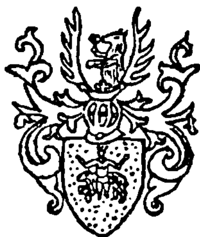
al 17-a nu era la noi familie străină boerească să nu-şi aibă blazonul, adevărat sau închipuit. Iar Românul pe care l-a miluit Dumnezău cu darul maimuţerii, era el să se lase mai pre jos? Peste Muntenia şi Moldova a plouat cu blazoane timp de-o suta şi mai bine de ani. Desfid o familie românească, în afară *poate* de cele care se trag din Basarabi, ca Văcăreştii sau Goleştii, să poată dovedi vreodată c'au purtat armoarii înainte de sfârşitul secolului al 17-a. Iar de-atunci încoace, n'a fost neam, cât de mare sau cât de mic, să nu-şi împodobească peceţile cu semnul evident al feodalităţii lui.

Dar de unde-au cules diversitatea acestor fel de fel de armoarii? Căci nu sunt în toată România două familii cu acelaş blason. Le-au făurit? Ferească Dumnezeu. Am spus, le-a importat, nu numai moda, şi marfa. Când un boer îşi avea vre-o fată măritată cu'n nobil străin, adopta pe dată blazonul acelei familii. Când se ducea în străinătate, în Polonia bună oară sau în Ungaria, adopta blazonul familii la care trăgea în gazdă. Când venea vre-un străin în trecere prin prin ţările noastre, cel mai iscusit din boeri ştia să-şi tragă vre-o copie depe pecetea dela degetul lui. Şi-aşa s-au împănat ţările noastre de blazoane poloneze, ungureşti, nemţeşti, franţuzeşte chiar, în afară de cele bizantine, italiene şi scandinave, aceste din urmă aduse de familiile suedeze şi filandeze cari au intrat şi s-au stabilit în ţară pe timpul şederei la Bender a lui Carol al XII-a (Familiile Steege, Salmen, etc).

Astfel s'a ales şi neamul Gănescu cu blazonul lui,

vechi astăzi de peste 200 de ani, dar nu dela Traian, nici dela potop, cum o mai spun unii, şi nici măcar din 1444 cum voia Aga Dumitrachi.

Găneştii au armoariile familii poloneze *Ravici*. Câmpul aurit, un urs întors cu capul spre stânga, călărit de-o femee care poartă coroana în cap şi stă cu amândouă mânele întinse şi ridicate în sus. Peste ecusson vine casca şi peste aceasta două coarne de cerb, înlăuntru cărora reapare ursul, de trei sferturi şi de profil, tot spre stânga, cu o labă în jos şi cu alta în sus, ţinând un trandafir! Deviza este din cele mai frumoase: „mens agitat molem", un vers de Virgil, pare-mi-se!

Când şi cu ce prilej au luat Găneştii „herbul", cum se spunea pe atunci, al familiei Ravici, nu pot să ştiu. Dar în tot cazul mult înainte de sfârşitul veacului al 18-a, căci când în 1790 Petru Malahovski tipăreşte o carte asupra blazoanelor din Polonia, trece înlăuntru şi familia Gane ca având acelaşi armoarii ca şi familia Ravici, [1]) ceiace dove-

1) Petru Malahovski. Blazoanele mai multor familii de noblesă. Luţa. 1790. Vol. I. Cartea I. fila 98: Gane, herbul Ravici. Cartea II-a, fila 115: Ravici (şi descrierea herbului).

deşte că importul acesta avea vechime în neamul Gănesc!

„Neamul Ravici—spune Malahovski la fila 115—a venit din Anglia în Polonia şi-a căpatat blazonul de mai sus în anul 1444". De aici, multă vreme şi multă lume a tras concluzia că neamul Gane vine din Anglia şi că blazonul lui datează din secolul al 18-a!

Şi eată cum se scrie Istoria!

* * *

Sunt nevoit, ştiu eu, cu oarecare părere de rău, din pricina vremei pe care-o râpesc iubitorilor, nu de teorii, ci de vechi icoane trecute, să mai fac iar un drum pe pământ străin. Fiind-că mi s'a întâmplat ceva, care pare vrednic de luare aminte.

M-am întâlnit, dăunezi, la tribunal, cu'n vechi prieten care mă întâmpină cu vorbele: „Stai amice, bine c'am pus mâna pe d-ta. Ţi-am citit ultimul volum, Amintiri din război. Te felicit. E frumos. Insă—pentruce, în numele lui Dumnezău, spui *vreme* în loc de *timp*, *vitejie* în loc de *bravură* şi *cinstit* în loc de *onest*? Pentru ce te afirmi slav, în loc de latin?"

Şi fiindcă eram grăbit şi convorbirea aceasta putea să ne ducă departe, l-am rugat să mă primească la el acasă, într-o Duminică, când am putea, la un pahar de ceai, sta de vorbă mai în tihnă.

Duminică a fost eri. Convorbirea e proaspătă în amintirea mea. El a vorbit întâi. Zicea:

„Timp de secole am fost eiufaţi de naţiuni cu totul etrangere de spiritul suşei din care ne tirăm. Insă

tenacitatea latinităţei este mai forte de cât şi-ar fi imaginat cineva. Am persat centura de fer şi latinismul a triumfat.

Intr'o zi am afirmat Europei emerveliate că suntem descendenţii lui Cato şi lui Cicero şi latinitatea a aplaudat, felice de-a avea o naţiune de acelaş sânge la fruntariile ei orientale. Graţie hasardului care-a făcut a curge în vinele noastre acelaş sînge ca în vinele Parisienilor şi a Florentinilor, graţie acestei benédicţiuni, noi ne putem vanta azi de a fi un stat independent şi civilizat. Cum s'ar putea însă afirma dintr'o manieră mai eclatantă această latinitate a noastră, dacă nu prin limbă?

Literatura este un lucru mervelios, amicul meu, — nu contest — dar e pentru asta că e destinată a da în primul rang exemplul.

O limbă încă atât de barbară, este tocmai literaţii noştri care ar trebui s'o lărgească şi s'o afineze, etc., etc."

N'am mai putut răspunde. Am îngâimat câte-va vorbe şi-apoi l-am întrebat unde şi-a cunoscut logodnica.

Acuma ca să fiu cinstit (nu *onest*, *cinstit*) trebue să mărturisesc că prietenul acesta, care se crede *cetăţean al lumei* şi totuşi ţine la latinitate, e un om deştept, citit, şi foarte *bon causeur*; iar eu, de! sunt un biet scriitor român... aşa în cât se poate întâmpla să fi reprodus vorbela lui cu mai puţină vervă şi cu mai multă exagerare — cum se întâmplă uneori în bel-literatură.

* * *

Eram — cândva — în străinătate, într'o pensiune de familie. Stăteam la „Table d' hôte" cu un Român de-ai noştri. La dreapta erau două doamne, la stânga o doamnă şi-un domn. Venisem de curând, nu cunoşteam pe nimeni. Zic compatriotului meu: „Straşnică poştă au Nemţii!" Vecina din dreaptă se uită mirată şi-mi spune: Govariţi po ruski?" — „Mă rog?" — „Sprechen Sie russich?" — Nein, bitte sehr, rumänisch! — Ah! wie ähnlich sind die Sprachen!"

Doamnele din dreapta erau moscovite!"

Servitoarea întinde talgerul. Vecina din stânga întreabă pe bărbatul ei: „Carne de vaca? [1]) Mă uit eu mirat acuma: „Sunteţi Români?" — „S'il vous plait?" — „Vous n' êtes pas roumains?" — „Mais non, Monsieur, nous sommes argentins!"

Ei? Ce suntem noi acuma? Moscoviţi sau argentini? Slavi sau latini? Suntem *Români*, Domnule, de origină latină, de bază dacă, de influenţă slavă. Ce? E atât de greu de înţeles lucrul acesta? Nu suntem Slavi, nu suntem Daci, nu suntem Latini. Suntem Români, în numele lui Dumnezău!! —

---

1) Pronunţat exact, exact ca româneşte: carne de vacă! —

CAP. VIII.

Cu care, după ce se vorbeşte de Găneştii Tutoveni, se închee cartea c'un formidabil „mea culpa".

Toader Gane, clucerul.

Cu toată osteneala ce'şi dăduse Aga Dumitrachi de-a face o spiţă a neamului prin care să stabilească filaţiunea tuturor Găneştilor de pe timpul lui, credinţa cum că familiile sucevene şi tutovene sunt de origină deosebită, a rămas la unii atât de înrădăcinată chiar până în ziua de azi, încât ajunsesem a nu mai şti eu însumi ce să cred. Cu atât mai mult, cu cât niciodată, în cercetările mele, nu întâmpinasem măcar numele clucerului Toader. A trebuit să publice D-l Iorga documentele Callimachilor, pentru a descoperi, în sfârşit, în condica de socoteli a lui Grigore Vodă pe anii 1763—64, că s-au făcut scăderi pe 50 de stupi lui Toader Gane, clucer şi lui Miron Gane, pitar. [1])

Iată deci odată stabilit că clucerul Toader nu e o nălucă şi că el trăia în 1763, îndeletnicindu-se,

1) N. Iorga. Doc. fam. Calimachi. 1903. vol. II. p. 97 şi 100.

la vre-o una din moşiile lui, cu creşterea albinilor. Rămânea însă de dovedit *documentar* că el era fiul lui Sandu şi tatăl lui Pascal.

După mulţi ani de cercetare norocul m'a ajutat şi aici. Mai întâi, în privinţa răzăşiei din Găneştii Tutovei — acea unde trăesc încă şi azi coborâtorii lui Condrea Şerbuşcă ot Găneşti — am văzut mai sus că în anul 1768 Dumitraşcu Duca se judeca cu Miron şi Toader, care după toate probabilităţile nu pot fi decât fraţii Gane, feciorii lui Sandu. [1])

Dar în arhivele Statului din Iaşi este un document din anul 1825 care aduce dovada netăgăduită. Se arată în el că moşia Ibăneşti a Stolnicului Pascal Gane este o moştenire dela străbunul acestuia Toader Gane. Or, în spiţa neamului, Toader, vătavul de aprozi (cel care în 1691 făcea o danie nepoţilor Condrea şi Magdalena) este arătat ca tată a lui Sandu, bunic al lui Toader şi străbunic al stolnicului Pascal. Nu mai poate deci încape îndoială, filiaţiunea e stabilită.

Cum a ajuns clucerul Toader din Suceava tocmai în Bârlad, e greu de ştiut. Greu, însă nu cu neputinţă. Căci Toader Gane era însurat cu *Ana Sturza*, din Sturzeştii tutoveni. S-o fi mutat

---

1) Fiind-că *a*) după spiţa neamului, fraţii Miron şi Toader trăiau tocmai pe atunci, 1760—70 şi *b*) răzăşii Găneştilor din Tutova, fiind toţi coborâtorii lui jupân Toader Gănescu din 1445, aveau toţi un drept la bătrân, ori cât de fărămiţat şi ori în ce parte a Ţărei ar fi fost stabiliţi.

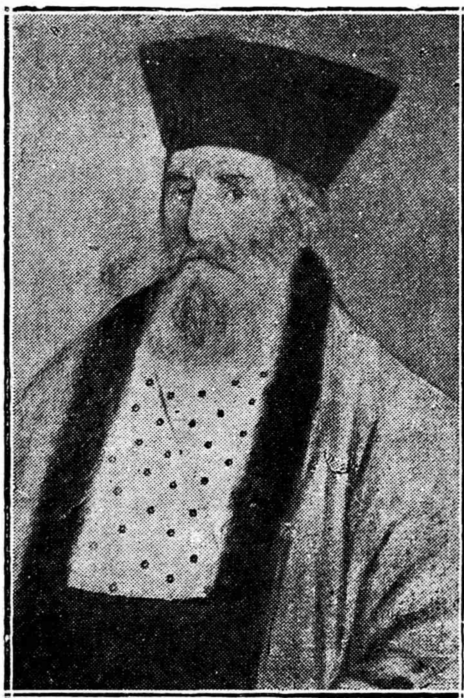
la vre-o moşie de zestre a nevestei şi i-o fi venit cu atât mai uşor, lui şi coborâtorilor sei, să rămână acolo, cu cât, în partea locului, ei nu erau străini. Erau bătrâni, cu revendicărilor lor, în Găneştii lui Toader Gănescu de sub Petru Muşat şi în Ibăneştii lui Toader Gane, vătavul de aprozi din secolul al 17-a

Ar rămâne acum de aflat — de-ar mai vrea norocul să se mai amestece puţin în treburile noastre — ce fel de viaţă o fi dus acest bătrân boer, căci amănuntele lipsesc cu desăvârşire. După anii când au murit fraţii lui, Vasile, Condre şi Miron, precum şi după cele ştiute prin tradiţie, din bătrân în bătrân, un lucru pare sigur, că în 1780 clucerul Toader nu mai era în viaţă. Copiii lui, *Pascal* şi *Safta*, au fost crescuţi de-o bătrână Sturzoaică, bunica sau mătuşa.

***

Pascal Gane, stolnicul.

Cu işlicul în cap, de sub care răsare o faţă arămie, împodobită c'o barbă nici tocmai albă, nici tocmai căruntă, buze subţiri, nas încovoiat, sprincenele stufoase şi privirea încruntată — astfel înfăţişează pictorul Levadidi pe Stolnicul Pascal Gane, străbunicul meu. Tabloul datează de prin anii 1835, din vremea când boerul tutovean, în mai multe rânduri, vorbeşte de „bătrâneţele lui", deşi a mai trăit încă 20 de ani. Număra pe-atunci vre-o 60 de toamne, un român încă verde, trecut prin ciur şi prin sită, un om care s'a ridicat singur, ceia ce dacă n-aşi şti, încă ar trebui să ghicesc privind căutătura lui hotărâtă şi rece!

Stolnicul Pascal Gane

Coborâtor din Găneştii descălecării şi din Sturzeşti, neam egal în vechime şi mai mare în boerie, rămas de micuţ orfan, cu'n geamandănaş de moştenire umplut numai cu părţi de răzăşii, crescut de o rudă a mame lui, care moare şi ea când avea poate mai mult nevoe de sprijin, Pascal Gane rămâne singur în viaţă să se descurce cum o putea. Şi s-a descurcat, se pare, destul de bine.

Lumina lumii trebue s-o fi văzut printre anii 1770-75. Prin 1800 se însoară cu-o fată de boer vechi, tutoveancă şi ea, *Mărioara Boldur-Kostaki*, cu care are două fete, Ecaterina şi Eufrosina. Mai târziu, murindu-i nevasta, se însoară de-al doilea cu o greacă frumoasă, a cărui nume nu-l cunosc. Nu ştiu de asemenea dacă bunicul meu Iordachi, născut în 1818, e fiul seu dintr'a întâia sau din a doua căsătorie, aşa încât în această privinţă — până la vre-o nouă descoperire — rămâne o pată neagră „sur nos quatre quartiers de noblesse", ca să vorbesc şi eu ca un vrednic coborâtor de seniori medievali!!

Până în 1811 niciodată, în nici un document, n'am întâmpinat numele lui. De-atunci încolo, apare Vornic de Poartă până în 1823 şi-apoi, o viaţă întreagă, vel şi biv vel stolnic, umplând arhivele tutovene de scrisul şi de iscăliturile lui. E însărcinat, ba de către Vodă, ba de către Logofătul Dreptăţei sau de vre-un alt ministru oarecare, să facă măsurători şi cercetări, să primească zaharele, să stârpească boala ciumei, însfârşit, de toate, un amestec necontenit în viaţa publică a ţinutului în care trăia. A fost şi cilen al judecă-

toriei, slujbă în care rămâne mai puţin de-un an, căci, învinuit de-a fi luat mită, dă în judecată pe calomniatori şi se retrage în viaţa privată.

Activitatea lui de căpetenie a fost însă, ca a multor boeri de pe vremuri, să strângă pământ lângă pământ şi să adune ban lângă ban. In deosebi rescumpărarea, rotunjirea şi întregirea răzăşiilor găneşti din Tutova, pare a fi fost ca un principiu ce l'a călăuzit în viaţă. Cum însă, pentru un astfel de lucru trebuiau bani, iar el era sărac, se vede că toată tinereţa lui şi-a petrecut-o adunând paralele trebuincioase pentru aceste cumpărături. Mijlocul l-a găsit uşor: luarea în arendă a moşiilor pe care boerii bogaţi le lăsau, de obicei, pe mâna grecilor. Astfel îl aflau, încă în 1819, arendaşul moşiei Pueştii a lui Cazimir, cu care avea, cred, legături de familie, întărite mai târziu printr'o bună şi trainică prietenie între fiul acestuia, Petrachi Cazimir şi fiul lui Pascal, bunicul meu. O corespondenţă în păstrarea mea din anii 1873-75, impestriţată cu „Iubite Iordachi" şi „Mon cher ami" adevereşte lucrul acesta [1]).

Faptul că până în 1811 nu-l găsesc amestecat în viaţa publică, iar de atunci încolo, 40 de ani în şir, capătă dela stăpânire fel de fel de însărcinări, mă face să bănuesc că orfanul acesta şi-a petrecut o tinereţă de aprigă muncă, închis la ţară în moşioarele lui sau în acele luate în arendă, şi abia atunci, pe la vârsta de 35 de ani, când agonisise avere şi un rang în boerie, veni la Bâr-

1) Toate ceste acte sunt în păstrarea mea.

Iad, unde-şi cumpără casă şi începu a-şi duce traiul în societate, potrivit numelui ce purta.

Aşezarea lui e la moşia Ibăneşti, vechie moştenire Gănească dela Stefania Piedică, jupâneasa lui Miron Gane, Părcălabul de Soroca. Aceştia au avut 3 fii, cum am văzut mai sus, pe Ion, pe Alexandru şi pe Toader. Partea acestuia din urmă încăpuse, se vede, toată în mânele lui Pascal mai dedemult, bănuesc chiar că de pe vremea tatălui seu. Părţile coborâtorilor lui Alexandru le cumpără în 1810, iar cele ale coborâtorilor Aniţei şi a Panaghiei, fetele lui Ion, le ia, prin cumpărături şi schimburi, abia în 1833 [1]. Incât, la acea dată, stolnicul Pascal este proprietarul Ibăneştilor întregiţi, aşa cum le adusese în zestre Stefania lui Miron, cu vre-o 250 de ani în urmă.

Acolo îşi are el curtea boerească, o casă cu cerdac, înconjurată cu grădină, în care a trăit până la moarte; în care s-a născut bunicul, în care a copilărit tata, şi care stă astăzi înstrăinată în mâna cine ştie căror patrioţi români!

O drăguţă aquarelă, făcută de părintele meu când avea 12 ani, mi-a evocat cândva în minte şi'n suflet, icoana duioasă a bătrânei curţi boereşti în care trăise generaţiile trecute din care mă trag. Tabloul a dispărut în timpul ocupaţiei Bucureştilor de trupele inamice. Deseori m-am gândit la el şi m-am întrebat cu amărăciune: oare ce-au făcut Nemţii cu dânsul? L-au trimes la Pinakoteca din München, sau ce întrebuinţare i-au dat?!

1) Arhivele Statului din Iaşi. Dosar 611. fila 102.

In afară de Ibăneşti, stolnicul Pascal mai era proprietarul Vulpăneştilor învecinaţi şi a altor 3 moşii, ale căror nume nu le ştiu. Măi avea părţile lui de răzăşie în Găneşti, o casă bună în Bârlad şi bani la chimir. Bătrânii, morţi şi ei, dar cari l-au cunoscut când erau copii, istoriseau de Pascal Gane că era un om harnic, cumpătat, şi foarte bun la suflet. Eu ştiu un lucru, sigur, că era sgârcit, cum nici nu s'ar fi putut să fie altfel un om care toată viaţa a agonisit. O ştiu şi din spusele tatei şi din acte. Hârtiile îngălbenite ce mi-au rămas dela dânsul vorbesc doar o limbă destul de lămurită. In 1819 îşi mărită fata mai mare, pe *Ecaterina*, cu stolnicul *Gheorghe Apostol*. Dar zestrea, numai lucruri şi bani, i-o dă cu ţârăita. Peste 12 ani, în 1831, îşi mărită şi cealaltă fată, pe *Eufrosina*, cu *Ioniţă Abaza* dintr'o foarte vechie familie de boeri de ţară. Dar, deşi era om bogat acuma, îi dă tot numai lucruri şi bani, şi încă puţini de tot, 400 de galbeni.

Atâta i-a făgăduit, cu atât s-ar fi mulţumit bietul Ioniţă. Insă în 1834 ginerele, sătul de atâtea tergiversări, chiamă pe socru-său în judecată, să-i împlinească zestrea, căci, după ce că i-a dat banii „rânduri, rânduri, a mai rămas şi-acuma cusur de 60 de galbeni“, bez o pereche de hamuri, un macat de cit, 6 perne şi un covor!

Povestea care pune capac, mi-a fost istorisită de tata, care o ştia dela bunicul. Prin 1854 sau 55, batrânul stolnic, care locuia în casa lui din Bârlad cu fiul şi cu nora, căzu bolnav într'o zi, bolnav rău de tot, slăbiciunile bătrâneţii. A stat toată dimineaţa în pat, apoi, pe la prânz, a rugat să fie îm-

brăcat, căci vrea să meargă puţin în grădină să respire aer curat. A poruncit să nu fie însoţit de nimeni, a luat bastonul din ungher, şi singur, cu paşi şovăitori, a intrat pe portiţa grădinei. Cei din casă, cum e şi firesc, îl urmăreau de departe cu privirea. Moşneagul începu să cutreere livada, când în sus, când în jos, când la dreapta, când la stânga. La fiecare copac se oprea, dădea în pământ două-trei lovituri cu bastonul, ciulea urechea, apoi trecea. După ce făcu ocolul grădinii, se întoarse iar în casă, se aşeză în pat, chemă pe duhovnic şi după scurt timp, smerit şi cucernic, trecu din lumea aceasta într'alta... mai frumoasă, să nădăjduim, şi cu'n pic de mai multă dreptate.

Moştenitorii îndureraţi — bunicii mei — strânseră toţi robii boereşti în curte, le dădu târnăcoape şi hârleţe şi le porunci să răscolească toată grădina, cărare cu cărare, pom cu pom şi fir cu fir. Căci, era lucru vădit, o comoară stătea ascunsă, colea, la rădăcina unuia din copaci. Unde-o suna a gol, acolo trebue să fie!

Dar n-a sunat a gol. In zadar a fost răscolit pământul. In măruntaele lui, banii lui Pascal Gane au rămas îngropaţi şi vor rămâne încă... până când într'o zi, târziu, vre-un norocos din alte veacuri va da din întâmplare peste comoara a cărei poveste nu o va cunoaşte, pe când noi, săracii, povestea ne-am lipsi de ea, dac'am avea comoara!

Sgârcit a fost străbunul, Dumnezeu să-l ierte, dar c'o fi luat mită — ruşfert cum se spunea pe-atunci — nu e adevărat. La Arhivele Statului din Iaşi este o dellă din anul 1833 *„în pricina cinstii*

ce-au suferit dumnealui Stolnicul Pascal Gane di către medelnicerul Iordachi Popa. [1]) Răsfoind actele nu poţi găsi nici o dovadă. Căci mărturiile aduse de rude, ca Niculai şi Ion Popa, c'ar fi luat o oca de zahăr „ca se isprăvească pricina într'un chip", te face aproape să râzi. Iar bătrânul stolnic să apără cu vorbe prea frumoase, ca să poată fi mincinoase: „Dumnealui Iordachi Popa paharnic având pricină de judecată cu nişte răzesi — s-au întins cu vorba asupra me cilenului, atingătoare cinstei şi bătrâneţelor ce port... m-au feştelit pe mine, încât îmi dau îndrăzneala a mă ruga cinstitei Logofeţii ca să bine voiască a lua în băgare de seamă şi a-mi face căzuta satisfacţie... pentrucă bătrâneţele mele şi felul meu care sunt cunoscute stăpânirii nu mi s-a doborât *în altfel* de vreme, cu cât mai vârtos acum, când tot omul se îngrădeşte de pravile..." Şi închee: „Noi pentru singura cinste slujim, apoi dacă şi aceasta ne-a ridicat d-lui Paharnicul Popa... plecat ne rugăm să binevoească cinstita logofeţie, prin mijlocirea înţelepciunei sale, să fim îndestulaţi".

Astfel nu vorbeşte un om care se ştie vinovat. Şi poate pare ciudat, dar mă simt dator, astăzi, după aproape 100 de ani, să apăr eu cinstea străbunului meu.

Din negura trecutului se desprind amintiri.

In primăvara anului 1849 Vodă Mihalache Sturza simţea tronul clătinându-se din ce în ce mai mult sub picioarele lui. Regimul vechi, grupat în jurul lui Konachi, şi-a lui Rosetti Roznovanu, şi regimul nou

1) Arhivele Statului Iaşi. Dos.

grupat în jurul lui Kogălniceanu, îşi întinsese mâinele pentru a răsturna pe-un domn, care în ochii unora era revoluţionar şi într-a altora retrograd. Tratatul dela Balta-Liman reînfiinţând domnia de 7 ani, Sturza se simţea pierdut. Căuta un liman de scăpare în arbitrarul puterei, în înşelarea spiritelor prin broşuri anonime împărţite cu nemiluita, în conruperea boerimei şi a funcţionarismului.

Bunicul meu, însurat de curând, de-o lună sau două, era unul din aprigii duşmani ai lui Vodă Mihalache. Nici că s-ar fi putut altfel. Cumnat cu Costachi Negruzzi, tânăr de 31 de ani, inteligent, cultivat şi versificator, cum nu s ar fi dat el din partea tineretului zglobiu? Cum s'ar fi putut mulţumi cu lacoma domnie a lui Sturza!? Opoziţia care-i făcea în Tutova, nemulţumi şi îngriji pe Vodă. Aflând într'o zi că Iordachi Gane a venit la Iaşi, trimise pe-un om de-al lui să-i vorbească. Scena se petrecea în casa lui Negruzzi, bătrâna aşezare locuită până mai anii trecuţi de fata lui, Elisa Mavrocordat, în strada numită astăzi după fostul ei proprietar, la vale de Piaţa Unirei.

— „Coane Iordache, „îi spuse omul lui Vodă", m'a trimes Măria Sa la dumneata ca să-ţi spun cutare şi cutare..."

Şi pe când vorbea, scoase, parcă din nebăgare de seamă, o pungă de galbeni din buzunar şi-o aşeză pe masă. Bunicul tăcu.

—„Coane Iordache" urmă omul stăpânirei "Măria Sa Vodă se cunoaşte în oameni. Un bărbat ca D-ta, e păcat să se înhaite cu nebunii de bonjurişti", şi

mai pune, ca din întâmplare, o altă pungă pe masă. Bunicul zâmbi şi tăcu.

— „Coane Iordache, aşa ceva nu se poate. Măria Sa Vodă m'a trimes să vă spun că cel d'întâi boer din Bârlad o să fii D-ta... ar fi păcat, cucoane!" şi mai pune o pungă pe masă. Bunicul râdea, dar tăcea.

— „Coane Iordache", ridică cela glasul „Măria Sa Vodă ştie să fie prieten cu prietenii, dar duşman cu duşmanii".

Bunicul se încruntă, dar buzele îi rămâneau încleştate.

Incă o pungă eşi din buzunarul funcţionarului şi apoi încă alta şi când se împliniră şapte, scăldat în sudori, bietul om răcni: „Coane Iordache, dar vorbeşte odată, că nu mai am aur!"

Foarte liniştit, bunicul răspunse: „Spune Măriei sale Vodă, că nu este în Moldova aurul care să-l cumpere pe Iordache Gane". Şi întorcându i spatele, eşi din odae!

* * *

Cincizeci de ani mai târziu.—1899.—La cârma ţării Carol I, Regele României şi în capul guvernului Gh. Cantacuzino, prim-ministru conservator. P. P. Carp rămăsese în opoziţie, ca atâtea alteori, deşi el fusese împreună cu Maiorescu, sufletul mişcărei care răsturnase în primăvară pe Dumitru Sturza. In Botoşani, unde locuia tata, elita intelectuală era, ca şi în capitală de altfel, din partea junimiştilor: Ion Miclescu, Niculai Boldur, Ştefan Gane, Alexandru Canano, un mănunchi de oameni deştepţi şi citiţi. Elementul conservator pur era atât de slab reprezentat, încât venind partidul la putere nu găsi un

om în sânul lui ca să fie ales primar. Unul din conservatorii de frunte din localitate, Teodor Silion, boer vechi şi om de treabă, veni într'o dimineaţă desnădăjduit la tata: „Ştefănică dragă, ce cauţi tu cu atâta îndarătnicie în partidul lui Carp? Tu nu vezi că omul acesta nu e în stare să vie odată la putere? Mai lasă idealismul tău la o parte, căci e păcat de D-zeu, şi pentru tine şi pentru oraşul acesta. Fii om deştept. Uite, vin în numele partidului să-ţi ofer primăria..."

In 1899 şi 1900 au fost în ţară anii de mare criză financiară. In dimineaţa aceia tata avea în casă... nici nu ştiu, un nimic de bani, bez nevastă şi copii, cumnată şi cumnat, slugi şi îndatoriri câte şi mai multe. Primăria însemnă 600 de lei pe lună mult pe atunci, plus situaţie şi onoruri!

In ochii părintelui meu trecu ca o umbră de şovăire. Cine poate şti ce se petrece, în astfel de clipe, într'un suflet de om!?

„Cuprinde-mă, răstrişte, în umbra ta fatală.
„Zdrobiţi-mă, puternici călăi de satrapii.
Mi-e mâna dezarmată... daţi ultima năvală.
Sunt laş: Am cinci copii! [1])

Ar fi cântat probabil Macedonski.

Insă tata răspunse:

— „Todiriţă dragă, partidul vostru e foarte onorabil, îţi mulţumesc că te-ai gândit la mine, însă sunt carpist şi rămân carpist".

Când fu iar singur în odae, tata căzu pe gânduri. Uşa se deschise încet şi mama se strecură,

1) Macedonski. Cartea nestematelor.

îngrijorată, până la el: „Ce-ai tu, dragul meu? Te-a supărat Silion? Ce-a vrut dela tine?"

— „Un lucru de nimic" răspunse tata. „Mi-a oferit primăria".

— „Cum primăria"?.. spuse mama bucuroasă „dar... însfârşit... nu'nţeleg... tu eşti doar junimist?"

— „Dar mi-a cerut fireşte să mă lepăd de Carp".

Ochi în ochi, încă bucuroasă şi-aproape înfricoşată, mama se uita la tata, îngâimând: „Ei... şi... tu... ai primit?"

— „Cum era să primesc, copilo!?

Deodată tata s'a simţit strâns de gât şi sărutat şi mângâiat şi mama-i spunea: „Săraci, dar cinstiţi" şi plângeau amândoi.

Cu astfel de părinţi, cu'n astfel de bunic, s'ar putea oare să cred că Stolnicul Pascal Gane o fi luat ruşfert o oca de zahăr pentru a da dreptate celui ce n'avea?!

***

Iordachi Gane, postelnic.

In „Arhondologia Moldovei" a Paharnicului Sion, Iordachi Gane se bucură de epitetul de „bun barbat". Mă întreb ce fire de om o fi avut bunicul, ca să-l laude până şi Sion, când toată Moldova, toată, afară de Sioneşti, era, după părerea lui, o strânsură de beţivi, de hoţi, de lichele şi de... „putori", după cum, pitoresc, se exprimă autorul.

Bun eşti, în genere, cu ai tăi; de treabă eşti cu toată lumea! Iordachi Gane era nu numai un om bun, era, în toată puterea cuvântului, un om

de treabă. A lucrat—în cadrul restrâns, nu e vorbă, a judeţului său—dar a lucrat unde-a putut, când a putut, pentru binele public, strein de interesul personal, în folosul semenilor sei, ocrotitorul celor slabi, iubitor al propăşirei!

IORDACHE GANE, postelnicul.

In hârtiele rămase dela el, aflăm necontenit frumoase mărturii în sprijinul acestei afirmaţii.

In 1853 împarte premii, din banii lui, elevilor silitori ai şcoalelor din Bărlad, în 1857 ajută „naţia

evreească" în păsurile ei (e vorba, fireşte, de taxe, de „purele" şi mai ştiu eu ce); în 1868 primeşte dela ministrul agriculturei „Domneasca mulţumire" a lui Carol I pentru străduinţele depuse la concursul de pluguri, cereale şi vite din judeţul Tutova. In 1880 Eforia Sfântului Spiridon îi adresează cele mai calde mulţumiri pentru felul cum s'a învrednicit, timp de 30 de ani, în calitate de epitrop, să caute interesele spitalului „Elena Beldiman" din Bârlad. Şi însfârşit, încă scurt înainte de moartea lui, în 1883, îl aflăm întinzându-şi activitatea până dincolo de hotare, la Românii din Ardeal. „Presidiul Associaţii Transilvane" îi scrie din Sibiu, că în adunarea generală ţinută la 29 August 1883 la Braşov, a fost ales membru ordinar al acelei asociaţii. [1])

De când era copilandru de altfel, l-au apreciat toţi câţi îl apropiau.

Născut în 1818, şi-a petrecut copilăria când la Bârlad, când la ţară, la Ibăneşti babacăi. După ce învaţă a scrie şi-a citi, e trimis, încă micuţ, la Institutul Trei Erarhi din Iaşi, unde-l găsim şcolar între anii 1828—35. [2]) Intră apoi, la vrâsta de 17 ani, ca ajutor de stolnacialnic la logofeţia dreptăţei — am zice azi Ministerul de Justiţie — unde stă până la 20 de ani, făcând o practică ce trebuia să-i aducă, mai târziu, foloase în carieră. Părăsind slujba în Mai 1838, i se dă un atestat dela logofeţie cum că „au împlinit îndatorirea ce

1) Acte proprii.
2) Th. Codrescu. Uricar. VII. p. 200.

i s'au încredinţat, cu cea mai mare sârguinţă şi vrednicie". Iar câteva luni mai târziu, fiind acum stolnacialnic la minister, vel logofătul Costachi Sturza scrie vărului seu Vodă Mihalache că *„neadormita sârguinţa şi osârdie cu care se arată unul din cinovnicii cancelarii, dumnealui Iordachi Gane, fiul stolnicului Pascal Gane, îndeamnă pe jos iscălitul"* să roage pe Vodă *„ca în privirea netăgăduitei sale vrednicii şi spre răsplata ostenelilor sale, să vă milostiviţi a-i hărăzi vre-un rang, fiindcă şi meritariseşte!"*

Nebănuind în acest sărguitor şi vrednic băiat pe bărbatul de mai târziu, care-i va trimite răspuns că nu este în Moldova aurul care-l poate cumpăra, Vodă îi hărăzeşte rangul de comis. Dar bunicul rămâne pe urmă, în timpul întregei domnii a lui Sturza, neclintit în comisia lui. Abia sub Grigore Ghica înaintează, dar atunci repede de tot. Din 1851 la 1857 e făcut pe rând spatar, agă şi postelnic, aşa încât dacă — ferească Dumnezeu — nu se desfiinţau boeriile, ajungea poate Vel Logofăt, mai ştii!

Din 1838 la 1857 e magistrat: judecător şi prezident de Tribunal la Bârlad, apoi membru la Curtea de Intărituri din Iaşi. Todiriţă Balş, Caimacamul, îl trece Director la Ministerul Lucrărilor Publice, în care funcţiune se afla bunicul când luă Vogoride Căimăcămia Moldovei.

Cu acesta, fireşte, nu se poate înţelege de loc. Bonjuristul din 48 era la 57 unionist înfocat. Vogoride, unealta Turcilor, şi una din din cele mai jalnice figuri ale istoriei noastre, nu are nevoe de oameni ca Iordachi Gane. Cum ajunge

la cârma Țărei începe „grijitura" cea mare în vederea alegerilor în Divanul Ad-hoc. Pieptănă, perie, scutură Moldova de tot ce i-ar putea sta în calea egoistelor sale planuri antiunioniste. La 28 Martie, bunicul își dă demisia din slujbă. Vogoride îi răspunde pe dată, personal, cu o vădită bucurie, c'a și rânduit în locul lui „Derector" pe dumnealui Aga Iancu Drăghici. [1]) Ii mulțumește totuș pentru slujbele lui căci, șmecher, își menajează dușmanii, și-l înștiințează că la prilej, „când și d-ta vei fi îndemînat, să fii chemat iar în potrivită slujbă a statului". Cu aste cuvinte, când ți-i lua de seamă, te poți întoarce la mine.

Dar bunicul, drept răspuns, două zile mai târziu, iscălea alături cu toți ceilalți unioniști, o energică protestare către comisiunea Europeană din București, cerându-i să pună capăt amestecului guvernului în alegeri.[2])

Iancu Drăghici, din potrivă, începe o înfocată propagandă separatistă, căci doar nu degeaba îi aruncase Vodă ciolanul de ros.

Alături de separatiști — „giubelii" cum li se spunea—aflăm (n'am eu ce mă făli) pe Dumitrache Gane, socrul bunicului și pe spătarul Costachi, traducătorul lui Balzac și a lui Dumas.

In vară, lupta se înseteşte. Samavolnicia Caimacamului nu mai cunoaște margini. Dupa arestarea lui Turculeț și a lui Cuparencu, bunicul pleacă la Bârlad. Dar acolo dă de cazurile Dobrovici și Popescu și

1) Acte proprii.
2) D. A. Sturza. Divanurile Ad-hoc din Iași și București III p. 479.

asistă la închiderea şi la stâlcirea în bătăi a lui Teodor Albu, şetrarul.

Trec, pentru că faptele sunt prea cunoscute. Alegerile au loc şi mulţumită lui Napoleon, care n'are statue în nici un colţişor din întreaga Românie, alegerile sunt anulate şi se fac altele noi. Divanul Ad-hoc se întruneşte în Septembrie, Conferinţa dela Paris în Mai din anul viitor, şi unirea se înfăptueşte.

In Decembrie 1858 au loc noi alegeri, acele menite să scoată deputaţii care să dea ţării un domn. Candidat în ţinutul Tutovei, bunicul este ales în Decembrie 1858 cu majoritate de 11 voturi. Era deci de faţă, în seara de 3 Ianuarie 1859, în casa lui Costachi Rolla din Iaşi[1]) când se certau boerii pe cine să pue Domn, pe Mihai sau pe Grigore Sturza, când Kogălniceanu, supărat, eşi din adunare, când Pisoski, cu revolverul în mână, ameninţa să se împuşte dacă o mai pleca vre-o unul; când din gura aceluiaşi eşi, ca dintr'o întâmplare, numele lui Alexandru Cuza şi când, la auzul acestui nume, adunarea electrizată, îl votă în unanimitate. Era poate şi bunicul în colţul lui Petrea Bacalu, când au întins Moldovenii hora cea de pomină, cea mai vestită horă din câte s'au jucat vre-odată pe pământul României!

Pe urmă a plecat iar la Bârlad, mulţumit c'a văzut visul tinereţii lui împlinit.

Sub domnia lui Cuza, e din nou Preşedinte de Tribunal, apoi, în 1864, se face avocat şi practică până la bătrâneţe o meserie pe care a învârtit-o pe urmă şi fiul şi pe nepotul. Am

1) *Muzeul de Istorie Naturală, str. Vasile Conta.*

într'un sărtar, cele trei diplome de avocat: a bunicului, a tatei şi-a mea! Numai că eu, sciiu poate binişor, dar vorbesc ca un gogoman, pe când tata şi bunicul aveau darul vorbei şi-au fost avocaţi buni!

Bunicul a făcut şi versuri:

„Am două nepoate
„Care'nvaţă carte
„Dacă învaţă bine sau învaţă rău,
„Aceasta o ştie numai Dumnezeu!
etc., etc. [1])

ceeia ce înseamnă că-şi iubea nepoatele, dar nu le supraveghea învăţătura, căci, în afară de Dumnezeu, trebue să mai fi fost şi alte persoane în măsură să ştie dacă verele mele învăţau bine sau rău.

Poezia nu e transcendentă, dar cum e făcută pentru două copile pe 6 şi de 7 ani, ele s-au bucurat de sigur mai mult, decât dacă vre-un poet mare ar fi avut fantezia să le dedice versurile lui, de pildă D-l Camil Petrescu, daca ar fi trăit pe-atunci!

* * *

Pe bunica am cunoscut-o. Era foarte nervoasă şi alerga prin odae ca să-şi bată nepoatele cu papucul. Astfel a rămas chipul ei încremenit în amintirea mea, cu papucul ridicat în mână! Avea însă inimă bună şi era o femee deosebit de inteligentă. După moartea bărbatului şi a ginerelui, s-a mutat din Bârlad la Iaşi, împreună cu fata ei Sevastia şi cu tot cârdul de nepoţi, verii mei primari. Acolo am cunoscut-o, în căsuţa din Strada Butu, o clădire

1) Am multe versuri dela bunicul, cu caracter politic, însă nu ştiu dacă sunt făcute de el sau numai transcrise.

lunguiaţă, cu geamlâc şi cu o curte mare în faţă, rămasă de pomină în amintirea mea de copil, fiindcă e un loc unde am învăţat lucruri mult mai frumoase decât acasă sau la şcoală, ca de pildă: plonul, şodronul, şi chiar să alerg împreună cu verii noştri după un biet nebun de pe stradă şi să-i strigăm, când trecea în faţa ostreţilor:

Moşu Cute care-ascute
Zece ani la criminal.

Bătrânul ne arăta pumnul, iar noi ne prăpădeam de râs... căci care copil nu poartă în suflet o fărâmitură din sufletul lui Nerone?

Bunicii au avut trei copii. Pe *Nataliţa*, fata mai mare, pe *Sevastia*, măritată cu *Ionică Tuduri* şi pe *Ştefan*, însurat cu *Constanţa Canano*, părinţii mei.

In capătul de răsărit al judeţului Iaşi, în hotar cu Basarabia, se află o moşie numită azi Hermeziu, iar înainte vreme Trifeşti.

In mijlocul unei grădini ca din poveşti, cu întunecimi şi luminişuri, cu Prutul care curge într'o coastă — răsare, dintre pomi, o bătrână casă boerească, vechie de-o sută şi mai bine de ani, de-ţi saltă, când o vezi, inima din loc. E aşezarea lui Dinu Negruzzi, a fiului Costache şi-a nepotului Iacob. Iarna, stă ·mohorâtă în zăpadă. Dar vara, în faţa casei, sub copacul stufos sub care altădată Negruzzi şi Alexandri puneau ţara la cale, stau astazi pe-o bancă moş Jac şi „tante Marie". Din înălţimea vârstei la care-au ajuns, cu'n zâmbet binevoitor, privesc la noua generaţie, cum umplă grădina cu hohote de râs. Totuşi li se întâmplă uneori, obosiţi de veselie, să li se furişeze în suflet amin-

tiri de demult şi'n faţa ochilor să treacă chipuri şterse de-altă dată, uitate, reînviate...

Pe când erau ei tineri ca tinerii de-acum, o fată frumuşică de 20 de ani şi plină de viaţă şi fericită de-a trăi, a venit într'o vară să petreacă la ţară câteva săptămâni. Anetta Negruzzi, nevasta lui Leon şi nora poetului, era şi ea acolo. Intr'o dimineaţă cu soare, cu miresme de flori şi de fân cosit, au plecat verişoarele, vesele şi zglobii, să se scalde în Prut. Fata, mai sprintenă, se îndepărtă de mal, iar vară-sa îi strigă: „Bagă de seamă, râul are vârtejuri!“ Indepărtându-se mereu, ea îi răspunse râzând: „Fii fără grijă; nu se'ntâmplă nim...

Un răcnet de groază. Printre valuri spintecate o mână ridicată, cerând ajutor... O clipă numai... şi pe urmă nimic. — A înghiţit-o râul! —

Era sora tatei, Nataliţa Gane.

O poveste grozavă de-acum 50 de ani, pe care tata mi-a spus-o abia odată în treacăt, cu ochi înecaţi [1]).

Nataliţa Gane — aproape o copilă — a tipărit şi ea o carte, căci boala aceasta n'are leac în familie. *„Carlambrogio, de Cesare Cantu, prelucrat de Natalia Gane, Bârlad, 1870“* e o frumoasă carte de morală şi de virtute.

„Am ales acest subiect“ scrie autoarea părinţilor

---

1) Intâmplarea e din 1872. Mătuşica Anetta mi-a dat amănuntele. Inlemnită de spaimă, s-a întors acasă. Se aşează în pat şi în aceiaş zi, pe când acolo se prăpădise o viaţă, aici altă nouă abia începea. Şi astfel se născu cea întâi nepoată a lui Costache Negruzzi, Susana Miclescu! —

ei „sperând că va fi primit cu atât mai multă plăcere, cu cât conţine teoria virtuţilor pe care le practicaţi".

O ilustraţie pe copertă închipueşte pe-un unchiaş, cum stă sub un copac şi dă sfaturi unor flăcăi de la ţară. Iar precuvântarea este adresată celor mici şi umili, desmoşteniţii sccietăţilor pământene. O retipăresc aici, îndreptându-i doar ortografia învechită:

„Virtutea fiind fructul unei educaţiuni adevărat creştine şi posesiunea unei inime nobile mai mult decât a unei naşteri însemnate, ea poate fi practicată tot aşa de bine, mai uşor încă, de oameni simpli de prin sate, decât de locuitorii învăţaţi, dar ambiţioşi ai oraşelor.

Recunoscând adevărul acestui principiu, am întreprins prelucrarea acestei cărţi, care vă poate servi de exemplu".

* * *

Nu cred să pot încheia mai bine această carte, care începe cu coborârea neamului Gănesc din Balc Voevod, decât prin transcrierea unei epistole a aceleeaşi femei, pe care n'am cunoscut-o, despre care abia am auzit vorbind, dar care — când în clipele pierdute m'afund în citirea corespondenţii ei — mă zăpăceşte şi mă înmărmureşte.

La 17 ani, tata, de multă vreme singur în Berlinul lui Bismark şi în legătură de prietenie cu Junkerii Prusiani, avea fumuri de boerie — fumuri cari mai târziu i-au trecut uşor, aşa cum îi venise.

Sora lui mai mare, care-l adora, dar mereu, mereu îl dojenea, îi scrie, în această privinţă, la 30 Mai 1870 următoarele rânduri:

„Apropos de particula *„de“* ce voeşti să pun pe scrisorile ce-ţi adresez. Am întrebat pe tata dacă într'adevăr suntem nobili şi mi-a răspuns că nici să gândesc la altfel de secături! In adevăr, ce crezi că vei câştiga înaintea Domnului Arendt[1]) dovedind că eşti nobil? Educaţia ta îi este încredinţată şi fi-vei prinţ sau simplu artisan, D-l Arendt, ca om conştiincios, va întrebuinţa tot aceleaşi mijloace pentru a desrădăcina din tine orice cusur vei avea şi a-ţi insufla calităţi şi virtuţi, adevăratele arme ale nobleţii. El nu mai este copil şi ştie că adevărata nobleţă nu consistă în particule şi în cuvinte deşarte, ci în inima, în sufletul acelui ce-o înţelege şi doreşte a o poseda. Crezi tu că o persoană ce va avea slăbiciunea de a se zice nobilă şi ar avea tot odată o purtare condamnabilă, va fi iubită şi respectată numai din cauza numelui ce-l poartă sau a particulei *de* cu care se mângâe?

Nu, Ştefănică dragă, dreapta judecată nu permite lumei de a se opri la astfel de deşărtăciuni. De aceia nici tu nu te mai gândi la aceasta şi nu mai căuta a convinge pe d. Arendt că suntem nobili şi că la noi în ţară există adevărată nobleţă de naştere. Dacă cunoaşte istoria ţărei noastre, trebue să ştie de există sau ba, şi dacă n'o cunoaşte, nu e treaba ta să i-o înveţi! Când vei veni acasă vei

1) Gustav Arendt, gazda tatei, profesor la „Französiches-Gymnasium“. După aproape 40 de ani, când am plecat cu frate-meu la Berlin, am găsit pe moşneag încă în viaţă, ne-am împrietenit cu el şi cu familia lui şi când ne-am isprăvit studiile şi ne-am întors în Ţară, el încă trăia. A murit prin 1914, la 90 de ani trecuţi.

vedea ce preţ au aceste pretenţii ale unora şi cu cât mai multă consideraţie sunt privite persoanele ce s-au ridicat prin propriile lor merite.. Nu mai eşti copil, precum o zici adese ori, şi trebue s-o dovedeşti prin fapte. Prin judecată întreagă şi silinţă la învăţătură vei căpăta un nume care te va face iubit şi fericit. Aceasta e nobleţa la care trebue să aspiri, acesta e frumosul la care trebue să ţinteşti!"

Fiinţa care a scris aceste rânduri, acest capod'operă de stil, de judecată şi de simţire, era o fată de 19 ani!

Şi să mai spui că nu este o dreptate peste toate, când au venit apele râului să râpească un suflet, care n'avea ce căuta în lumea noastră strâmtă!

* * *

Călăzit de aceste precepte, tata a ajuns în viaţa ceia ce dorea sora lui să fie.

...Dar despre părinţi nu-mi este îngăduit a vorbi.

In noianul de materialism în care se sbate avântul nostru spre ideal, noi purtăm totuşi în suflet un simţământ neprăhănit:

Amintirea morţilor iubiţi.

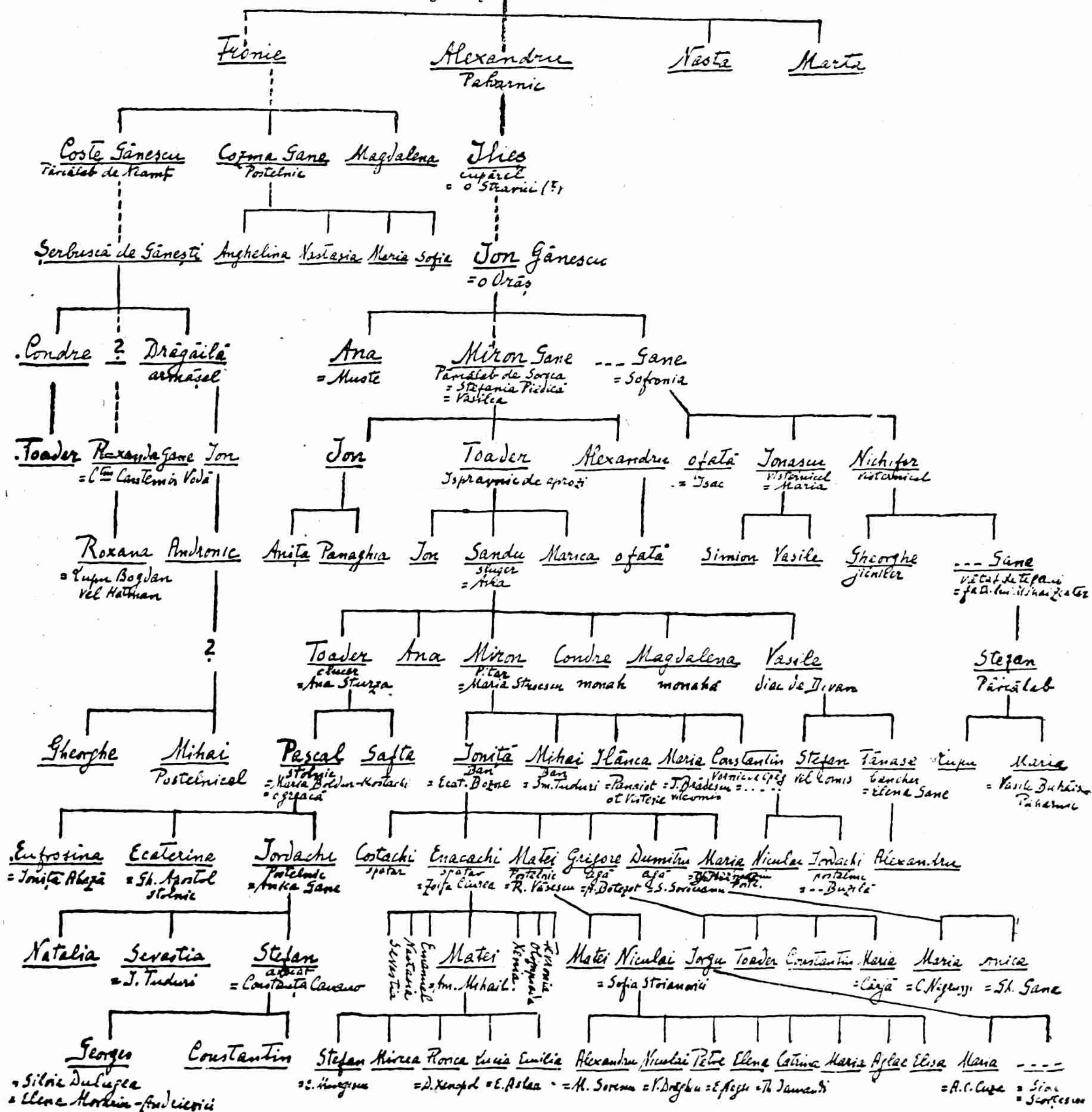
A vorbi de ei, cricât de mult bine, n'ar fi act de pietate. Ar fi pângărirea proprii noastre dureri.

— SFARŞIT —

Bucureşti, Mai 1923

Spiţa neamului Gănesc

N.B. Asupra Gâneştilor mai vechi dinainte şi din timpul descălicării vezi Gh. Ghibănescu în Ion Neculce II.

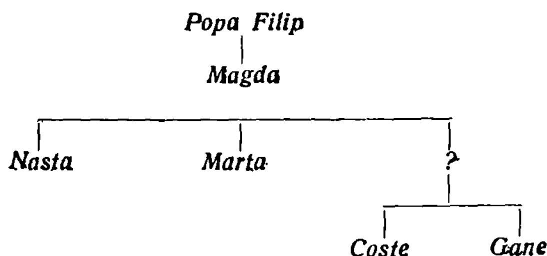

APENDICE

1) In 1491 aflăm pe fraţii aceştia tineri de tot, căci ei sunt arătaţi în act tocmai la coadă, după tanti Nasta şi tuşica Marta. Boerii fireşte că n'au ; o fi avut pe atunci mult 20 de ani.—In 1517, peste 26 de ani, găsim iar doi fraţi, pe Jupăn Gănescu, Părcălab de Neamţ şi pe Cozma Postelnic. Părcălabi de Neamţ în 1517 erau Condre şi Coste. (Th. Codrescu Uricarul. Vol. XVIII). Cum deci unul din doi era Jupănul Gănescu, nu văd dece ar fi fost Codrea şi nu Costea, mai cu seamă că întâlnisem, cu 26 de ani înainte, pe un tânăr Coste, frate cu Gane (Gane=Gănescu) (Iar că unul a fost arătat cu numele de botez, iar cellalt cu numele de familie, n'ar fi de mirare. Se întâmplă des în acte vechi) deci Coste Gane sau Coste Gănescu.—In 1540, printre Găneştii şi Arbureştii cari omoară pe Ştefan Vodă Lăcustă, se află un Cozma, căruia Petru Rareş îi rătează capul. Cum 23 de ani înainte cunoşteam pe Cozma Gănescu Postelnicul, nu văd dece ucigaşul lui Lăcustă ar fi tocmai Cozma Arbure, despre care nimeni n-a auzit vorbind, şi n'ar fi tocmai Cozma Gane sau Gănescu, pe care l-am mai întâlnit. Şi dacă e el Cozma, — fratele Părcălabului de Neamţ din 1517, el e deci acel Gane, fratele lui Coste din 1491, strănepotul Popei Filip.—Dacă ne gândim că fraţii din 1491 avea o bunică Magda, iar fraţii din 1517 o soră Magdalena, ne putem întreba : nu cumva nepoate purta numele bunicei ?

Toate izvoarele îmi sprijină ipoteza, numai d-l Ghibănescu nu vrea. Ori că e supărat pe ei, ori pe mine, nu ştiu, însă eu nu mă las şi iar următorul tablou :

1491. (Doc. Bogdan).

1517. (Doc. Iorga).

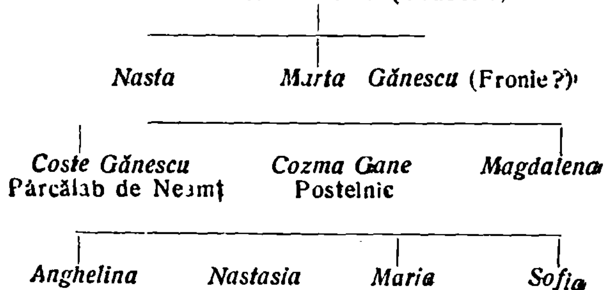
Gănescu (?)

Spița ipotecă (1400—1560).

Popa Filip

Magda
măritată cu Gănescu (Toader ?)

2) Din puținele însemnări aflate în catalogul Academiei, creșterea 1918, spița Șerbușilor poate fi întregită astfel :

Serbușcă

Condre 1601 — *Drăgăilă* 1616 armășel

Toader 1684 — *Ion* 1660

Andronic 1721

? (1770)

1814

Mihai, postelnicel — *Gheorghe*.

ERATĂ

Pagina	3 rândul	4 de sus,	citiţi în loc de	Moidovei—Moldovei
„	3	„	18 „	„ „ „ „ „	Găneşti—Găneştii
„	6	„	12 „	„ „ „ „ „	neslobiva—neslobıvă
„	23	„	5 „	„ „ „ „ „	1631—1634
„	27	„	10 „	„ „ „ „ „	1791—1691
„	50	„	6 de jos	„ „ „ „	redactate de într'un stil—redactate de el într'un stil
„	35		13 „	„ „ „ „ „	diatutui—diacului
„	53	„	11 de sus	„ „ „ „	indrumarea limba—îndrumarea limbei
„	53	„	16 „	„ „ „ „ „	expresia—expresii
„	59	„	16 „	„ „ „ „ „	poezia—poezie
„	60	„	3 „	„ „ „ „ „	cât da moderni—cât de moderni
„	62	„	6 „	„ „ „ „ „	Regulamentului organic Oruncau — Regulamentului Organic aruncau
„	65	„	16 „	„ „ „ „ „	Cotache—Costache
„	66	„	1 de jos nota	„ „ „	1823—1923
„	67	„	2 „	„ „ „ „ „	frauţuzeşte - franţuzeşte
„	77	„	9 „	„ „ „ „ „	al căror—ale cărui
„	81	„	9 „	„ „ „ „ „	autograful—autograful
„	83	„	10 de sus	„ „ „ „	neputincioască — neputincioasă
„	87	„	9 „ jos	„ „ „ „	înotânt—înotând
„	88	„	5 „ sus	„ „ „ „	scripicarul - scripcarul
„	93	„	8 „	„ „ „ „ „	indu-i teamă — fiindu-i teamă
„	96	„	5 „ jos	„ „ „ „	La apus—In apus
„	105	„	14 „ sus	„ „ „ „	netăgăduită — netegăduită 2) A. S. I. Dosar 611 fila 102
„	112	„	9 „	„ „ „ „ „	răzesi - răzeşi
„	112	„	5 „ jos	„ „ „ „	aminiri—amintiri
„	115	„	11 „ sus	„ „ „ „	In 1899 şi 1900 — 1899 şi 1900
„	120	„	12 „	„ „ „ „ „	cu ate cuvinte — cu alte cuvinte
„	120	„	7 „ jos	„ „ „ „	n'am eu ce mă făli—n'am cu ce mă făli
„	127	„	9 „	„ „ „ „ „	clăzit—călăuzit

TIPOGRAFIA „STEAUA", STR. V. LASCAR. 40 BIS.—BUCUREŞTI

TIPOGRAFIA
„STEAUA“
BUCURESTI
VASILE LASCAR, 40 BIS.
TELEFON 15|77